

I gamle fotefar

Redaksjonen:

Synnøve Løken Fonstad

Finn Hansen

Stine Johansen-Solbraa

Amund Sandvik

Knut Steigård

ØYER OG TRETTEHISTORIELAG

2013

Innhold

Ærede leser	Redaksjonen	5
Litt om to nybrottsmenn	Knut Steigård	7
Tretling brakk benet	Lillehammer Tilskuer	10
Grensestridigheter mellom Øyer og Gausdal	Oddvar Stensrud	11
Tretten-stafetten	Oddvar Stensrud	15
En reise med forhindringer	Fra Hamar Arbeiderblad	17
Erik Eriksen Bakstad-Ødegaard	Synnøve Løken Fonstad/Nils Saje	19
De gamle råkan	Laurits Høvren	22
En underlig prosess	Alfred Kråbøl	23
Adresse Øyer og Ny-Ålesund	Finn Hansen	25
Mine erfaringer om budeie i det 21. århundre	Kjersti Johnsgård	27
Gamleheimsforeningen i Øyer på 1950-taller	Hilmar Høiby og protokoller	31
Veianlegget Raubergsletten – Slæen 1931	Fra protokoll om anlegget	35
Øyerfjellets sang	Oddvar Stensrud	38
Otto Langsveen – en hedersmann	Ottar Stende/Gudbrandsdølen	39
Hør	Laurits Høvren	42
Fra utedo og sinkbalje til jordvarme og boblebad	Odd Brein	43
"Quindes-Personer som have avlet Børn i Løsaktighed".	Oddbjørn Evenshaug	49
Om arbeidet med bautasteinen på Tretten stasjon	Sigurd Pålsrud	55
Øverli-kåken i Øyer	Finn Hansen	58
Hustellkurs i rasjonerings tid	Johan Kraabøl	61
Mosdalen	Sigurd Ile	66
Nord-Tretten fest	Ukjent	71
"Akt for Gud"	Oddbjørn Evenshaug	73
Magnus Post	Fra Dagningen/Aftenposten	81
Energimangel før og nå	Per Rusten	84
På påsketur med Blakken	Alfred Kråbøl	89
St. Hans natt i fjellet	Odd Løvseth	90
Kraftanlegg – Elverk – Energi AS	Geir Korslund	91
Mathea Baadstø	Synnøve Løken Fonstad/ Stine Johansen-Solbraa	97
Glomstad Gjestehus	Odd Bjerke	99
Den første rutebilen i landet	Knut Steigård	105
Hornsjø høyfjellshotell	Albert Wedum	107
Fra årets aktiviteter	Knut Steigård	109
Tillitsvalgte i Øyer og Tretten Historielag		115
Til salgs		116
Øyer og Tretten Historielags støttespillere		117

Forsidebildet:

Jens Kråbøl ca. 1910. Han var den første pensjonær på aldershjemmet den gang det lå i Brudal.

Han gikk til Stav etter varer for hjemmet med denne handkjerra.

Foto: Mathea Bådstø

Ærede leser!

Her er vi igjen, med variert innhold vi håper faller i din smak. Det er selvfølgelig alltid spennende om våre lesere ser det på samme måten som oss i redaksjonen, derfor setter vi stor pris på om du kan gi oss en tilbakemelding om hva du synes, like gjerne ris som ros. Skal vi kunne forbedre oss er det den beste ”medisinen” vi kan få. I denne utgaven har vi bidragsytere som i alder spenner fra tidlig 20-tallet til godt modne. Det synes vi er hyggelig og håper dette kan skape en ny trend.

Både i 2012 og i år har vi med en relativ fylldig dekning av Øyer og Tretten Historielags aktiviteter siden forrige utgivelse. Dessuten arbeides det med å holde lagets nettside aktuell til enhver tid. Dette for å vise at laget satser på alle aldersgrupper – det består ikke bare av ”gamlinger”.

Bakerst i heftet finner du også en liste over tidligere utgaver av ”I gamle fotefar” og andre utgivelser i Øyer og Tretten Historielags regi. Spesielt vil vi peke på Ola T. Rybakkens ordbok over Øyer-målet med tillegg. Der finner vi en rekke ord og vendinger som er i ferd med å bli borte fra dagligtalen, hvis de ikke allerede er forsvunnet. Kanskje en julegave til yngre personer?

Lykke til med lesingen!

Redaksjonen

Vi er på nett!

Har du ikke oppdaget dette ennå ber vi deg gå inn på våre hjemmesider og gjøre deg bedre kjent med historielaget!

Der finner du mange saker av interesse, og du har muligheten til å kommunisere med oss, enten det gjelder kritikk eller ros. Kanskje det er noe du brenner for, ja så la oss få vite det!

Hjemmesiden heter:

www.oyerogtretten.historielag.org

E-postadressen er: info@oyerogtretten.historielag.org

Med din hjelp kan vi bli bedre!

Knut Steigård

Litt om to nybrottsmenn

Siste års "I gamle fotefar" var det 25. hefte i rekken, det første kom i 1988. Den gang var det to menn i moden alder som stod som faddere for Øyer og Tretten Historielags nyvinning, Ola T. Rybakken, Øyer og Johan Kraabøl, Tretten. Som fersk i dette arbeidet er det naturlig å finne ut litt mer om hvordan det hadde seg at historielaget startet med en slik utgivelse så vi har tatt kontakt med de to, det vil si vi tok med Johan på besøk til Ola i hans hyggelige leilighet på Bakketun, og her er noe av det de fortalte oss.

Mange bøker og hefter hadde gjennom åra sett dagens lys via historielagene i dalstrøka rundt om. Bare ikke fra Øyer og Tretten. I 1988 ville Marit Kramperud, som da var leder for historielaget, gjøre en endring på nettopp det. Laget anmodet Ola T. Rybakken fra Øyer og Johan Kraabøl fra Tretten om å utvirke til at lignende skrifter som andre bygder gav ut også kunne bli tilfelle hos oss – "Marit la egget som klekket kjuklingen" som en av dem uttrykte det.

Hvilke kvalifikasjoner hadde disse to? Ola

hadde i sin grønne ungdom hatt litt befatning med Dale-Gudbrands Trykkeri AS, men bare så vidt det var. Om Johan ryktes det at det likeste han visste om på skolen var å skrive stil. Det sier seg selv de var de rene amatører, arbeidet var jo basert på ren hobbyvirksomhet.

På denne bakgrunn, og med nevnte heller svake kvalifikasjoner som redaktører, hadde de vågale karene mot nok til å gi ut det første heftet. Det var litt før jul i 1988. De nyutnevnte amatører foretok toetine navne-dåpen som enstemmig ble "I gamle fotefar". Skriftmålet ble stilt fritt og innbefattet naturlig nok dialekt.

Det ferdige heftet ble fremlagt GD i håp om vanlig omtale og markedsføring der. Dog erindrer de at en sambygding, som var journalist, gav en noe diffus karakteristikk av heftet. Hva han egentlig la i begrepet "postkasse-stoff" han brukte om deres prestasjoner kunne de nok bare ane. For amatørerne ble debuten gjenstand for moro i flere år fremover.

Ifølge Johan var Ola tungvekten i redaksjonsarbeidet. Det kan best illustreres med historia om den gang elefanten og musa gikk sammen over brua. "Da gynget vi" skrytte musa. Om det noen gang gynget under deres gange i redaksjonen så var jeg musa, fortalte Johan med sin sedvanlige beskjedenhet.

Emner de selv måtte føre i pennen delte de mellom seg som best de kunne.

Å skrive hendelsesforløpet til de mange med tilknytning til Øyer og Tretten som mistet livet som direkte følge av 2. verdenskrig falt på Johan. Oppgaven var å grue seg til. Det føltes så vanskelig. Tross de sterke beretningene viste pårørende stor vilje til å gi opplysninger om alt de visste fra hendelsene. Alle de 12 personene med tilhørighet til bygda fikk derfor noen etterord i den grad en maktet å formidle det.

Humør hadde de begge i godt monn og mye moro i arbeidet med utgivelsene. Det gjorde alt så mye lettere, de var jo bare hobby-redaktører. Begge understreker det gode samarbeidet dem imellom som også var preget av en humoristisk ånd. Selv om temaer til tider kunne være alvorlige nok var det alltid rom for en vennskapelig snert, slik som "Tretling og lus vil e itte ha i mitt hus", eller "Øyværing og geit er det verste e veit".

Av profesjon var Ola reklametegner, utdannet på kunst- og håndverksskolen i Oslo, og i mange år reklamesjef i Linjegods. Øyer kommunes våpen og historielagets logo er begge hans verk. I følge Johan behersket Ola tegnekunsten i stor grad. Om det manglet bilde til en artikkel ordnet Ola det med treffsikre blyantstreker. Han imponerte også stort med sine fotografiske blinkskudd fra naturen. De som har lest litt i Tor Iles bygdebøker vil også ha sett vignetter og lignende fra Olas hånd, han og Ile var gode venner.

Under sin lange tid i Oslo var det ikke enkelt å prate øyværing, men dette til tross har han beholdt sitt opprinnelige språk.

Fra starten i 1988 var Ola og Johan toetine om skriftansvaret. Etter ni år gikk Ola ut av redaksjonen til fordel for arbeidet sitt med Øyer-målet. Han er også blitt tildelt Øyer kommunes kulturpris i 2001.

Johan Kraabøl fortsatte arbeidet med "I gamle fotefar" i fem år etter at Ola sluttet i redaksjonen. I tillegg har han vært en flittig bidragsyter de fleste årene etter at redaktøransvaret opphørte. I motsetning til Ola har Johan vært opptatt med gårdsdrift på Erikbakken. På seteren i Digeråsen har han og hans kjære Marit gledet mange med å vise frem ysting på gamlemåten om sommeren og servering av sprøstekte rømmevafler om vinteren (ingen vafler er som Johans!)

Som den meget fingernemme mann han er har Johan (86) i mange år laget flotte dørmatter og sopelimer av bjerkekviser som pryder de fleste hjem i bygden. Kosten brukes også av historielaget til takknemlighetsgaver og æresbevisninger.

I mange år har Johan Kraabøl ivret for å restaurere en gårdsqvern i historielagets regi. Nå ser det endelig ut til at det skal gå i oppfyllelse, et ekstraordinært årsmøte har bestemt at qvernen skal settes opp ved Moksa i Mølleparken. En lang kamp ser derfor ut til å få en lykkelig slutt.

Ola T. Rybakken (93) synes det er moro å fortelle om en opplevelse som angikk ham

og Ingeborg Refling Hagen mens de begge to lå på sykehus under krigen. Også på sykehuset var Ingeborg strengt bevoktet av tyske soldater på grunn av sine polistiske holdninger. Ola fant anledning til å tegne Der Führer på et frokostegg som en søster smuglet videre til Ingeborgs rom. Dermed fikk hun fornøyelsen av å kakke hodet av føreren under frokosten.

Sammen med Lars Holmen ble Johan Kraabøl og Ola T. Rybakken under Øyer og Tretten Historielags årsmøte 2007 utnevnt til lagets første æresmedlemmer. Alle tre har vært sentrale i historielagets arbeide i alle år. Utmerkelsen er derfor en meget fortjent påskjønnelse.

Tretling brak Benet

Et alvorlig Uheld indraf i Paas-ken paa Fjeldet et Par Timers Vei fra Grunna Sæter i Tretten. En Mand i 20 Aars Alderen, Harald Brobakken, var sammen med sin Søster og hendes Forlovede ute paa en Skitur, da han pludselig var saa uheldig, at han faldt og brak Benet.

Hans to Ledsagere fik ham foreløbig forbundet, anbragte ham paa Skiene og trak ham den lange Vei til Grunna Sæter. Marchen var baade tung og besværlig, og det maa næsten betegnes som et stort Under, at den lykkedes. Den Tilskadekomne, som hele Tiden maatte ligge over Skiene, frøs forskrækkelig samtidig som Benbruddet voldte ham ulidelige Smerter.

Næste Dag drog 4 Mand oppover til Sæteren med en Skikjælke, paa hvilken den unge Mand bragtes til Bygden og tokes under Lægebehandling. Der skal ikke være Fare for, at han vil faa noget Men av Uheldet.

Lillehammer Tilskuer 28.3. 1913

Oddvar Stensrud

Grensestridigheter mellom Øyer og Gausdal

Det er mange gamle historier om grenseoppgangene mellom Øyer og Gausdal kommuner bakover i tiden. Om alt som har vært sagt, og skrevet om dette har noen rot i virkeligheten kan nok være tvilsomt.

Det er blitt vist til at da øyværingene og gausdølene skulle ha en felles grenseoppgang mellom kommunene. På en bestemt dag, og klokkeslett, skulle gausdølene starte opp grenseoppgang nordfra, øyværingene skulle starte opp sydfra i grensen mot Fåberg.

Det var nok slik den tida at klokken i Gausdal lå to timer foran klokken i Øyer. Gausdølene fikk da en god start, og kom langt sørover med grenseoppgangen før øyværingene kom i gang.

Derfor ble det påstått at grensa ble lagt langt framme mot Øyersida fra Ingridskogen og sørover. Gausdølene ble beskyldt også for å ha fjernet noen tidligere grensesteiner som de senket ned utpå Neversjøen.

Ved Smedpersetra, som ligger sør-øst for Lassesetra, gjør grensa en trekant lengre ned i lia mot Øyer, slik at setergrenda blir liggende i Gausdal kommune. Navnet har setergrenda fått av at en gausdøl, kalt Peder Smed, begynte med kolbrenning, jernblåsing og smiing der. Når Peder Smed begynte er det nok ingen opplysninger om, men i en bygselsetel

fra 1751 heter det at en Jon Gundersen Holsmark, som var beslektet av for lengst avdøde Peder Smed fikk bygsel på bruket.

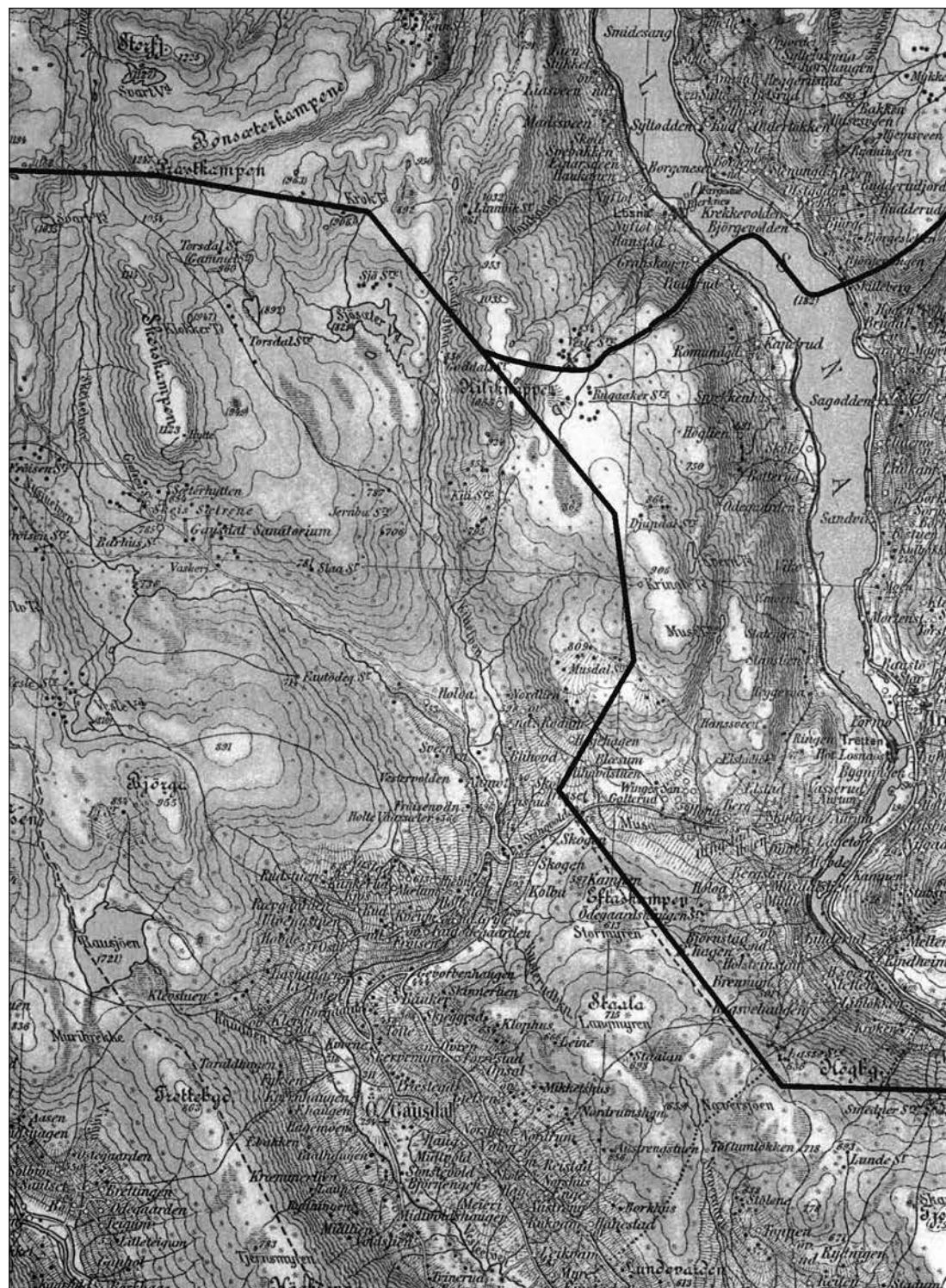
Trolig kan en ut fra dette regne med at Peder begynte i området der i 16-1700 årene. Det vart sagt at Peder holdt på der så lenge han orka, men til slutt måtte han få hjelp fra bygda. Øyværingene mente da at sia Peder var gausdøl så måtte døm ta seg tåom.

Gausdølene gjekk da med på dette, men med den betingelsen at området rundt der skulle tillegges Gausdal. Slik vart det nok, og dermed ble det slik at kommunegrensa her gjør et trekanta hakk ned på Øyers grunn.

Grenseoppgang mellom Gausdal og Øyer i Blihovdbygda.

Fra eldre tid har nok grensa mellom Gausdal og Øyer gått lengre inne på Gausdals grunn enn den gjør i dag. Det som kalles Blihovdbygda hørte da trolig til Musdal og Øyer kommune. Rødumsbygda derimot tilhørte Gausdal kommune.

Musdølene har ikke havnerett i Øyer stats-

Utsnitt fra kart, opptatt 1889, som viser hvor grensen mellom Øyer og Gausdal kommune gikk da.

almenning. Gardbrukene i Blihovdsbygda har heller ikke havnerett i Gausdalalmenningen, noe som Rødumsbygda har. Trolig har gardsbruk i Blihovdsbygda hatt, og har, havnerett på Musdals grunn. Flere av gardsbrukene i Blihovdsbygda har skogteiger på Musdals grunn.

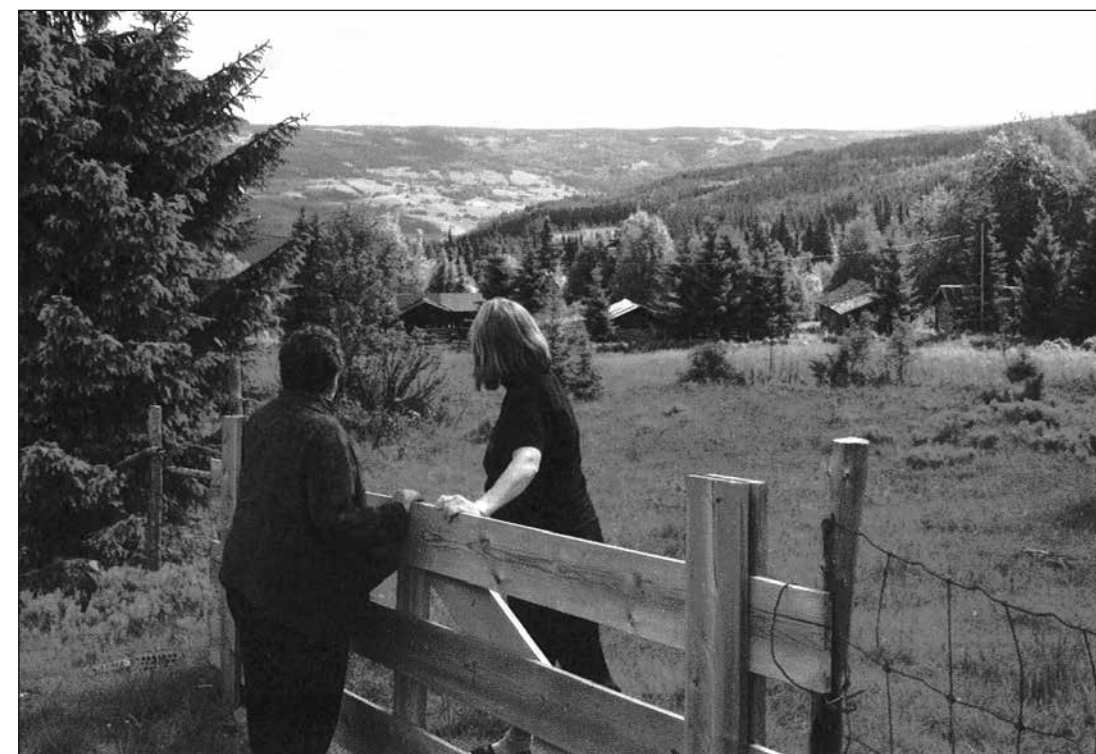
Musdal Jaktforening ble stiftet i 1926, og flere av gardsbrukene i Blihovdsbygda har vært medlemmer der. Og kan jakte småvilt på Musdals grunn.

Hvor grensa gikk mellom Gausdal og Øyer fra gammelt av er nok ikke helt sikkert, men Magnus Granlien, som i mange år drev gardsbruket Granlien i Rødumsbygda, fortalte i lydbandopptak til Trygve Holen i 1974 at under fjøsbygging i Granlien ble det tatt en

del stein til grunnmuren like opp og øst for husene der. Det viste seg at en av steinene som ble tatt opp var en tidligere grensestein mellom Gausdal og Øyer.

En eldre mann fra Musdalsbaklia har fortalt Trygve Holen, i lydbandopptak, at grensa mellom Øyer og Gausdal fra gammelt av gikk i rett linje fra Tøftumslykkja til Skeikampen. Han viste til at på flere av de gamle setrene i området fra Skeikampen og østover var det flere navn fra gardsbruk i Musdal, slik som Hongsbekken og Tostdalen, og at det hadde vært rester etter flere eldre setrer i området som hadde tilhørt gardsbruk i Musdal.

Hvis dette hadde vært tilfelle så må det ha vært for svært så lang tid siden. Så tidlig som i 1649 var gardsbruket Berg i Musdal i sak med

Persvesetra (Smedpersetra): I 1930-årene var det i alt 6 gårdsbruk fra Øyer som setret på Persvesetra. Disse var Bårdseng, Nordlia, Sætra, Øvre Rognstad, Nedre Rognstad, Svea, Øvre Lønnberg og Nedre Lønnberg. Nå er det still på setra. Ingen dyr og se, eller høre. Flere av setrene er borte. Granskogen er i ferd med å ta over seterløkkene igjen, men fra øverst på setra kan man fremdeles se ned i Øyerbygda på en fin solskinnsdag.

Gausdal om havneretten ved Martin-Stylen. Berg hadde begynt med seter i området der, som ligger ca. 1,5 km vest for Musdalsetra. Berg tapte retten i første omgang, men i senere rett fikk seterrett i området, men det var i dette tilfelle ingen tvil om at Martinstulen lå på Gausdals grunn.

I et kart over grenseområdet mellom Gausdal og Øyer, utgitt av Norges Geografiske Opmåling 1889, går da grensa slik at hele det som kalles Blihovdbygda lå i Øyer kommune. Hesjehagen, der den lå den gangen, lå i Gausdal. Det meste av Musdalsetra. Unntatt setrene til Hong, Lagethon og Nedre Wasrud, lå på Musdal og Øyers grunn, lå de andre setrene da på Gausdals grunn. Grensa gikk så like vest for Kringletjønnsetet og til Kiliknappen.

Når grensa mellom Gausdal og Øyer endelig ble bestemt i dette området er det lite opplysninger om, men grensa går nå ved utgjerdet til Blessum, gardsbruket som ligger på Musdal og Øyer kommunes grunn.

Det har i de senere årene vært få, eller ingen stridigheter mellom Musdøl, Øyer kommune og Blihovdbygda, Gausdal om grensene her. En liten episode kan da nevnes. Som

nevnt har gardsbruk i Blihovdbygda skogteiger inne på Musdal og Øyers grunn. En av gardbrukerne der hadde skogteig inne etter Djupdalsvegen, vegen som går fra Musdalsetra til Djupdalen. Flere av setrene på Djupdalen tilhører gardsbruk i Musdalsbaksida. Som det ofte er på vårsida hender det at setervegene blir stengt en periode. Slik var det nok også med Djupdalsvegen den våren.

En gardbruker fra Blihovdbygda, som hadde skogteig inne ved Djupdalsvegen, var på vårsida innover med traktor og tenkte seg inn til skogteigen, men vegen var da stengt, men han kom seg igjennom og kjørte videre innover. Dette hadde nok de gardbrukerne i Musdalsbaksida, som hadde stengt vegen, fått greie på. På en fest på Offigstadhaugen senere på sommeren skulle gardbrukeren fra Blihovdbygda få seg en "oppstramming" for dette. Det ble vist til at stegningen av vegen var avvertert både i Gudbrandsdølen og Dagningen. Men gardbrukeren fra Blihovdbygda var god til å svare for seg, for da han hørte det, svarte han "Ja, men syn meg de lovverke der e er pålagt å ha Gudbrandsdølen eller Dagningen å lesa det som står der".

Her er det nok ingen tvil om grensen lengre. Solide og fine grenseskilt mellom Øyer og Gausdal. Her på Ingridskogen ved vegen mellom Musdal og Svingvoll.

Oddvar Stensrud

Tretten-stafetten

Tretten-stafetten ble arrangert første gangen i 1934. Bortsett fra krigsårene, 1940-45, ble den konkurransen avholdt i slutten av mai måned hvert år.

Med sine 8 etapper, som til dels var svært tunge og krevende, passet denne stafetten godt til mange av de små idrettslagene i kretsen, som vanligvis hadde dårlige baneforhold. For de fleste som i denne tiden drev med løping hadde få anledninger til å løpe på baner. Skogstier, veier og bratte bakker var det nok av, og slik passet nok Tretten-stafetten godt inn i den tiden.

Stafetten hadde følgende etapper:

- 1.) Stavsplassen – Moe. 1280 m, 300 m flatt, senere stigning, til dels sterk stigning.
- 2.) Moe – Stalsberg. 1600 m, 1330 m jevn stigning, resten slakk helling.
- 3.) Stalsberg – opp for Holmen. 925 m sterkt fall.
- 4.) Opp for Holmen – Ysteriet. 2280 m. Kupert bygdevei, 500 m utfor, o til slutt 100 m flatt.
- 5.) Ysteriet – Stavsplassen. 580 m vesentlig flatt.
- 6.) Stavsplassen – Mortenstuen. 1310 m. Ca. 1200 m flatt, resten oppover.
- 7.) Mortenstuen – Brattbakken. 1140 m. 450 m stigning, 100 m flatt, resten utfor.
- 8.) Stav – Stavsplassen. 350 m. Vesentlig flatt.

Total lengde: 9465 m.
Største høydeforskjell: 235 m.

Tretten-stafetten ble etter hvert en tradisjon i bygda, og mange av dem som da drev med løping så dette som et høydepunkt i året sammen med Holmenkollstafetten. Vanligvis deltok det lag fra Lillehammer i sør til Lom i nord.

Lillehammer Idrettsforening var som oftest ei lei "nøtt" å knekke for de andre lagene som deltok, men de hadde vanligvis hard konkurranse med lag fra Østre Gausdal, og også fra Tretten Idrettslag.

Vel i mål etter et hardt løp: Oddvar Stensrud og Kjell Roen.

I 1953 vann Tretten I.L. stafetten med ny løpsrekord, med tiden 30.19.8. Laget hadde dette året mange gode løpere som var i god form, og som hadde en fin plassering i Holmenkollstafetten, som nr. 2 i klasse B før på våren.

I 1954 var det 20 års jubileum for stafetten. Det var da 15. gangen stafetten ble arrangert. Til stafetten var det da påmeldt i alt 14 lag. Flere av lagene stilte lag i både klasse A og i klasse B.

Lillehammer Idrettsforening stilte med følgende lag i klasse A: Knut Austli, Egil Rustadstuen, Pål Hansen, Leif Onshus, Trygve Bjark, Fredr. Stuve, Birger Nygård og Stein Haugen.

Østre Gausdal stilte med følgende lag i klasse A: Nils Reistad, Ivar Homb, Ragnar Lund, Sverre Fedje, Håkon Staum, Arne Fyksen, Oddvar Fyksen og Ole Norshus.

Tretten I.L. i klasse A: Sigurd Formo, Erik Stalsberg, Jørgen Stensrud, Gunnar Moe, Erling Ourom, Jostein Simensen, Karsten Moe og Kjell Lokvam.

Etter løpet var det defilering med Tretten Musikkforening i spissen, og premieutdeling.

Senere ble Tretten-stafetten utvidet til 10 etapper, med 1200 m baneløp som startetappe og en innkorting av etappene oppover til Stalsberg. I 2014 kunne det blitt feiret 80 års jubileum for Tretten-stafetten, men stafetten har for lengst "avgått med en stille død".

Til slutt en litt morosam historie fra et av de

Stor interesse for friidrett i 1950-årene. I alt 10 løpere fra Tretten Idrettslag deltok i terrengløp i Vestre Gausdal. Bakre rekke fra venstre: Ola Kråbøl, Kjell Roen, Gunnar Moe, Jostein Simensen og Arne Kristiansen. Fremste rekke fra venstre: Oddvar Stensrud, Sverre Klevahaugen, Bjørn Berg, Erik Stalsberg og Karsten Moe.

første årene stafetten ble arrangert. En kar fra øverst i bygda hadde vært nedover og handlet på lørdags ettermiddag. Da han kom hjem til kjerringa hadde han følgende å berette:

"Nei nå såg e någå utyle nie vega her. Det stod ein kar og hoppa opp og ned i vega da e kom der. Da kom det ein godt som nakjen kar i full fart oppover vegen der med ein pinne i eine hånda, med dein deljan teil den som stod der i vega, men han reiv pie'n i fråom å tok e veigen som f . . . sjøl skulle vore i hælom påom. Jammen er det mye rart ein kan sjå ette vegom nå for tida!"

Den som kjenner sin dårskap er på vei til visdom.
Gammelt visdomsord.

En reise med forhindringer

Fra Marie Sagheim har redaksjonen mottatt et utklipp fra Hamar Arbeiderblad lørdag 31. mai 1958, skrevet av "Bjørn frå landet".

Fem søvnløse døgn med forhindringer da Mathias Arnesen skulle hjem fra Stor-Elvdal til Tretten for 146 år siden.

Mathias Arnesen ble født på Tretten i Gudbrandsdalen i 1846 og døde i Stor-Elvdal i 1929. Han ble valgt inn i Stor-Elvdal herredstyre som arbeidernes representant sist på 1880-åra – etter forslag av storbonden Ole Evenstad, som var radikal venstremann. Arnesen er visstnok Norges første arbeiderrepresentant. Han var også sosialdemokratenes første stortingskandidat i Hedmark fylke. Han har etterlatt seg noen opptegnelser, som forteller interessant om forholdene for ca 90 år sea.

I 1867 kom Arnesen over fjellet til Søstus-Messelt og var med og satte opp den store hovedbygningen der. Sea var han med på flere store bygg eller i Stor-Elvdal, som for eksempel på Furuseth og Øvergaard. Til julen 1867 ville han heim til Tretten. Det var da to veger å velge, rett over fjellet – bare et par tre mil. Eller om Elverum-Hamar-Lillehammer, til Tretten, til sammen 19 mil. Da kunne man bruke jernbanen mellom Grundset-Hamar, som var tre mil lang. Men Arnesen og kameraten hans, Ivar Sund, bestemte seg på å ta over fjellet, enda det kunne være farlig nok ved juletider.

Seks dager før jul startet de klokka tre om

ettermiddagen til Messeltsetra, der de skulle ligge om natta. Når de så startet derfra tidlig neste morgen, ville de nå over i Gudbrandsdalen før det ble altfor mørkt, hvis ikke vær og skiføre ble for umulig. Men de var ikke kommet langt ovenfor Messelt før det ble storm og sny. På setra traff de Andreas Messeltbakken – bjørnejegerens sønn – og en gudbrandsdøl, som mottok dem med varmt hus og kaffe. Utover kvelden ble det rene storstormen, det (*her mangler det dessverre noen ord, red.anm.*) over golvet når de gløttet på døra. Så det var noe til fjellvær ja.

Sund ville de skulle ta ner til Messelt att, og legge vegen om Hamar, men Arnesen ville se på været først – og ta fjellet fatt hvis stormen la seg. Karene ble sittende og akkedere om dette, og studere været, noen søvn ble det ikke. Og da det ble lyst, ble Arnesen og Sund forlikte om å dra tilbake til Messelt. De kom ner i bygda ved tretiden og i Brustuen traff de noen ferdesfolk fra Hedmark på veg heim. Med disse fikk de da sitte på. Været var blitt stille med en fryktelig kulde. Rett som det var löt karene gå for å holde varmen. Først var elendig og natta lang. De var innom hvert kvilestille sørover – og varmet seg. Der var det

kaffe å få kjøpt for sju øre koppen, der var det losji å få – på golvet – med en fôrsekk under hue – sju øre natta. Somme netter var det tett (*også her mangler det noen ord, red. anm.*) etter hverandre fra Messelt til Grundset: Rognstad, Svendstuen (Rasta), Opphussvea, Petterstua (Steinvik), Kirkestua (Rena), Nygardsmoen (Åsta), Torgerstua (Elverum).

Klokken sju om morgenen var de på Rena. Det var jo ikke tale om å få blund på aua, enda det nå var andre natta uten søvn. Kvilestellet Torgerstua hadde rett til å selge en halv pæl brennevin til hver reisende. Siste kvilestellet de kom til var Svingen på Grundset. Da måtte de bare ta hyven på stasjonen for å nå toget til Hamar. Sund syntes de skulle ta annen klasse på toget, med oppvarmet kupé, på tredjeklasse var det ikke ovner, og nå sto gradstokken på 30 minusgrader.

På Hamar fikk de seg mat før de sprang ned til brygga. Skipet lå et stykke utpå, de löt leie en til å ro seg til utpå. Ombord var det stuvende fullt med reisende som skulle heim til jul.

Nerunder – i kahytten – var det kvelende hett, på dekk uutholdelig kaldt. Sitteplasser omtrent uråd å oppdrive. Og skipet ble liggende still hele natta, kapteinen torde ikke starte for skodda og mørket. Så fikk Sund og Arnesen seg atter en våkenatt på reisen, den tredje.

Men skipet ble liggende der det lå heile neste dag også, og kommende natt – den fjer-

de våkenatt for Sund og Arnesen. Om morgenen klokka ni bar det endelig iver. Men isen ble tykkere og tykkere jo lenger nord de kom, og farten saktere og saktere. Kapteinen hadde de reisende til å fly i flokk over fra den ene siden av skipet til den andre – for å få skipet til å vagge. På den måten skulle de få bryte opp isen, men heller ikke det hjalp – skipet kom bare til Ringsaker. Der ble passasjerene satt av. De som ville ble satt av på vestsiden – og blant dem var Arnesen og Sund. Der fikk de en mann til å skyss seg til Lillehammer, dit kom de klokka åtte om kvelden. De var så heldige å få kjøpt seg mat. Så fikk de skysskaren til å skyss seg til Langsveen en mil nordafor Lillehammer, og derfra hadde de så to mil å spasere heim til Tretten – denne femte våkenatten deres.

De to milene ble lange. Utpå natten oppdaget Arnesen at Sund gikk og sov. Så tok han kameraten i armen og skulle leie ham, men nei, det fikk han ikke. Sund sov ikke, langt ifra. Men så sovnet Arnesen også – sov og gikk – gikk og sov – sørover mot Lillehammer att. Da var Sund såpass vaken at han fikk snudd ham på rett lei att. Nå var det att bare en halv mil, og klokka sju julaftens morgen var de heime på Sunhaugen, Tretten. Etter fem søvnløsen.

Jeg har av og til lest om reise med forhindringer. Etter å ha lest Arnesens heimreise i 1867 vet jeg hva det er. Den slår alle rekorder.

Det e krokåte veg millom vogunn og graven.

Gammelt visdomsord.

Synnøve Løken Fonstad / Nils Saje

Erik Eriksen Bakstad-Ødegaard

Det var mange som flyttet ut fra Øyer på 1800-tallet, for å søke lykken og bedre muligheter andre steder. Det var både hele familier og enslige, vel voksne og unge. En av de unge var Erik Eriksen Bakstad-Ødegaard.

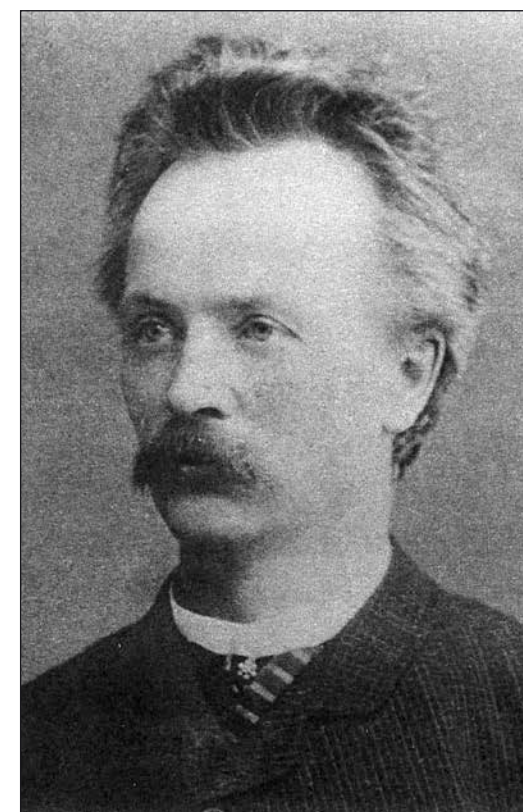
At min morfar hadde hatt en onkel som var gullsmed i Riga, har alltid vært spennende å tenke på, men det er ikke så mye jeg har visst om det. Inntil jeg for snart to år siden kom i kontakt med Erik Eriksen Bakstads barnebarn Nils Saje i Tyskland. Det er takket være ham at jeg endelig har fått kjennskap til historien om morfars onkel i Riga.

Oppvekst

Erik Eriksen Bakstad-Ødegaard var født på Bagstad-Øygarden i Øyer den 5. mai 1845. Begge foreldrene var fra Fåberg. Mora var Kristine Kathrine Eriksdatter Bjørnsgaard, født i 1811, datter av Fåberg-klokkeren på Skinstakrud. Faren var Erik Olsen, født i 1813, gardbrukersønn fra Øvstedal.

De hadde kjøpt Bagstad-Øygarden ca 1840, så sine første leveår vokste Erik opp der. Erik hadde tre eldre søsken, en bror og to søstre, og han fikk etter hvert to yngre brødre.

Vi vet ikke helt hvorfor det gikk så dårlig, men etter mange år som gardbrukere på Bagstad-Øygarden måtte Erik og Kristine gå fra garden. Til å begynne med bodde de på den plassen som kaltes Fossegardsstugua, like ved elva nedafor Fossegarden. Da Andreas, som var fra en av Dal-gardene i Fåberg, hadde kjøpt Fossegarden, ble han enig med Erik Olsen om å flytte husene fra Fossegardsstugua sørover til Bruvoll. Andreas bekostet flyttinga og fikk opparbeidet et jordstykke der i Bru-

Erik Bakstad, 1845–1904.

voll. Akkurat året er litt usikkert, men ved folketellinga i 1865 bodde i alle fall Erik Olsen og Kristine i Bruvoll. Erik Olsen var da husmann med jord og smed. Det var sagt at han var «overlag heindt og arbeidde like godt i tre, jern og messing.»

Sønnen Erik følte nok sterkt at faren var skyld i at familien hadde havnet i fattige kår i Bruvoll, men for sin mors skyld hjalp han til så godt han kunne hjemme. Han ble den eldste sønnen i huset etter at broren Ole Tobias var reist ut før. Erik hadde gode evner, han var kunstnerisk begavet og han var flittig, så han hjalp til både med håndverksarbeid og han fanget fisk som han solgte.

Ut i verden

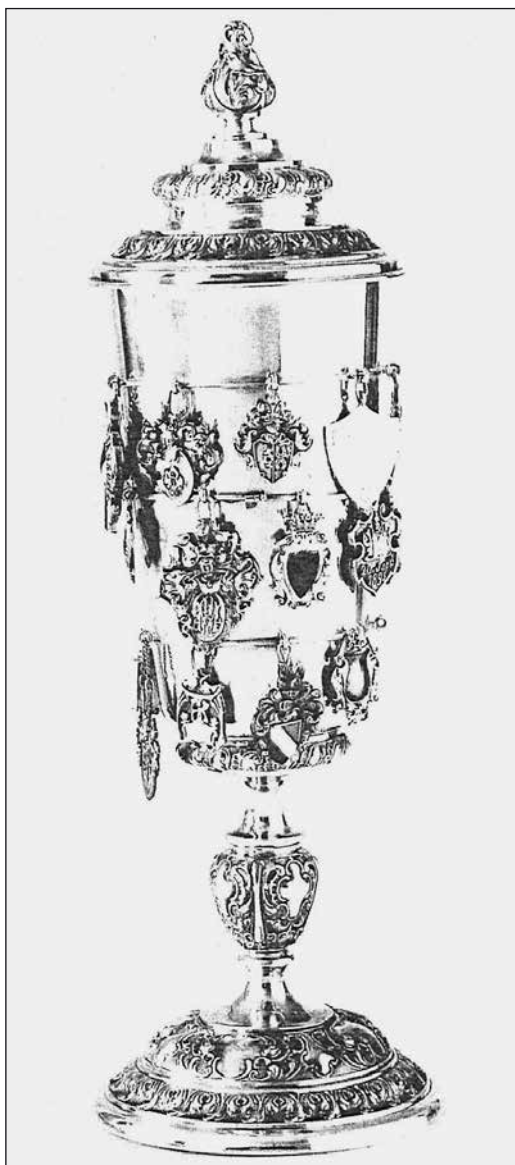
For å komme bort fra den vanskelige situasjonen med fattigdom og elendighet hjemme, dro Erik i 1862 ut i verden. Han var da 17 år gammel og dro til Kristiania for å gå i lære hos en gullsmedmester. På denne tida begynte han også å lære seg tysk, noe som snart skulle vise seg å komme til nytte. Etter tre år i lære fikk han i 1865, på grunn av sin dyktighet, både håndverksmessig og kunstnerisk, et stipend til en fagskole i Berlin og dro dit.

Han ble værende flere år i Tyskland. Under krigen mellom Frankrike og Preussen 1870-71 arbeidet han i et firma som framstilte kirurgiske verktøy.

I forbindelse med denne bedriften lærte han å kjenne Friedrich Adolf Kuntze, som mange år senere skulle bli hans svigerfar. Kuntze rådet ham til å reise til Riga og søke lykken der, og dit flyttet han i 1871.

Riga

De første årene i Riga arbeidet Erik hos en kjent gullsmedmester, Beyermann, før han fikk sitt mesterbrev og med noen sparepen-

Mesterstykke til mesterskapet for gullsmeder i Riga 1895.

ger dermed kunne starte sin egen virksomhet. Han var arbeidsom og målbevisst, men det var mye som skulle til for å starte eget gullsmedverksted og det var ikke bare lettvin å skaffe alt. Sin første ambolt, hadde han fortalt, kjøpte Erik på et bruktmarked og bar den selv med seg hjem.

I 1880 ble Erik registrert som selvstendig mester og kjøpmann i Riga.

Samme året giftet han seg første gang, med Emma von Carlewitz, datter av offiser og embetsmann Alexander von Carlevitz og frue. De fikk to barn, Erik Alexander Adolf i 1885 og Wera Dorothea Alice i 1891.

Første året som selvstendig fikk han et oppdrag med å bearbeide en ring. Uheldigvis ble denne ringen på uforklarlig vis borte, og han måtte naturligvis erstatte verdien av den til eieren. Det verste med dette var likevel at kundene kunne miste tilliten til Erik Bakstad. Et sammentreff litt senere skulle derimot snart gi ham et meget godt rykte som sølvsmed. Da hans tidligere sjef Beyermann hadde fått i oppdrag å lage en nøyaktig kopi av en sølvkanne, var ikke han i stand til å utføre dette arbeidet. Beyermann spurte derfor Erik om han kunne påta seg dette, og han laget en originaltro kopi og fikk dermed ord på seg som en meget flink sølvsmed. Han ble fort kjent rundt omkring og fikk mange oppdrag. Han opparbeidet seg etter hvert en anelig formue. Da han døde etterlot han seg 120.000 gullrubler, som var svært mye penger på den tida..

Han ble ganske snart i stand til å kjøpe sitt eget hus, i Malerstrasse 12, denne nokså trange, men koselige brosteinsbelagte gaten i hjertet av gamle Riga. Der var det verksted og en liten butikk i underetasjen, mens det var familiebolig over. I dag inneholder huset et lite hotell med restaurant i underetasjen.

Erik Bakstad gikk for å være en mann som tok arbeidet sitt svært alvorlig, en som hovedsakelig viet seg til sitt kunstneriske arbeid. Han hadde flere lærlinger i arbeid, og i hans verksted ble det arbeidet 12 timer daglig. Det var sagt at han passet nøye på at de ansatte var punktlig. Hvis de ikke arbeidet tida si, ble de trukket i lønn.

I 1895 ble Erik Bakstad opptatt i mesterlauget for gullsmeder i Riga.

Det var naturligvis et hardt slag for ham da hans kone Emma døde det samme året. Hun var bare 34 år gammel og døde av hjertekrampe (angina pectoris). Erik satt igjen med to nokså små barn.

Nå ville skjebnen det heldigvis slik at Erik møtte den 30 år yngre Elvira Pauline Kuntze, datter av Dorothea og Adolf Kuntze. Adolf Kuntze var mannen som mange år tidligere hadde rådet Erik Bakstad til å reise til Riga. Elvira Pauline og Erik giftet seg i den praktfulle St. Petri-kirken i Riga i 1897. I 1899 ble deres datter Melita Adolphine født. Hun ble Nils Sajes mor.

Anerkjent

Erik Bakstad ble etter hvert en meget anerkjent gull- og sølvsmed, og sølvarbeid med stempel EB finnes fortsatt i mange baltiske hjem.

Ved siden av det alminnelige gullsmedar-

beidet, hadde han flere ærefulle oppdrag. Han laget minnemedaljer til flere jubileer og spesielle anledninger, for eksempel en minnemynt til Martin Luthers 400 års jubileum, og til den siste tsarina laget han på bestilling et sølvfat med edelstener!

Erik ble tildelt flere medaljer ved kunsthåndverksutstillinger, og han er representert ved flere museer, blant andre Eremitasjen i St. Petersburg, Apostoliske bibliotek i Vatikanet og Latvias nasjonale historiske museum i Riga.

Det er fortalt at Erik ikke hadde så mye til overs for sine landsmenn i Norge, noe som vel hadde sin bakgrunn i det han mintes som en vanskelig barndomstid. Men han hadde et inderlig forhold til sin mor og sin eldste bror Ole Tobias, og dem hadde han god kontakt

med. Han var noen ganger på besøk fra Riga.

En av de få tingene jeg tidligere har hørt fra denne historien, var at Eriks mor, altså min tippoldemor, hadde fått et så fint kjølestoff fra sønnen i Riga! Det var ikke dagligdags på små plasser i Øyer rundt år 1900.

Erik Bakstad, som han ble hetende, skapte seg et begivenhetsrikt liv i Riga, men han beholdt hele livet sitt norske statsborgerskap.

Han døde dessverre bare 59 år gammel, den 2. september 1904, av lungebetennelse.

Det er trist å tenke på at her er det ingen grav å besøke. Da kommunistene tok over makten i Latvia i 1945, ble det bygget en stor vei over gravlunden der Erik Eriksen fra Bagstad-Øygarden var begravet.

Takk Nils, for at du har fortalt meg historien!

Laurits Høvren fremførte sitt eget dikt under jubileumsfesten på Pellestova 1. desember 2012

De gamle råkan

E går dessa gamle råkan
over steiner med sliti spor
e går dessa såmmå stegan
trødd tå hom far og ho mor.

Det er som e høre stegan
vi gjekk når vi sjøl va små
såg fram på de nye vegan
vilde på egne bein å stå.

Å higre mot nye høgder
er livet sitt evige jag
ta ut på de lange ferder
erfaring tå mange slag.

Så gå dessa nye råkan
la tida få kåmmå å gå
det er någgå tå livets målgang
sine egne råk å få.

Alfred Kråbøl

En underlig prosess

*Det jeg forteller er kanskje en oppgave for forskerne.
Eller kanskje vet de dette allerede.*

Dette skjedde under krigen da vi lå på setra i Jogrimslia. Dit kom alle gjetere, 3 – 4 i alt og kjøpte mjølk. Det var visst ikke lovlig å selge noe av produksjonen den gangen. Ikke utenom å sende alt på Meieriet. Der inne var det ingen bilveg, så det ble alltid laget ost av all mjølka. Men dei tok sjansen på å selge mjølka for prisen som var gjeldende på Meieriet.

Tov Mæhlum gjæta hingsten med hoppefølge på Skjælbua under krigen og fram til 1950. Han fant ut at det var best å fylle opp flasker med mjølk og senka dei ned i Blank-

skjæla. Den store oppkomma ved Bua. Da holdt mjølka seg godt i sommervarmen, og da hadde han mindre kvantum med mjølk å ta vare på inni gjæterbua hver dag. Dette gjorde også dei andre gjæterne og også oppsynet. Fjellopsyn den tiden var Hans Monsløyken som oppholdt seg i hans hytte ved Øveråst-vannet.

En høst hadde Tov Mæhlum glemt igjen en flaske mjølk i bunnen av denne store oppkomma. Flaskene var alltid lakkert igjen i toppen, så dei var helt tette. Denne flasken fann

Tov igjen neste vår, da han plasserte nye flasker i kilden. Denne flasken trodde han først var bare å kaste. Men han åpnet flasken som var lakkert. Mjølka var helt uten noen slags lukt, og den var seig som tette mjølk. I fra den dagen ble denne mjølka som hadde overvintret i kilden brukt som den beste grautmjølka som fantes.

Siden ble det lagret mjølkeflasker i mengder om høsten, i bunnen av kilden, som ble brukt til grautmjølk neste sommer. Grautmjølk var mjølka dei brukte til vassgrauten som var brukt mye av den tiden. Hvert år hadde disse fjellfolka et bra lager av verdens beste grautmjølk som dei kalte den.

Dette burde kanskje være gjenstand for forskning. Denne mjølka hadde en spesiell god smak, litt syrlig om den ikke var sur. Det var sikkert at denne mjølka var i besittelse av en bakterie som i dag ikke finnes, mener en ekspert på området som jeg snakket med. I dag ville det nok ikke være mulig med et slikt resultat med dagens mjølk som blir produsert. Den mjølka som ble satt i avkjøling i flasker var setermjølke fra høgfjellet. Et mjølkeprodukt av en annen kvalitet enn den mjølka vi har i dag. Dagens mjølk ville ikke egne seg til en slik prosess. Holdbarheten av denne grautmjølka liggende i bunnen av kilden er nok svært lang.

1955 ble siste sommeren med dyr i Jogrimslie og dermed ikke mer mjølk å få.

Foto: Ivar Steigård.

Nils Blomberg kjøpte denne hytte der oppsynet bodde og Blomberg brukte den samme vannkilden oppsynet hadde brukt i alle år. Den samme kilde som han lagret flasker med mjølk i om vinteren i alle år. Da den nye eieren overtok hytta så var denne kilden gjen grodd med alger og gjørme som han fjernet så han kunne hente vann. En sommer foretok han en ordentlig opprensning av denne kilden. Det var nok en del gjørme i denne kilden som lå i kanten av myra med fast bakke mot en side av kilden. Etter en tid med spaden fulgte en flaske mjølk opp på bakken.

En mjølkeflaske som var lagret til grautmjølk for 20-30 år siden. Dei var sikkert litt spente da dei fekk åpnet denne flasken. Mjølka så ren og bra ut, men ingen vet hva den smakte da den ikke ble brukt til mat.

Finn Hansen

Adresse Øyer og Ny-Ålesund

Om ett av ofrene i gruveulykken i Kings Bay, Ny-Ålesund, 5. november 1962.

Det er 50 år siden eksplosjonen i ESTER gruve 4, som krevde 21 gruvearbeidere livet. En av de omkomne var Håkon Lien med adresse Øyer stasjon. Han og 10 andre ble igjen i gruven. Av de 21 ofrene, ble kun 10 funnet og båret ut.

Håkon Lien ble født 6. februar 1925 på Brekkom i Fåvang. Han var ugift med adresse Øyer stasjon og bodde hos sin bror Paul Lien på Granerudmoen.

Vi vet ikke så mye om Håkon Lien, men Hans Kr. Lien forteller om sin onkel at han var 3. yngst av en søsken flokk på 16, hvorav 13 vokste opp. Alle er døde i dag.

Hans Kr. Lien har et bilde av sin onkel, sannsynligvis fra Tysklandsbrigaden hvor han tjenestegjorde som fenrik rundt 1950. Det sies at han var en ured og sterk person, som gjerne gjorde jobber som andre takket nei til, godt betalt, men som innebar risiko. Det er også fortalt at han kunne kommandere 3.000 mann uten bruk av ropert eller andre forsterkende hjelpemidler under sin tid i Tysklandsbrigaden.

Denne ulykken på toppen av tidligere ulykker, førte til at all gruve drift i Ny-Ålesund ble stanset, samt at regjeringen Gerhardsen måtte gå!

EFTERSKRIFT.

Det hadde vært mye død i disse gruvene. I 1948 ble 15 drept i en eksplosjon, i 1952 og 1953 ble til sammen 28 drept, og i 1962 hele

Fenrik Håkon Lien (foto privat eie).

21 i samme ulykke. Stortinget vedtok 22. august 1963 at kullutvinningen skulle avvikles i løpet av året. Men tallet på døde skremte ikke de ansatte, ser det ut til. Arbeiderne ble stilt fritt om de ville slutte eller fortsette over vinteren 1962/63. 111 mann meldte seg til tjeneste, 102 kunne ansettes, totalt måtte 77 mann reise ned. De fleste ønsket altså å fortsette, også etter ulykken i -62.

Hvorfor?

Enten betydde det at de hadde stor tiltro til arbeidsledelsen og til arbeidskameratene, og slik viste lojalitet, både mot bedriften og mot døde og levende kolleger. Eller ble det økonomiske tapet ved å avslutte arbeidet opplevd som en større risiko? Mange kom fra små kår, det å miste livet var alltid en risiko. Når lønnen i gruvene var så mye høyere enn hva en i små kår kunne regne med å tjene inn, så mange det kanskje slik at med de gode lønnsforholdene, måtte det påregnes en hvis risiko. Å vite at noen sesonger i gruvene kunne bety sletting av gjeld, få en framtid som fri mann på egen eiendom, kunne tilby kjæresten et ekteskap uten «armoda sittende på trappen», slikt skapte risikofilje. De fleste var unge og sterke og hadde mot til å fortsette. Det fantes få andre muligheter til å skaffe gode penger på relativt kort tid.

I 2001 satte Kings Bay Veteranklubb opp en minneplate med navnene på de 11 som ble igjen i gruen.

Ester gruve 4, Ny-Ålesund. (Kilde, boken «Adresse Ny-Ålesund» av Åse Kristine Tveit).

Kilder:

Hans Kr. Lien, Øyer

Internett

Boken «Adresse Ny-Ålesund», ved Åse Kristine Tveit (ISBN 978-82-519-2731-49)

Kings Bay Veteranklubb, internett

Navnene på de som omkom i Kings Bay-ulykken den 5. november 1962:

- Norgren Nilsen, Rossfjordstraumen, Gibostad, født 4. april 1935.
- Arvid Hansen, Tennfjord, født 6. februar 1923.
- Kai Henriksson, Lund, Sverige, f. 28. mars 1940.
- Arne Olsen, Spydeberg, f. 28. oktober 1935.
- Ingebrigt Kosberg, Oppdal, f. 12. mars 1927.
- Martin Polden, Surnadal, f. 14. mai 1923.
- Eivind Berge, Skaun, f. 23. februar 1928.
- Helge Olav Erntsen, Kåfjord, f. 23. mai 1941
- Håkon Hauan, Trondheim, f. 25. april 1942.
- Leif Thuv, Grønning, Vesterålen, f. 17. mai 1929
- Fredrik Wavold, Løkken, Orkdal, f. 26. sept. 1910
- Albert Vråberg, Sortland, f. 16. november 1922.
- Sverre Sæther, Selbu, f. 7. desember 1920.
- Ole Stensvik, Sørreisa, f. 11. mars 1915.
- Thomas Thomassen, Alta, f. 13. mai 1931.
- Håkon Lien, Øyer stasjon, f. 6. februar 1925
- Arne Arntzen, Trondheim, f. 27. juli 1934.
- Hans Kemi, Karasjok, f. 16. desember 1941.
- Ronald Andreassen, Rossfjordstraumen, f. 6. april 1938.
- Olav Berge, Hauge i Dalene, f. 27. oktober 1929.
- Rudolf Olausen, Alta, f. 2. august 1921.

Kjersti Johnsgård

Mine erfaringer som budeie i det 21. århundre

Sommeren 2011 var det jeg som var budeie på Øvre Grunna, sammen med min venninne Maria til hun reiste hjem i midten av juli. Der hadde vi ansvaret for 19 mjølkekyr, ca 20 ungdyr og etter hvert en småkalv. Kyrne skulle mjølkes morgen og kveld, mens ungdyrene skulle ses til og gis kraftfôr for temmingens skyld et par – tre ganger i uka. Arbeid de fleste unge i dag vil takke nei til, men som jeg ikke kan se en sommer komplett som foruten.

Ikke at man kan si at budeiejobben i dag er særlig tung, mot hvordan den var. På Grunna fikk jeg strøm fra aggregat, og hadde både varmt og kaldt vann i springen i mjølkerommet. Mjølketank og røranlegg, og vakuumanlegget sørget for at mjølka gikk direkte til tanken da den ble mjølka ut av kua. Det er ikke lenger nødvendig å ha mjølka på spann og kjøle den i avkjølinga, nei.

Som født og oppvokst på gård hadde jeg god erfaring med ku etter å ha gått far min i hælene i fjøset siden jeg var kar om å gå. Maria hadde så å si ingen erfaring med hverken storfe eller mjølkeku fra før, men slik seterfjøsene stort sett ser ut i dag, er det ikke noe problem for noen å lære rutinene. Heller ikke arbeidsoppgavene, for arbeidsmengden på et vanlig seterbruk i dag er ikke som den var, da kyrne måtte håndmjølkes og fjøset var uten strøm. Før kjerreveiene var oppussede og framkommelige for lastebil måtte budeia også foredle mjølka, for da kom det ingen melkebil og henta melka til meieriene. I tillegg var

Budeia ble overrakt historielagets æresbevisning under Saterdag på Grunna 6. aug. 2011.

Foto: KS.

gjørne hele husholdningen, med både unger og mann, med på slepet, og måtte ha sitt mellom fjøsstellene. Og som om ikke det var nok måtte alle trø til under slåttonna, også budeia. I dag går hele onna for seg på et par dager med traktor, slåmaskin og rundbakkepressing eller silovogn, og å ha for mye folk og traktorer farenne over alt er mer til heft enn til nytte.

Min tippoldemor fødte tre barn i løpet av årene hun var budeie på Grunna. Det var på den tiden det kun var en dårlig kjerrevei mellom fjellet og bygda, og det måtte ystes ost og smør.

Det er ikke umulig å føde barn hjemme i dag. Heller ikke på setra, men med begrenset tilgang til strøm, og varmtvann kun ved å koke opp vann som må hentes ute er det nok ingen ønskesituasjon å føde der. Heller ikke hvis man ser på at tallene over fødevansker og vanskelige svangerskap ikke akkurat har sunket med årene.

Privilegiene, om man kan kalle det det, i selet er ikke så annerledes enn de var hos tidligere generasjoners budeier. Da foregikk all matlaging på vedkomfyren, vann ble hentet ute i oppkommet og lys fikk de fra stearinlys og parafinlamper. Selet jeg bodde i er ikke av de mest moderniserte, så vedkomfyren står der like stødt. Var det uggent vær og varme i ovnen til middagstid hendte det at den ble brukt i stedet for gasskomfyren til å varme opp maten. Å steke kake i den er også fullt mulig.

Strøm fikk vi fra et batteri som lagret strømmen fra solcelleanlegget, så belysningen inne var små lamper. Men stearinlys ble like vel flittig brukt for å få lyst opp hele oppholdsrommet.

I fjøset er det lagt inn vann, og takket være strøm fra aggregatet hadde vi også varmtvann i vasken. Akkurat nok til å dekke behovet un-

der ett stell. I selet derimot må man bære inn vann fra ute, og ut for å tømme det ut igjen. Varmtvann måtte kokes opp på ovnen.

Så hadde vi kjøleskap da, gassdrevet. Men ikke hverken fjernsyn eller internett. Ironisk nok var det internett i fjøset som vi kunne bruke, og det var jo greit det, men det var ikke noe problem ikke å ha full tilgang til sosiale medier inne i selet. Tvert imot tror jeg at det heller er sunt. Det blir fort for mye både data, telefon og fjernsyn, så at også telefonsignalene er varierende på Grunna gjorde ikke så mye. Det er ikke slik at man ikke får ringt, men det er ikke over alt man får signaler nok. Helt ved vinduene mot vest i selet går det bra, men to meter inn i rommet er det ikke mulig å motta noe som helst.

Det er heller ikke noe problem å måtte bære vann, eller bruke stearinlys og vedfyring i stedet for strøm. Det er en del av det å bo på setra. Hadde standarden der vært den samme som nede i bygda hadde det på langt nær vært det samme. Dessuten tror jeg ikke at det er så mange som har dødd av å bære litt vann.

Etter at melkebilen begynte å kjøre mellom setrene for å hente inn mjølka og kjøre den til de store fellesmeieriene, har det blitt mindre og mindre foredling og hjemmeproduksjon av meieriprodukter, og i dag er det ikke mye igjen. Du har de som yster litt for moro skyld og de som satser alt på egen meieriproduksjon, men de fleste er avhengige av å levere all mjølka til Tine- og Q-meieriet for å fylle melkekvota. Annenhver dag kom melkebilen til Grunna og hentet melka fra de atten, etter hvert nitten, kyrne, og vi satt igjen med tankvasken. Som sammen med vasking av rørgatene er ei veldig viktig oppgave å gjøre ordentlig for å holde bakterietallet så lavt som mulig.

Utenom det var det ikke mye arbeid som

måtte gjøres mellom stellene. Tiden som før ble brukt til ysting og annen foredling gikk stort sett til avslapping, rideturer i fjellet, bading og andre aktiviteter med de andre som tilbringer sommerferien på Grunna. Etter at fjøset var kosta for møkk og gjørme, ungdyrene var sett til og husarbeidet var gjort klart. Stort sett.

Kan vel summere opp fritiden med alt annet enn meieriproduksjon og mjølkeforedling, som før i tida. Hesteryggen er et perfekt sted å se fjellet fra, og temperaturen i vannet i Gopollen er ikke verre enn at man får et forfriskende bad. Men ting som matlaging, rydding og vasking av hus og fjøs er jo ikke borte, heldigvis. Og det å holde kua på riktig side av gjerdet. På grunn av reglene om at beiter må brukes som havn for at beiteretten skal bevares hadde vi all kua innagjerds. Også for å ut-

nytte gresset på kveene. Ikke for det, det bugner av fôr til dyrene uttafor og, men det har blitt med tanken på å slippe kua uttagjerds på dagtid de siste årene. Hadde vi enda hatt geiter eller noe i tillegg, også som før om årene, kunne de fått utmarksbeitene og jobben med å holde nede einer og kratt. Det var nok annerledes før, da gardbrukerne var avhengige av å kunne høste det som kunne høstes for å få med nok fôr ned igjen til vinteren.

Litt mer arbeid ble det da det kom småkalv til seters. Vanligvis hadde vi ikke kalving sommerstid, men det ble nå det for denne kua, og hun fikk sin siste kalv på Grunna. Jeg skjønte tegninga da hun ikke kom opp for å få mjølbøtta si den morgenen, og stengte mellom de to beitene dyrene kunne gå på så hun slapp å ha resten av flokken rundt seg. De er ikke vant til å kalve ute, og har lett for å bli både stressa,

Moren med kalven som fikk navnet Kjetil Foto: K.J.

redde og sinte, og i verste fall kan ei ku som er høy i rang jage vekk mora og ta kalven sjøl, så da mor ku her var ei rolig og sindig ku av natur gjorde hun ikke noe av å være alene.

Mor var ei stor og eldre ku, dette var kalv nummer fem eller seks, og oksekalven ble født uten problemer. Nå er det sjelden at det går galt med voksne kyr, men hun la seg til langt unna husene, innunder noen fjellbjørker, så jeg satt nede hos henne hele tiden. Jeg hadde på forhånd brukt litt tid hver dag på å snakke med kua og gjøre henne trygg på meg for at ikke første møte skulle være når hun måtte opp i fjøset for å melkes, og visste derfor at hun var trygg med mitt nærvær. Nå vet jo ikke jeg hva hun egentlig tenkte, men når ei ku ser spørrende på det, du sier til henne at "det går bra" og hun blunker og letner i både blick og kropp bør det være et sikkert tegn på at hun i hvert fall ikke ønsker deg helt dit pepperen gror.

Som sagt, kalvinga gikk på skinner, og det å få følge med på det hele i fred og ro var en opplevelse for livet. Og kalven, han førte med seg både det ene og det andre resten av dagene på setra. Glede i form av sirkuset han lagde

da han fikk løpe fritt i fjøset da de siste kyrne hadde gått ut igjen, og irritasjonsmomentet kjeltringen ble da han, svært ivrig, skulle hjelpe til med å koste gulv og ikke ville tilbake i boksen sin.

Å være budeie i det tjueførste århundre er nok mye annerledes enn det var å være budeie for både femti og hundre år siden. Arbeidet er enklere da vi har aggregat som sikrer vakuum på melkeanlegget, rørgater direkte til mjølketanken med avkjøling og både varmt og kaldt vann rett inn i mjølkerommet. Bare det at vi har mobiltelefon og lett kan få kontaktet folk i bygda er en stor forandring, og at fjøsene er bygd med en større takhøyde og ikke er like mørke og trange gjør stellet lettere. Men en ting er uforandret, og det er forholdet mellom kyr og budeie. Man kommer ikke langt om man ikke tar seg tid til å lære dyrene å kjenne, og ved å skape et godt forhold til de får du igjen for det gjennom letthåndterlige og vennlige dyr.

Kyrnes sans for strenge rutiner er heller ikke forandret. Er du et kvarter for sen i fjøset høres det!

Det trivst ikkje mus i matlaust hus.
Gammelt visdomsord.

Gamleheimsforeningene i Øyer på 1950-tallet

Da ny gamleheim skulle bygges i Øyer, for å erstatte den gamle på vestsida, var det en nokså lang prosess, ikke minst i spørsmålet om tomt. Den endelige plasseringen ble til slutt på prestegårdens grunn og byggestart var i 1956, men alt på begynnelsen av 1950-tallet var bygdefolket i gang med å samle inn penger. Dette brevet fra tomtekomiteen er datert i oktober 1953 og underskrevet formann Hilmar Høiby:

Til Gamleheimsforeningene i Øyer.

Da tomtekomiteen som var valgt for å skaffe tomt til Øyer Gamleheims nybygg nå står foran avslutningen av sitt arbeid, vil den få gi en redegjørelse for sitt arbeid. Den mener at en slik vil interessere alle de som arbeider for denne saken.

Tanken om å få reist et nytt gamlehjem for Øyer sogn har vært oppe i flere år. På møte 6. mars 1949 valgte styret for Øyer Gamleheim to av sine medlemmer, Kr. Buenget og Sigurd Stenersen, til å undersøke muligheten av å få tomt til Øyer Gamleheim på Øyer prestegårds grunn. På et senere styremøte, 6. april samme år, ble de samme to herrer valgt til å undersøke om Øyer Sanitetsforening var villig til å gå sammen om felles bygging av sanitetshus og gamleheim. Det synes som om dette ikke førte til noe resultat. Det samme spørsmål som var oppe ved starten av den nåværende gamleheim, felles heim for begge sogn, ble også nå

bragt inn. På Øyer Gamleheims årsmøte 25. februar 1950 på Fossberg ble denne sak tatt opp til drøfting og avgjerd. Med 133 mot 11 stemmer ble det vedtatt å bygge egen heim for Øyer sogn. Så ble arbeidet tatt opp for alvor.

Det ble sammenkalt til ekstraordinært årsmøte 22. mars 1950, og her fikk styret for Øyer Gamleheim i oppdrag å erverve tomt på sentralt sted i Øyer. På dette møte ble også valgt en innsamlingskomite.

Årsmøtet 1. mars 1952 valgte så tomtekomite, som fikk delegert styrets oppdrag i tomtesaken. Valgt ble Olaf Sletten, Mathias Nylund, Arne G Bergum, Aksel Lie og Hilmar Høiby. På sitt konstituerende møte valgte komiteen Hilmar Høiby til formann. Her fikk komiteen også overdratt de skriv som til da forelå i saken. Denne komite kom til det resultat for starten av sitt arbeid, at en måtte søke å løse spørsmålet om tomt av prestegårdens grunn, da dette var under arbeid. Den

31. mai 1952 ble ny og begrunnet søknad sendt Kirkedepartementet. Samtidig ble også andre alternativer undersøkt.

Fra før hadde gamleheimsstyret tilbud fra Severin Enger som eier av Bryhn nordre om tomt av denne eiendoms sørvestre hjørne. I 1952 tilbød Jan A Bryhn tomt av sin eiendom Holme, nedenfor vegen ved Bryhnsvea.

Da hele sommeren gikk uten at svar fra departementet kom, ble to mann av tomtekomiteen valgt til muntlig å konferere med departementet om saken. De to var Aksel Lie og formannen.

Den 7. januar 1953 skrev soknepresten til komiteen at det var kommet svar fra departementet med visse spørsmål i saken, bl.a. om det forelå noe nytt i saken om felles bygging av gamleheim for Øyer og Tretten, og om det kunne finnes brukbar tomt til formålet på Klokkergarden. Svar på dette ble sendt straks. En understreket her at felles bygging ikke kommer på tale, og at det etter komiteens mening ikke er høvelig tomt på Klokkergarden. Dette er hele komiteens mening. Den 19. januar reiste så de to valgte til Oslo, hvor de fikk en konferanse med statsråd Moen og byråsjef Halvorsen om saken. Her ble saken drøftet grundig. De to valgte la fram sitt syn, og fikk referert alle skriv som til da forelå i saken. Blant andre et skriv fra prestegardsinspektøren om dette, der avståelse ble frarådet når det gjaldt den søkte tomt, og hvor det nevntes at dette med å skaffe tomt så hurtig nå i Øyer vel måtte være et ledd i drakampen mellom Øyer og Tretten om hvem som skulle komme til å bygge først. En gjør her merksam på at prestegardstilsynet har stilt seg velvillig til saken, men har sagt at en ikke vil ta endelig standpunkt før bygging blir aktuelt. En ble under konferansen enige om at en befaring var nødvendig før avgjørelse kunne

tas, og byråsjefen sa seg villig til å komme på en slik til våren. Komiteens medlemmer holdt nemlig sterkt fram at saken burde vært avgjort innen årets utgang.

Da en ikke hørte noe, sendte komiteen skriv til departementet om saken i april, juli og september. Men befaring er ennå ikke holdt.

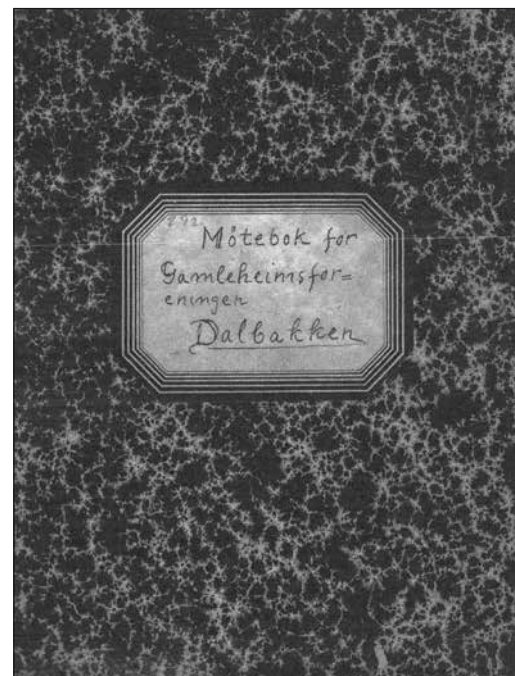
Komiteen fant ved en befaring i mai i år en velskikket tomt på garden Haugs eiendom, ovenfor Øyer Ysteri sønnafør Bryhnsåa. En har forespurt eieren om mulighet for kjøp, men har dessverre fått det svar at stedet skal brukes til hamn, og er nødvendig for garden.

Da en ingenting hørte fra departementet, ble tomtekomiteens medlemmer innkalt til fellesmøte med innsamlingskomiteens arbeidsutvalg 28. september. Her ble det av ymse grunner besluttet at en ikke skulle vente lenger på departementets avgjørelse, men få en avgjørelse slik at tomt kunne bli ervervet i høst. Komiteen, som på Øyer Gamleheims årsmøte 1953 var blitt supplert med to medlemmer fra gamleheimsstyret, Th Nymoen og Martin Lie, og to fra innsamlingskomiteen, Olav Jensen og Oskar Skarpjordnet, undersøkte så de muligheter som kunne tenkes å foreligge om tomter i sentral del av bygden. Møte ble så holdt på Tingberg 11. oktober i år. Her ble hele arbeidet gjennomgått og alle alternativer drøftet. Komiteen kom så enstemmig til det resultat at en skulle erverve tomt av Jan A Bryhns eiendom Holme. Tomten blir i denne eiendoms nordvestre hjørne ovenfor Øverbygdsvegen, og en får med en parsell av søre Bryhn. Eieren her hadde ved forespørsel erklært seg villig til avståelse. En foretok så befaring av dette areal og fant det skikket til formålet. Her kan alle spørsmål vedrørende en slik tomt løses.

Tomten blir altså liggende ovenfor Øver-

bygdsvegen, med ganske fritt utsyn. Den blir anslagsvis på 4 dekar. En vil nå gå til prisnemndtakst, skylddeling og kjøp så snart som mulig, slik at videre skritt kan tas når det gjelder reising av heimen.

Det har vært mange vanskeligheter og mye arbeid med tomtesaken, mer enn en hadde tenkt seg da arbeidet begynte. Ikke alle har stilt seg så velvillig som en hadde ventet i en slik sak. Men en skal ikke her komme inn på denne side av saken. Nå anser tomtekomiteen saken for løst, og finner, alt tatt i betraktning, at løsningen er heldig. Stedet ligger sentralt til, offentlig veg går forbi, det ligger lunt til og har rolige omgivelser. Komiteen har gjort hva den har kunnet. En håper nå at det ikke skal bli lenge før heimen kan reises. En har villet gi denne redegjørelse og sende den til alle de foreningene som arbeider for samme sak.»

Arne Wedum , født i 1928, forteller at det var stort engasjement blant folk i bygda i arbeidet for ny gamleheim. Ny gamleheim som de ville

skulle bygges på Prestegardsjordet. Gamleheimsforeninger ble stiftet over hele bygda, en forening i hver vesle krets, og møtene gikk på omgang hos medlemmene. Det var mest eldre folk som var opptatt med dette, sier Arne, men vi ser at også noen yngre var aktive på møtene med opplesning og sang. I våre dager kan vi synes at det var bare småpenger det handlet om, men i den tida var det mye penger. I tillegg til penger var også mye materialer gitt av bygda, det vil si gardbrukere, forteller Arne Wedum.

Fra folk i Midtbygda har redaksjonen fått tilgang til «Møtebok for Gamleheimsforeningen Dalbakken.» Foreningen ble stiftet i januar 1951 og vi gjengir referat fra stiftelsesmøtet med vedtatte lover og referat fra møter i foreningen.

«Den 27.januar 1951 holdtes møte hos Aksel Hagen for dannelse av forening med formål å samle inn penger for bygging av ny gamleheim for Øyer sogn. På møtet meldte det sig 28 medlemmer. Som styre blev valt John Solbakken formann og Arne Pettersen kasserer, varamenn Jan A Vedum og Øystein Bergum. Det blev enstemmig vedtatt at foreningen skulde hete «gamleheimsforeningen Dalbakken.» Følgende lover blev vedtatt.

1. Foreningen arbeider for gamleheimssaken i Øyer sogn.
2. Foreningens midler skal anvendes til bidrag for bygging av ny gamleheim i Øyer (for Øyer sogn).
3. Dersom nybyggingsspørsmålet bortfaller, kan midlene ved flertallsbeslutning disponeres til fordel for gamleheimssaka i Øyer sogn på annen måte.
4. Kan de innsamlede midler ikke anvendes til de forannevnte formål, kan foreningen med 2/3 flertall anvende midlene til annet formål innen Øyer sogn.
5. Foreningens medlemsområde.
6. Årskontigenten utgjør kr 1,00.

7. Foreningen velger hvert år formann og kasserer. Møtene skal holdes etter tur hos medlemmene.

På møte hos Aksel Hagen 27/1-1951 kom det inn kr 133,00 herav var kr 28,00 medlemskontigent. På møte var det oplæsing av Borghild Hagen.

På møte hos John Solbakken 24/2-1951 kom det inn kr 122,75 herav var kr 4,00 medlemskontigent. På møte var det sang av Rønnaug Midtli.

På møte hos Arne Bergum 21/3-1951 kom det inn kr 167,20 herav var kr 1,00 medlemskontigent. Jostein Solbakken leste en prolog skrevet av et medlem.

På møte hos Kaspar Dahl 14/4-1951 kom det inn kr 136,23 herav var kr 1,0.

På møte hos Ingeborg Vedum 12/5-1951 kom det inn kr 141,94.

Det var oplesning av Anna Dahl og Jostein Solbakken.

På møte hos Johs Høvren 9/6-1951 kom det inn kr 178,48. Det var oplesning av Jan A Wedum.

På møte hos Alfred Dahl 20/9-51 kom det inn 147,50. Oplæsing av Eldri Dahl.

På møte hos A Pettersen 20/10-51 kom det inn kr 1. Det var valg på 67,25. Oplæsing av Marit Dahl. Film fra Sørlandet og Danmark ble vist fram.

På møte hos Th Dalbu 17/11-51 kom inn kr 132,20. Oplæsing av formannen.

- 1952 -

Årsmøte hos Kjell Åseth 6/1-1952. Årsberetning og regnskap blev referert og godkjent. Det var valg på styre, det gamle blev gjenvalt enstemmig. Ved utlodning og kontigent kom det inn kr 183,00. Oplæsing av Målfrid Høvren og Jostein Solbakken.

Møte hos Arne Høvren 2/2-1952. Ved utlodning og kontigent kom det inn kr 178,90. Det var oplesning ved kassereren A. Pettersen.

Møte hos Axel Hagen 8/2-1952 kom det inn kr 130,40. Oplæsing av Signe Bergum.

Møte hos John Solbakken 6/4-1952 kom det inn kr 144,85. Oplæsing av Jostein Solbakken.

Møte hos Arne Bergum 10/5-1952. Kom inn kr 136,30. Oplæsing av Anna Dahl.

Møte hos Kasper Dahl 7/6-1952. Kom inn kr 122,90.

Møte hos Jan H Wedum 19/7-1952. Kom inn kr 166,37. Oplæsing av Jostein Solbakken.

Møte hos Johs Høvren 11/10-1952. Kom inn kr 117,20.

Møte hos Alfred Dahl 15/11-1952. Kom inn kr 115,50. Oplæsing av Solveig Dalbu.

Møte hos Theodor Dalbu 29/12-1952. Kom inn kr 112,90. Oplæsing av Olga Skarpjordnet og Jostein Solbakken.»

Det er betre trøyte armar enn tomme tarmar.
Gammelt visdomsord.

Veianlegget Raubergsletten - Slæen 1931

Av Anders Ledum har redaksjonen fått låne gamle dokumenter etter hans bestefar Magnus Ledum.

Vi gjengir her utdrag av protokollen vedrørende veianlegget Raubergsletten – Slæen og videre til Tauterom, et veiarbeid som foregikk for vel 80 år siden.

Fra protokollen kan vi lese

«Undertegnede ingaar følgende overenskomst:

Bygger en sætervei fra Raubergsletten til Sleen sæter efter den opstrukne linje. Omkostningerne ved anlegget bæres med en tredjedel 1/3 paa hver av deltagerene, likesaa grusingen. Dog utføres grusingen saa meget som mulig in natura.

Magnus Ledum og Ole Flåtåmo forplikter sig til aa skaffe det husrum til begge anlegs arbeidere som de med rimelighet kan avstaa gratis.

Tobias Solberg har aa planere en fortsettende vei fra Sleen sæter for egen regning. Ole Flåtåmo og . M Ledum skal være med paa T Solbergs vei ved første gangs grusing 800 meter fra Flatemo kveen og inover.

Denne overenskomst er ikke bindende før bidragene fra fjellkassen er bevilget og viser sig saapas tilfredsstillende at de kan aksepteres for begge anlegg. Begge parter skal til da staa frit.

Tretten den 19de februar 1930

Ole Flåtåmo

Tobias Solberg

Magnus Ledum»

Videre i samme overenskomst heter det blant annet

«Veianlegget er 3070 meter (610 m gammel vei).

Veien bygges i 3 m bredde, grøft 1 m bred, samt 35 cm dyp og nødvendige stikrender. Største stigning 1:12.

Den nye vei blir paa 2460 m som opdeles i 3 akorter.

1. avkort fra pel 61 til 150=890 m med 6 stikrenner a kr 560,-.

2. avkort fra pel 150 til 222=720 m iberegnet 3 stikrenner a kr 455,-.

3je avkort fra pel 222 til 307=850 m iberegnet 4 stikrenner a kr 600,-.

Grusingen av 2460 m a kr 0,40 pr m =kr 984,00

Samlet beregningssum kr 2.599,-.

Veien er stukket og beregnet av opsynsman Ola O Bergum, Kvam.

Tauterom-veien:

Veiens lengde er 1400 m. Veien bygges i 2,5 m bredde, grøft 1 m og 35 cm dyp, samt nødvendige stikrenner. Stigning 1:10.

Planering av 1400 m vei og stikrenner kr 900,-

Grusing av 1400 m a 0,35 pr m kr 490,-

Samlet beregning kr 1390,-

1930 den 22. juni hadde de interesserte i veianlegget møte på Nustad kafe, hvor følgende ble protokollført

«I tilfellet melkekjøring til ysteriet fra Slæen, vil det ved den daglige kjøring «muligens» bli en noget større slitage paa veien en før efter den gamle bruksmåte. I saa tilfelde» overtar eierne av Flatemo og Ledum vedlikeholdet de aar det blir levert melk til ysteriet, mot at eieren av Tautrom betaler eller deltar med en forholdsvis liten del i dette vedlikehold. De aar det ikke blir melkekjøring deltar partene likt i vedlikeholdet.

Skulde det under anlegget eller det fremtidige vedlikehold oppstaa tvist mellem parterne, velger parterne en mann hver og lensmanden den 3je som med bindende virkning avgjør tvisten.

Denne overenskomst blir ikke at tinglyse.

Til formand valgtes Magnus Ledum. John Staum har paatat seg at være kasserer.

Det referertes skrivelse fra Øyer fjellstyre. Øyer fjellstyre avholt møte den 31. mai 1930 hvor medlemmene var tilstede. Der behandledes:

Ansøkning om veibidrag av Øyer fjellstyre fra d.h. Magnus Ledum, Tobias Solberg og Ole Flatemo fra Raubergsletten og til Slæen sæter i Øyer statsalmenning.

Beslutning:

Kr 930,00 Ni hundre tretti kroner bevilges, paa betingelse av at veien kan benyttes av alle bruksberettigede i Øyer statsalmenning uten avgift. Pengene blir aa utbetale av fjellkassen naar veien er istansat, eller efter nærmere overenskomst.

Indenbygds arbeidere bør benyttes.

I Øyer fjellstyre møte 31.mai 1930 blev behandlet ansøkning fra T.Solberg om veibidrag av Øyer fjellkasse fra Flatemo sæter til forbindelsen med den gamle vei til Tauteren sæter i Øyer statsalmenning.

Beslutning:

Kr 420,- fire hundre toti kroner bevilges paa betingelse av at veien kan benyttes av de bruksberettigede uten avgift.

Pengene bliver aa utbetale av fjellkassen naar veien er istansat, eller efter nærmere overenskomst.

Indenbygds arbeidere bør benyttes.

Rigti avskrift bevidnes.

Øyer fjellstyre den 3je juni 1930

H.Skjønsberg»

Deretter ble følgende kontrakt inngått

«Kontrakt

Undertegnede Hans Brenløkken – Magnus Ledum, Ole Flåtåmo og Tobias Solberg har idag avsluttet følgende kontrakt.

Hans Brenløkken har paatat sig den opstukne veilinje – Rauberget – Flåtåmo sæter.

Veien bygges efter den opstukne linje med mulige forandringer som det maatte bli forlik om under oparbeidelsen.

Veien bygges 2,75 m bred med grøfter 75 cm bred og 30 cm dype. Der det er veiskraaning av grøftens dybde, bortfalder veigrøften.

Stikrenner ved pel (65) (84,5) (115,5) (130) 142,5) (149) (158) (180) (185) (222,2) (232) (246) (299).

Stikrenne (65) bygges 60x60 cm (246) bækken 90x90 cm, de øvrige stikrenner 50x50 cm.

Fylld dekheller skal ha en dybde av minst 25 cm.

Anlegget holder amusjon, planker, borer, 1 stenbjørn, hakker, spett og slegger, feltesse, bor og feisler. Veiens lengde er ca 2460 m som planeres for kr 0,80 pr m. Stikrenne i bekken kr 25,-, resten kr 12,- pr støkke.

Forskud utbetales efterhvert som arbeidet skrider frem med øre*(ikke oppgitt)* pr l m, stikrenner betales fullt. Utbetaling kun til formanden Hans Brenløkken.

Ole Flåtåmo

Magnus Ledum

Tobias Solberg»

Redaksjonen har mottatt dette bilde med spørsmål om hvem som er avbildet, og hvor bildet er tatt. Kan noen hjelpe oss?

Svar til: Øyer og Tretten Historielag, postboks 50, 2635 Tretten eller
info@oyertretten.historielag.org

Oddvar Stensrud (1980)

Øyerfjellets sang

Tone: Vestland, Vestland

Foto: Tordis Trønnes (fra Tittertjernet)

*Å Øyerfjellet når eg ser deg slik
med blaute myr med tjøyn og grunne vik,
å såmmårsdagen stinn av mygg og knott
å saumøkk over alt der sau har gått.*

*Når hausten kjem med himmel rein og klår
da hender det at du i dagvis går,
å alt du ser er flokk med trost og skjor
det såmmå som du så her just i fjor.*

*I vinterdagen går du ut på ski
Over Gompa som er lang og vid,
Å ryggen kjennes veldig øm og sår,
Å krampa riv og slit i legg og lår.*

*Når våren kjem med milde drag fra sør
du atter over kjente trakter trør.
å glømt er alt som før var surt og grått
i gleda over dette fjellet vårt.*

Otto Langsveen - en hedersmann

I januar 1951 skrev Ottar Stende (Tretten) følgende til Opland Fylkesskogselskap:

Småbruker og skogsarbeider Otto Langsveen, Tretten, har i 50 år vært tømmerhogger i vår skog, og hele tiden på den mest pliktoppfyllende måte. Hans enestående forsigtighet i å behandle ungskogen er utenom det almindelige. Likeså har han vært en enestående hjelpsom mann på alle måter, og en som aldri tenker på sin egen fortjeneste, men vil gjøre alt arbeide så godt som det på noen måte kan gjøres.

Jeg tillater mig derfor å henstille til Opland Fylkesskogselskap å utvirke at denne arbeidets adelsmann kan bli tildelt H.M. Kongens fortjenestemedalje.

Otto Langsveen er født på nedre Langsveen i Tretten den 20/3-1885. Han tok over bruket etter sin far i 1910 og har vært en dyktig jordbruker. Han har arbeidet opp mye jord på bruket, bygget nytt fjøs og reparert de andre husene. For en del år siden kjøpte han et bruk som ligger inntil eiendommen, likesom han en tid før kjøpte en sæterlykkje på Musdalsetra.

Da han omtrent hele tiden har vært uten hest på bruket, er det mange tunge bører han både sommer og vinter har båret på ryggen opover de bratte bakkene i Langsveen. I tillegg til dette har han også brutt opp mye ny jord og tatt opp nye grøfter for andre folk i bygda, og er mye brukt som som murer og sementstøper.

Otto Langsveen har også tatt sin tørn i det kommunale liv. Han har vært medlem av Øyer herredstyre i lengre tid, likesom han har innehatt flere andre kommunale verv.

Han er fremdeles i full vigør og er å finne i tømmerkogen også i vinter. Det er ikke mange som har utrettet så mye både i skogen og ellers som Otto Langsveen og jeg vil håpe at han kan få denne påskjønnelse for sitt arbeide. Han er tidligere tildelt Opland Fylkesskogselskaps diplom for pen behandling av ungskogen.

Tretten 8. jan. 1951

Ærbødigst
Ottar Stende

Sendes Tretten Skoglag til anbefaling og videreforsendelse.

*At henvendelsen ble tatt alvorlig er det ikke tvil om,
og dette kunne senere leses i Gudbrandsdølen:*

På innsteg hos Otto Langsveen

Skogsarbeideren fra Tretten som har fått Kongens fortjenestemedalje.

Ordren lød kort og godt: Skaff et bilde og en omtale av Otto Langsveen. Og foranledningen var den at det for noen dager siden kom melding om at Otto var tilkjent H.M. Kongens fortjenestemedalje. Skogsarbeider sto anført som tittel, og da det ikke er en riktig dagligdags hendelse at en skogsarbeider blir en slik ære til del kan ikke begivenheten passere så helt upåaktet. Da jeg en ettermiddag kommer oppover stien – benvegen altså – til Langsveen, driver Otto i harde tak med hesjing. Jeg bruker med vilje uttrykket harde tak. Jeg sto nemlig en god stund nedenfor muren og så på ham før han ble var meg, og det tempo han brukte var rett og slett en lyst å se, og jeg kunne ikke unngå å tenke: Med et slikt tempo må det bli til noe.

Jo da, han takket da, da jeg rakte ham hånden og gratulerte, men mente at det var mange andre som kunne ha fortjent utmerkelsen mye bedre. Noen omtale i bladet var det ikke tale om og slett ikke noe bilde. Men da jeg argumenterte med at det var alminnelig tilfredshet over bygda med utmerkelsen, at andre her ville ha et ord med, så det ikke lenger var noen krok omkring, måtte han likevel kapitulere.

Forresten. Når en sitter og ser ut over den veldrevne jordvegen vil det falle naturlig å betegne eieren mere som jordbruker enn skogsarbeider. Men her må huskes at det ikke alltid har sett slik ut i Langsveen. Bruket var husmannsplass til 1885. Det var forresten det året Otto ble født at faren, Simen Langsveen, fikk kjøpt eiendommen. Da var det knapt om de kunne avle til to kufør. Men senere er dyrket så å si alt som dyrkes kan. En liten plass nedenfor er kjøpt attåt, litt slåtteland på Musdalssætra også, så nå har Otto 5 mjølkekyr og hest. I flere år hadde han opp til 10 naut, men har funnet ut at det er mer lønnsomt med færre kyr og sterkere foring.

Attåt dette har han sauer og ofte en kalv eller to. Da jeg titter innom fjøset er også her alt i skjønn orden og praktisk innrettet med lettvinnt ordning for å komme over siloforet, rom for avkjøling og oppvask. Noen høner kakler tilfreds borte i en krok, og i en av bingene kommer jeg over en familieidyll med 9 spill-levende grisunger.

Mens jeg er inne på temaet gris kan jeg ikke unnlate å nevne en episode som er betegnende for mannen: Det var en gang under jernbanestreiken. Otto Langsveen hadde lovet bort en slaktegris

til gartner Christensen på Lillehammer, og Otto har alltid holdt seg etter regelen at et ord er et ord. Resolutt la han grisen på en handkjerre, startet fra heime kl. 4 om morgenen og kunne levere grisen på Lillehammer da klokka var 9. Om ettermiddagen var det samme vegen tilbake.

Da jeg nå trekker dette fram for ham vil han på ingen måte betegne det som noen bedrift. ”Jeg var like lenge på Lillehammer den dagen som når jeg bruker toget”, sier han.

Men hvor blir det nå av skogsarbeideren Otto Langsveen? Vil du kanskje spørre. Det er klart at så stort som bruket er nå må skogsarbeidet helst bli vinterarbeid. Men han kan fortelle at han var bare 15 år gammel da han begynte i skogen for alvor, og senere har han holdt ved med dette hvert år. De første åra regnet de det for bra om de kunne oppnå en dagsbetaling på 2 kroner, men da måtte det nok til minst 10 timers dag. Om vinteren var det nok svært alminnelig at dagslønna kunne dreie seg om halvannen krone. ”Men så var maten billig”, legger han til. ”For en 5-kroning kunne vi niste oss ut for veka, men da vart det riktignok bare tørrmat”.

Blant dem som skjønner seg på skog, er det bare en mening om Otto Langsveen som skogsarbeider, at han er så dyktig som det vel kan gå an å bli. Og fra så langt tilbake i tida at vi skrev Kristians amt har han diplom fra amtets skogselskap. Den samme vegg i hans stue prydes også av en annen diplom, og det endog fra noe så høytidelig som Den kongelige norske regjerings Landbruksdepartement og med selveste Gunnar Knudsens underskrift.

Om Otto Langsveen er og har vært en sliter av første klasse og kanskje har likt seg best med det, har han også måttet finne seg i å bli med i ymse styrever. For han er også en godt opplyst mann.

I 4 perioder har han vært medlem av Øyer herredstyre, har også vært med i fattigstyre, jordstyre og i styret for trygdekassa. At jeg rekner opp dette vil han nok ikke like. Derfor kan jeg være glad at jeg har ham såpass på avstand når dette skrives. Jeg tror ikke han liker at det blir noen blåst om hans person. Om han ikke på noen måte lot seg merke med det, synes han kanskje heller det var harmelig å bli litt bortheftet av en som meg. Ett vet jeg i alle fall, at da jeg gikk fra ham, var det så seint at folk bortover bygda for lengst hadde tatt kveld. Men da jeg langt nede i bakken snudde meg og så oppover, ble jeg var en som dreiv med hesjing i harde tak. Det som var bortheftet skulle nok tas igjen.

For slik er han Otto.

Kristian Ourom

*Etter ein stor avlar kjem ein stor øydar.
Gammelt visdomsord.*

Hør

*Hør meg når jeg ber deg
Hør meg når jeg spør
Hør på hva jeg sier
Hør med åpen dør.*

*Sjå meg når jeg er her
Sjå meg hvor jeg går
Sjå meg gjennom livet
Sjå meg alle år.*

*Tro på hva jeg mener
Tro meg da og hør
Tro på hva jeg sier
Tro på det jeg gjør*

*Hjelp meg når jeg trenger
Hjelp meg om du vet
Hjelp meg gjennom dagen
Hjelp er kjærlighet.*

Laurits Høyren.

Odd Brein

Fra utedo og sinkbalje, til jordvarme og boblebad

Mye folk på Skalmstad i gamle dager (ca.1930).

Det var i grunnen en liten tankevekker da Knut Steigård, på 25 årsfesten for Gamle Fofefar på Pellestova, kom bort til meg og spurte om jeg som hadde vokst opp i sørbygda, og hatt mitt virke her hele livet, kunne tenke meg å skrive litt om hvordan jeg har opplevd utviklingen her. En tankevekker fordi det

minnet meg på at årene går, og at jeg faktisk ikke er helt ung lenger!

Jeg syntes uansett forespørselen var hyggelig å få, og det satte umiddelbart tankene i sving med å rekonstruere hvordan jeg har opplevd den rivende utviklingen som har foregått i denne delen av Øyer de siste 50-60 årene.

Alt er skrevet slik jeg husker det, eller slik jeg har fått det fortalt. Det bør derfor leses i lys av at det vi mener å huske, ikke bestandig viser seg å være helt uten feil og mangler.

Guttepjokk på Skalmstad

Fordi far, Einar Bræin, hadde blitt gift med en av døtrene på Skalmstad, Anna, og fordi livets viderverdigheter førte til at han tok over denne garden i 1931 og etter at Anna døde, senere giftet seg med en annen Anna, nemlig min mor Anna Natalie Nordby, ble det altså her jeg så dagens lys. Nærmere bestemt i soverommet på nybygd hus i 1949. En ekte «hemføring» altså! Så viste det seg da også at jeg «grodde fast» her.

Selv om huset jeg ble født i den gang var nytt og dermed antagelig av de bedre på den tiden, så måtte vi gå ut på do, og badingen foregikk i en sinkbalje foran vedovnen i stua. Husets baderom ble ikke ferdig til bruk før tidlig på 60-tallet.

I likhet med de andre «Brennakarene» drev også far med snekring, ved siden av at han drev skogen på Skalmstad. Han sagde mye av tømmeret på gards-saga som sto ved bekken litt opp for garden. Vi har papirer her som viser at han leverte materialer helt til Kristiansund på Nordmøre.

Det jeg husker best fra Skalmstadsaga var at vi «dusjet» i vannspruten som sto ut gjennom noen små hull i røret som førte vann fra Rustdammen ned til turbinen på saga. Jeg er blitt fortalt at når far ikke ble med på å bygge Bruvoll sag sammen med brødrene Otto og Ivar, så var det fordi han så nylig hadde tatt over Skalmstad og hadde nok å styre med der. I 1956 ble han ellers valgt til ordfører, og brukte da naturlig nok det meste av tiden sin på dette vervet fram til han ble kreftsjuk. Han døde i 1961.

Jeg husker godt at Halvor Fossum og Lars Bjerke kom og hentet «ordførerarkivet» da Lars skulle ta over. Det var ikke «bare bare» å

Kaffepause på Skalmstadsaga (1930-årene).

Med geitene i Skalmstadengene, med grinda mot Franzåkeren i bakgrunnen (ca.1950).

få dette stålskapet ned trappa fra andre etasje. Ordførerkontoret ble forresten senere mitt soverom. Litt artig at jeg selv rakk å samarbeide med Halvor Fossum i lokalpolitikken i noen år før han ga seg.

Jordbruket på Skalmstad ble i mine helt unge år drevet av Marius Skalmstad og tante Agnes (Bræin) fram til tidlig på 60-tallet. De drev tradisjonelt jordbruk med ku, geit, gris, høner og et par hester hvorav den ene, Brunen, var far sin skogshest. Som guttunge sprang jeg mye mellom nyhuset nord for bekken, gjennom hagen med den gamle vannkjølla som de bar vann både til fjøs og hus fra, og bort på garden. Gode minner er geitekillene som hoppet overalt i fjøset, og varmen og hestelukten i stallen. Å gjemme seg i alt lønneløvet som lå på bakken under den store lønna ved gamlehuset, er også noe som sitter i minnet, og ikke minst samlinger i julen i gamlebygningen, der Kari (datter til Marius og Agnes) jevnt og trutt minnet oss ungene på

at de levende lysene på juletreet ikke var til å «tulle» med.

«Tatrene» som, slik jeg husker det, årvisst kom tilbake og fikk bo i «blårommet» i den gamle føderådsbygningen, med egen inngang på baksiden, minnes også som en kuriositet.

Det er ellers ikke mulig å glemme «virvelvinden» som drev på Pellestova, og som jo også hadde sine aner fra Skalmstad. Fars første kone var søster til Pelles mor, og far ble dermed «filleonkelen» til Pelle. I tillegg så hadde min mor og Pelle felles oldeforeldre.

Som om ikke det var nok, så var min fars søster, Agnes, altså gift med Marius Skalmstad som var Pelles «ordentlige» onkel, og Pelles mor ble etter hvert gift med fars bror, onkel Otto.

Så her var det mange forbindelser, og det er egentlig først i de senere år jeg har skjønnet hvordan alt dette henger sammen. Som guttunge så syntes jeg i hvert fall at Pelle var spennende når han rett som det var tutende ankom, spratt ut av bilen, gav oss ungene sisten, og forsvant igjen før vi rakk å få «snudd oss»: Tut, tuteruttut, tutttut, (flaska på bordet, spell spar) var kjennemerket når han kom og forsvant!

Det er i det hele rart å tenke på hvor mye folk som var innom, eller var i direkte virksomhet på en slik alminnelig gard, helt fram til 1960-årene. Jeg husker godt slåttekarene

Far, mor, Brunen og en sommergjest. (ca.1950).

Far med sommergjester (ca.1950) Hovedbygningen i forgrunnen (fra 1754) ble flyttet til ny tomt «synst i jordet» på 70-tallet og er nå feriested. Føderådsbygningen bakenfor, er i dag under rivning og flytting for å tjene som servicebygg/serveringssted på hyttefeltene i Skalmstadskogen. Helt i bakgrunnen skimtes smia og saga

Odd under oppsyn av storesøster Berit

er forresten litt artig å tenke på at det faktisk var min tippoldefar på morsiden, Nils Slettmoe som startet denne butikken.

Solvangbygningen er jo i dag i bruk til virksomhet i tilknytning til Hafjellanlegget, men når dette skrives er faktisk bygningen igjen midlertidig skolestue i forbindelse med at nye Solvang er under ombygging. To av mine barnebarn, Jonas og Tuva Natalie går faktisk i disse dager på skolen i de samme lokalene som jeg gjorde for noen og femti år siden.

Ny tid

Men det er for lengst slutt på at ungene går fra Skalmstad til Solvang når de skal på skolen. Nå for tida, står ungene og venter på skolebussen i krysset mellom fylkesvegen og Bagstadvegen, og det er fortsatt mange av dem, heldigvis. Mye tyder på at det vil bli enda flere i årene som kommer!

Sørbygda er nemlig i rivende utvikling, og store deler av de gamle beite- og slåttemarkene i Skalmstad-engene, Sollihågan, og områdene nordover mot Bjørgekrysset er nå markert som framtidige boligområder i kommunedelplanen for Øyer sør.

Nye vann og avløpsledninger for tilkobling til det kommunale VA-nettet er under

Odd under oppsyn av storesøster Berit

bygging og hvis det som er skissert i kommunepplanen blir realisert så vil kanskje også vi som nå er på tur over i pensjonistenes rekke, få oppleve at det vokser fram over 200 nye boliger i dette området i løpet av et par tiår. Jeg synes vi skal ta i mot det med åpne armer. Tenk om det hadde vært det motsatte som hadde skjedd, nemlig at det hadde blitt færre og færre som hadde tilhold midt i sørbygda. For mange grendesamfunn er det det som er virkeligheten.

Hafjell

Endringene i jordbruket har skjedd over alt, og er ikke så spesielle for sørbygda i Øyer. Det som imidlertid er litt spesielt her er at det har dukket opp muligheter som gir grunnlag for ny aktivitet og utvikling. Det som er motoren

i denne utviklingen heter Hafjell Alpinanlegg. Jeg var selv nylig blitt aktiv i kommunepolitikken da «den nye» utbyggingen i Hafjell var under oppseiling. Jeg husker godt Pelle Skalmstads «stunt» med å dele ut kalkulatorer og kuleramme til «de styrende» selv om jeg selv ikke deltok på akkurat det kommunestyremøtet, og dermed ikke fikk denne «gaven».

Pelle mente Hafjellplanene ikke var fornuftig satsing, og jeg må bare innrømme at jeg selv også var temmelig kritisk til planene. Jeg så ikke for meg at dette kunne utvikle seg til å få en slik betydning for kommunen som vi når ser. Jeg er glad for at jeg på tross av min skepsis, til slutt landet på ja-siden.

I dag ser vi alle at Hafjell har stor betydning for utviklingen i Øyer, og det skulle ikke forundre meg om vi ser spirene til det som med tiden kan utvikle seg til en liten by i områdene fra gamle Slettmoe Landhandleri og nordover mot Tingberg.

For mange gard og grunneiere i sørbygda, og også andre, har dette gitt nye muligheter. Det er jo egentlig fantastisk at det byr seg slike muligheter, når utviklingen i jordbruket ubønnhørlig gjør at nesten alle brukene her blir for små til å leve av på tradisjonelt vis.

«General» og «Masterplaner»

Jeg var med på mange plandiskusjoner gjennom de 16 årene jeg satt i Øyer formannskap. Ideene som ble «luftet» var ofte ganske så ambisiøse. Det verserte ideer om nærmest å knytte Nordseter og Hafjell sammen ved utbygging i lia vest for Nevelfjellet, med heiser opp mot Snaufjellet, og nedfarer ned igjen. Det var framme skisser som viste hytteområder praktisk talt helt sør til Lillehammer grense. Veg gjennom Gropmarka har vært luftet i flere runder.

Nå har nok avgrensningene rundt Slåsetra og mot Gropmarka «funnet sin form». Sis-

te kommuneplan satte strek sørover stort sett etter eiendomsgrensen mellom Søre Bagstad og Hunder, og det er opprettet barskogvern i statsallmenningen sør for Lundstaden og øst for Slåsetra. Det er ingen tegn på at jeg vil oppleve at disse «markagrensene» blir rokket ved, og jeg tror kommuneplanen har landet på en fornuftig balansegang mellom «utvikling og vern»

Dette betyr ikke at det er «lagt lokk» på utviklingen i sørbygda i årene framover, så langt derifra. Med mulighet for rundt 500 nye hytter på sørsiden av Hafjellanlegget og

rundt 200 nye boliger lenger nede i sørbygda, tyder alt på at pulsen i denne delen av bygda vil holdes oppe, og antagelig øke noen hakk.

Fra en tid der jeg satt og badet i sinkbaljen på stuegulvet foran vedovnen og så bare spredte lys i dalbotnen, ser vi nå ned på noe som minner mer om en by. Det passerer køer av Oslofolk hver fredagskveld på veg til sine jordoppvarmede hytter, med boblebad og alle andre høystandardfasiliteter, og denne «revolusjonen» har ikke tatt mer enn omkring 50 år.

Også Høgchaugenkoia, (i forgrunnen) som bestefar Kristian Nordby tømret mens han hogde tømmer på Høgchaugen ca. 1930, har fått ny plass og funksjon på Skalmstadsetertunet ved Rundmyra.

Oddbjørn Evenshaug

"Qvindes-Personer som have avlet Børn i Løsaktighed"

Torsdag 4. november 1779 slo tukthusporten i Christiania tungt igjen bak Marie Olsdatter fra Øyer. Dommen lød på seks års arbeid i tukthuset. Men hun skulle ikke komme levende ut igjen. Maries forbrytelse bestod i at hun hadde født tre barn utenfor ekteskap.

Leiermål

Marie Olsdatters skjebne er et vondt eksempel på hvor rått og brutalt særlig ugifte mødre ble behandlet som en følge av sedelighetslovgivningen på 1600-1700-tallet. Tidligere var det ikke straffbart for ugifte kvinner å få barn utenfor ekteskap. Med ny lovgivning på 1600-tallet ble dette endret. Det begynte med en forordning i 1617. Kongen innførte strenge straffer for leiermål, som var den juridiske betegnelsen for seksuelt samleie utenfor ekteskap. Den nye sedelighetslovgivningen ble ført videre i Christian Vs Norske lov av 1687 (NL 1687) og mange senere forordninger.

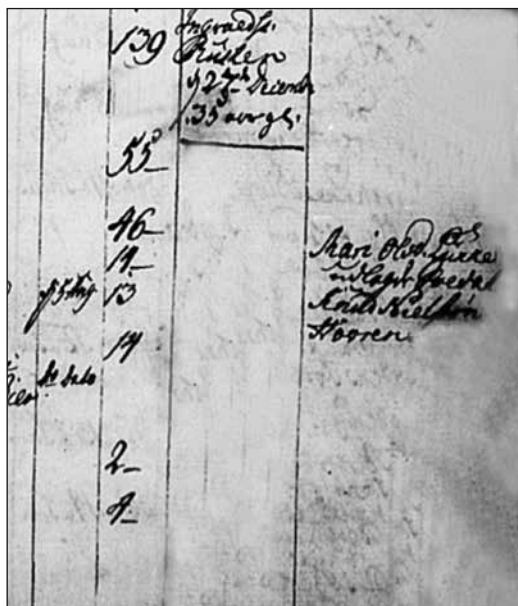
På midten av 1700-tallet ble leiermål som strafferettslig begrep omdefinert, slik at seksuell omgang utenfor ekteskapet bare var straffbart hvis det førte til at kvinnen ble besvangret. Når det gjaldt mannen, skulle tiltale bare reises mot den mannen kvinnen utla (oppga) som faren. Senere kom det en regel om at paret slapp bøter hvis de giftet seg før barnet ble født.

Christian V på sin tronstol skriver sin Norske lov av 1687, omgitt av symboler for velstand og rettferdighet.

Straffen for leiermål

Straffen for å ha begått leiermål var bøter på 12 riksdaler (rd) for menn og 6 rd for kvinner for første og andre gangs leiermål. I siste halvdel av 1600-tallet tilsvarte mannens bot verdien

Publice absolverte Marie Olsdatter.
(Kirkebok Øyer 1733-1784, s. 183.)

av en hest. Årslønna for ei tjenestejente kunne være på 1 rd. Mange ikke klarte å betale bøkene og måtte i stedet ta straff på kroppen, dvs fengsel. Gapestokken ble også tatt i bruk som straffereaksjon for brudd på sedelighetslovene. Etter tredje gangs leiermål kunne en risikere kakstryking (offentlig pisking) og dødsstraff. I 1755 ble kakstrykingen av kvinner fjernet og kvinner som tre ganger hadde "avlet Børn i Løsaktighed", skulle i stedet settes i nærmeste tukthus.

Soldater var fritatt for leiermålsbøter ved første gangs leiermål. Kongen hadde bruk for soldatene til krigstjeneste og var lite tjent med at de fikk sviende bøter og andre reaksjoner som kunne føre til misnøye. Det førte til at enkelte menn fikk soldater til å påta seg farskapet mot betaling. Soldater som begikk to eller flere leiermål, kunne imidlertid bli strengt straffet. I en artikkel i 2003-utgaven av "I gamle fotefar" refererer Lars Holmen fra tingbøkene en rekke leiermålssaker fra årene 1705-1726.

Det var hovedsakelig de minste i samfunnet som ble rammet av denne straffelovgivningen, og av disse igjen var det kvinnene som kom verst ut. En undersøkelse i Christiania på 1730-tallet viser at 90 % av kvinnene som ble tatt for leiermål, ble bøtelagt, mens et stort flertall av mennene kom seg unna. En annen undersøkelse viser at i vel halvparten av leiermåls-sakene som kom opp på tinget, var det bare kvinnen som ble innstevnet, mens i mindre enn en firedel av sakene var det bare mannen.

Offentlig skrifte

I tillegg til bøter og eventuelle strengere straffer for gjentatte leiermål påla loven også at den leiermålsdømte skulle skrifte offentlig i kirken. Denne reaksjonsformen fungerte svært ydmykende og var sterkt skambelagt, og fikk etter hvert mer karakter av straff.

Offentlig skriftemål foregikk på den måten at presten kunngjorde fra prekestolen at en botferdig synder ville be om tilgivelse for å ha brutt Guds bud og forarget menigheten. Så gikk synderen opp til kordøra og knelte foran presten, som holdt en tale om hvor grovt vedkommende hadde forsyndet seg mot det sjettede bud. Presten formante til en sann og alvorlig omvendelse, hvorpå synderen måtte svare på om hun eller han ville bekjenne sin synd. Var synderen en kvinne, måtte hun også angi hvem som var far til barnet hun hadde født. Vendt mot menigheten ba hun om tilgivelse, knelte foran presten og mottok syndsforlatelsen. Dermed kunne hun igjen få delta i nattverden som hun var utstengt fra på grunn av sin synd.

Fra 1747 slapp trolovede skriftemålet selv om barnet var unnfanget før trolovelsen. Fedre som hadde penger, kunne kjøpe seg fri, og det var mulig å søke kongen om å slippe skriftemålet. Også her slapp soldater unna ved første gangs leiermål. Også andre lovbrudd enn leier-

mål kunne straffes med offentlig skrifte, men undersøkelser viser at den langt overveiende del av de som stod offentlig skrifte på 1700-tallet, hadde begått leiermål, og de fleste av de som ble straffet for leiermål var kvinner.

Leiermål i Øyer

De som måtte stå offentlig skrifte, ble kalt "publice absolverte". Kirkeboka hadde gjerne en egen rubrikk for publice absolverte. Slike finnes også i kirkebøker for Øyer prestegjeld, men av en eller annen grunn er disse er ikke tatt med i de transkriberte utgavene som historielaget har gitt ut.

I Øyer var det få som ble dømt for leiermål og som stod offentlig skrifte sammenlignet med andre prestegjeld i Gudbrandsdalen. Det

skyldtes at det ble født relativt få barn utenfor ekteskap i dette prestegjeldet. Mye tyder på at myndighetene (dvs presten) i Øyer i større grad enn i mange andre prestegjeld sørget for å få partene til å gifte seg før barnet ble født.

Jeg har tatt for meg årene fra 1747 og fram til 1767, da offentlig skrifte for leiermål ble avskaffet, og finner at det da ifølge kirkebøkene ble født i alt 1478 barn i Øyer prestegjeld, hvorav 34 var utenfor ekteskap, dvs en andel uektefødte på 2,3 %. Til sammenligning kan nevnes at i et prestegjeld som Vågå lå andelen omkring 1750 på ca 8 % og på ca 13 % omkring 1770. I landet som helhet lå andelen i 1770 på 3,5 %.

Alle mødrene til de uektefødte barna i Øyer i disse årene stod offentlig skrifte i kirken, dvs

Sovende mor med barn. (Maleri av Chr. Krogh).

34 kvinner. I tillegg kommer to kvinner fra Ringeby. Av de menn som ble utlagt som barnefar av mødrene var 13 soldater. Bare en av disse stod offentlig skrifte fordi det var hans andre leiermål. Av de resterende utlagte barnefedrene stod bare 10 offentlig skrifte, mens like mange slapp unna. I et par tilfelle var antagelig årsaken at kvinnen hadde utlagt to menn som barnefar. I de andre tilfellene kjøpte de seg etter alt å dømme fri.

Tallene fra Øyer illustrerer hvordan loven og praktiseringen av denne diskriminerte kvinnene. Tallene viser også at selv om loven tilsa offentlig skrifte også for andre lovbrudd enn leiermål, var det bare unntaksvis at slike medførte denne sanksjonen. I den nevnte 20-årsperioden finner jeg bare tre slike tilfelle.

Jeg har ikke undersøkt nærmere i hvilken grad de leiermålsdømte i Øyer i denne perioden maktet å betale bøkene de ble ilagt, men vi må regne med at mange, særlig av kvinnene, ikke hadde økonomisk evne til å betale. Såkalt avtinging var mulig, dvs at en kunne forhandle med futen som hadde ansvaret for innkrevningen, om å få boten redusert i forhold til betalingsvnen. Men vi må også regne med at flere måtte ta fengselsstraffen.

Marie Olsdatters leiermål

Verst var det hvis en begikk tre eller flere leiermål. Som vi har sett, kunne det føre til tukthusstraff. Nettopp det skjedde med Marie Olsdatter. Hun fikk sin første leiermålsdom 19 år gammel i 1764 etter å ha født et guttebarn utenfor ekteskap. Hun fikk den obligatoriske boten og stod offentlig skrifte i Øyer kirke 17. juni 1764. Mannen hun utla som far til barnet, var soldat. Han var også utlagt som barnefar i en leiermålssak noen år tidligere, men barne moren oppga den gangen også en annen mann som barnefar. Muligens var det grunnen til at

hans leiermål med Marie Olsdatter ikke ble regnet som hans andre og at han derfor slapp både bot og offentlig skrifte også denne andre gangen.

På slutten av året 1768 fødte Marie Olsdatter sitt andre barn utenfor ekteskap. Også denne gangen var faren soldat, og ettersom det var hans første leiermål, slapp han bot. Etter som offentlig skrifte for leiermål var avskaffet i 1767, måtte heller ikke Marie stå kirkens disiplin for dette leiermålet. Barnefaren fikk senere et nytt barn utenfor ekteskap med en annen kvinne. Senere giftet han seg med en tredje.

Marie Olsdatter var 32 år gammel da hun i 1777 fikk sitt tredje barn utenfor ekteskap. Det går fram av kirkeboka at hun nå var på Bergum. Barnefaren hadde ytterligere tre barn utenfor ekteskap, alle med samme kvinne. Leiermålet med Marie Olsdatter kom mellom de to første av disse leiermålene. Den siste og fjerde barnefødselen der han ble utlagt som barnefar, skjedde samme året som han begikk leiermål med Marie Olsdatter.

Marie Olsdatter hadde med disse tre leiermålene begått et alvorlig lovbrudd, spesielt fordi det var med tre forskjellige menn, og hun ble dømt til seks år i tukthus. Hvordan barnefedrene ble straffet, har jeg ikke fått klarlagt. Muligens ble en av dem sendt på festningsarbeid. Jeg har ikke funnet noen av dem i tukthusprotokollene med dom for leiermål. Derimot sonet en av dem seks måneder i tukthuset for drukkenskap.

På tukthuset

To og et halvt år etter den siste fødselen, ble Marie Olsdatter sendt Christiania tukthus. Det var ikke uvanlig at de ugifte mødrene fikk vente litt med å starte soningen av hensyn til barnet. Da hun ankom tukthuset i november, ble hun ført inn i fangeprotokollen som innsatt

nr 3065: "Marie Olsdatter af Bergum. Inkom med Dom 21 Nov 1779 fra Øyer Præstegjeld, for 3de Leijermaal, her forbliver i 6 aar". Videre er det merknad om at dato for å slippe ut er 21. november 1785, med andre ord på dagen seks år etter innsettelsen. Her var det altså ikke snakk om å slippe ut før tiden!

Maries tre leiermålsbarn var 15, 11 og 2 ½ år da hun ble satt inn. Det hendte at små barn fulgte den ugifte moren til tukthuset, men etter det jeg kan se av tukthusprotokollene, var ingen av Maries barn med til Christiania. Den eldste var gammel nok til bli satt i tjeneste på gård, kanskje også 11-åringen. Hvem som tok hånd om den yngste, har jeg ikke funnet ut av. Sannsynligvis ble hun satt på legd. Men vi finner henne i folketellingen i 1801 som tjenestejente på en gård i Øyer.

Det var harde livsvilkår som møtte Marie Olsdatter i tukthuset i Christiania. Tukthuset var opprettet i 1741 som en tvangsarbeidsanstalt for løsgjengere og arbeidsføre fattige. Anstalten fikk ganske snart preg av å være en straffeanstalt. Ikke minst ble den brukt som soningssted for kvinner fra Østlandet som var dømt for leiermål. I årene 1775-1779 ble det satt inn i alt 84 personer med leiermålsdom på tukthuset, hvorav 26 for tredje eller fjerde gangs leiermål. De fleste var kvinner. Leiermålsdømte menn ble gjerne sendt til festningsarbeid.

Da Marie Olsdatter ankom tukthuset 4. november 1779, kan vi regne med at hun ble slått med "Vægterens Stok", som var den vanlige "velkomsten" for nyankomne. Pisking var vanlig under oppholdet. Ofte ble fangene ble tuktet så hardt at de ble sengeliggende.

Foto av Christiania Tukthus, ca 1910. (Foto Olaf Martin Peder Væring. Oslo museum).

Marie og hennes medfanger startet dagen kl 5 om morgenen etter en natt på en sovesal der det lå tre i hver køye og noen på gulvet, syke og friske om hverandre. Lopper og lus herjet og sykdom florerte. Stanken ble av en besøkende beskrevet som "umulig for noget aandedragende Væsen at utholde fem Minutter". Etter morgenbønnen var det et usselt måltid før arbeidsoppgavene på spinneriet startet. Arbeidsrommene var minst like trange som sovesalene og hadde den samme stanken. Arbeidsdagen varte til kl 8 om kvelden. Fangene kom praktisk talt aldri i friluft og ansiktene deres ble så gule som "ubleget Vox".

Mange døde

Ikke overraskende var dødeligheten høy, spesielt blant de leiermålsdømte kvinnene. Med slitte kroppar etter barnefødsler og et hardt liv som ugifte mødre, tålte de sannsynligvis min-

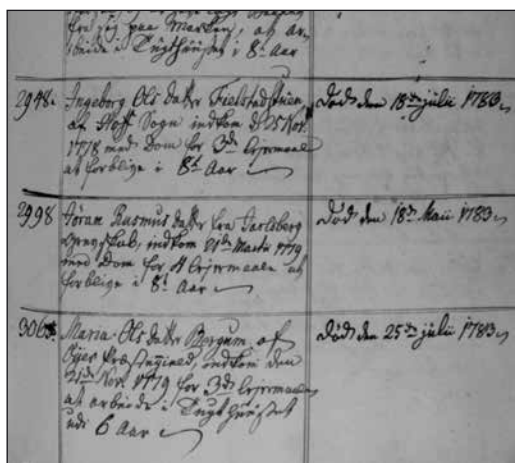
dre enn de fleste andre. Av de 84 som ble satt inn på tukthuset for leiermål i perioden 1775-79 døde 27, dvs 32 %. Samtlige ti som i denne perioden ble dømt til åtte år, døde på tukthuset, og ti av seksten som ble dømt til seks år, døde.

Marie Olsdatter ble en av disse. Hun bukket under etter å ha sonet snaut fire av de seks årene hun var idømt. Marie døde 25. juli 1783, 38 år gammel. To dager senere ble hun begravd på tukthusets kirkegård på ei løkke like utenfor tukthusets murer. Like i forveien døde to av hennes medsøstre, Jøran Rasmusdatter og Ingeborg Olsdatter Fieldstadstuen. Begge var dømt til åtte år og kom inn omtrent samtidig med Marie. Heller ikke de klarte mer enn fire-fem år i tukthuset før de døde.

Det er neppe mulig å forestille seg hvilke lidelser og fornedrelser disse kvinnene hadde vært igjennom, alt fordi de ble gravide og fødte barn på en måte som ikke var akseptert.

Kilder
Christian V's Norske Lov 1687.
Christiania Tukthus. Fangeprotokoll 1763-1783.
Christiania Tukthus, Fangeprotokoll 1775-1809.
Blom, Ida & Sogner, Sølvi (red.). Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Cappelen Akademiske Forlag, Oslo 1999.
Eliassen, Jørgen & Sogner, Sølvi (red.). Bot eller bryllup. Ugifte mødre og gravide bruder i det gamle samfunnet. Universitetsforlaget, Oslo 1981.
Hals, Caroline Elise. Christiania Tukthus. Sedelighetsforbrytelser 1775-1779 og 1795-1799. Masteroppgave. Univ. i Oslo 2010.
J. H. Schous Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve.
Kirkebøker for Øyer, Vågå og Christiania Tukthus.
Kirkeritualet av 1685.

Se også "I gamle fotefar 2003", side 65 om leiermål (red.anm.)

Maria Olsdatter og de to andre kvinnene som døde i tukthuset sommeren 1783. (Christiania Tukthus. Fangeprotokoll 1775-1809, s. 5).

Sigurd Pålrsrud

Om arbeidet med bautasteinen på Tretten stasjon

Skal prøve å fortelja noe av det eg kan hugse om arbeidet med å få reist ein Bautastein på Tretten. Det var truleg i 1946 vi tok til å snakke om eit minnesmerke over krigsofran frå Tretten. Det vart valgt ein arbeidskomite der Bjørner Skyberg og eg var med, men tør ikkje nevne fleire navn. Ved ein tilfeldighet kom eg til å nevne dette ein gong eg var i Øverli på Losna. Mitt søskenbarn John Øverli fortalte da at han hadde lagt merke til ein stor steinblokk som låg på bakken litt på sørsida av Lindvigskampen. Det vart til at noen av oss møtte John ein søndag og såg på denne steinblokka. John Øverli hadde drevet med skiferstein i ein årrekke, og han tok på seg og kile ut ein passe brei stein av denne kjempeblokka. Han merka da opp to rekker med hol som vi skulle bore. Etter to helger med boring var

nok ikkje John helt fornøgd, men tok sjansen og satte i kiler og blokka sprakk heilt perfekt.

Frakta fram til veg vart så ei heil historie som nok ingen av oss hadde forutsett. Vi fekk med John H. Paulsrud og Arne Pålrsrud med hester og vi var vist fem seks lauskarer. Jau da vi fekk steinen plassert på rustningen, men da det tok til å mørkne om kvelden var steinen flytta toppen 10 meter. Vi skjønnte nå at her måtte det meir krefter til. Neste helg samla vi 11 – 12 mann og 6 hester på Roåker laurdagskvelden. Vi hadde også lånt krabbetaljer på "Moksa" så nå var vi godt rusta. John H. Paulsrud, Arne Pålrsrud, Sigurd Skyberg, Einar Bergslien var nok de mest vaksne av mannskapet.

Vi starta grytidlig søndagsmåråen og måtte bruke heile dagen på de ca. to km det var

Fotograf ukjent. Bildene gitt Øyer og Tretten Historielag av Sigurd Pålrsrud.

fram til setervegen. Eg trur det var tre gonger vi satte oss så fast at vi måtte bruke krabbetaljer for å komme vidare. Da vi først var på fast veg gikk det glatt ned Veslesetervegen til Pål-rud. Der låg den noen dager til alt var ord-na så Pettersen kunne starte med å hugge inn teksta. Hugser godt at Pettersen også gav oss mange gode råd både om fundamentet og rei-sing av steinen.

Det var forresten mange vidervedighe-ter om den pladsen steinen står på. Vi fikk først høre at det var Norges Statsbaner som åtte grunden, men døm hadde riktig nok be-slaglagt området da jernbanen var under byg-ging, men da anleggstida var over vart alt som ikkje vart innhegna frigitt. Derimot var døm svært intresert i at steinen vart reist akkurat

der for å pynta opp innkjøringa til stasjonen. (Plassen var vel delvis brukt til kvilestad av ta-ter og anna). Sjefgartneren til NSB kom ein-kom til Tretten for å oppmuntre oss til å få det til. Eg hugser det var ein som prøvde seg og spurte om NSB kunne tenke seg å holde plas-sen rundt steinen ved like, men nei det gikk han ikkje med på. Fra både Ouden og Mik-kel Wasrud fekk vi lov til å bruke plassen, så nå var det vegvesenet som måtte få bestemme til slutt.

Sigurd Skyberg og eg fikk da et møte med en sjefingeniør ved vegvesenet på eit kon-tor på Lillehammer. Der vart både gamle og fremtidige planer lagt på bordet og granska, og dermed kunne vi reise heim med forsikring om at vegvesenet ikkje hadde noen innsigelser

berre de fikk vera med og stikke da kantstei-nen skulle legges. Denne kantsteinen tok vi forresten ut oppe i Gausdal nordfjell og drog den på skikjelke til bilveg, så det vart man-ge dugnadstimer på den steinen også. Til slutt kjørte vi på jord som vi tok i ei bakevju nede ved Lågen ein stad.

Steinen stod ferdig og vart avduka 17. mai 1948.

Dette har eg på oppfordring skrive ned et-ter hukommelsen 6. februar 1989.

Sigurd Pål-rud

Minnesteinen på Tretten avduket i går.

17. mai på Tretten begynte som vanlig med musikk kl. 6. Barnetoget med speiderne i spissen gikk fra stasjonen kl. 10,15 til kirken, hvor det var gudstjeneste ved sokneprest Høyem. Barnetoget fortsatte så til Stavsplassen, hvor det var bevertning. Idrettslaget arrangerte idrettskonkurranser for barna.

Programmets hovedpost om ettermiddagen var avdukingen av bautaen over de som lot sitt liv i krigsdagene 1940. En mengde folk var samlet til den høytidelighet ved Tretten stasjon. Først ble sunget «Jeg vil verge mitt land». Løytnant Johs. Elvestad holdt avdukings-talen, som vi senere skal gjengi.

Tretten Mannskor sang så «Ved min barndoms kirke». Johs. Elvestad la ned en bukett blomster ved bautaen som en takk fra de falnes kamerater. Formannen i Tretten ungdomslag, Kjellaug Halstenstad, la ned en praktfull krans fra ungdomslaget. Og meget stemningsfullt kom så 8 bunadklædte småjenter med hver sin blomsterbukett svaren-de til hver av de 8 navn på bautaen. Navnene er: Inga Nordjordet, Hans Bjørnstad, Herman Galterud, Mikkell Musdalslien, Asbjørn Ingebretsen, Martin Sylte, Gustav Neråsen, Hans Jordhøy.

Toget fortsatte så til Bjørk-holt, hvor bautaen ble bekrans-et. Josef Strand talte. På Stavs plassen talte Hans Hagen. Til-slutningen til årets 17. mai-fest-ligheter var meget stor.

I forbindelse med veiarbeidet ved Tretten stasjon i år ble bautaen flyttet for så å settes opp igjen når arbeidet er ferdig. Foto: Stine Johansen-Solbraa

Dagen efter avdukingen, 18. mai 1954, kunne man lese dette i Gudbrandsdølen.

Finn Hansen

Øverli-kåken i Øyer

D-stabens siste oppholdssted før kapitulasjonen i 1945.

En av rusleturene til Øyer og Tretten historielag i 2012 skulle nettopp gå til Øverli-kåken. Den ble dessverre avlyst p.g.a. regnvær.

Øverli-kåken har adkomst via Lie-Hornsjøvegen til gården Øverli (Øverlisvingen), videre på traktorvei over Snurubakken (nedlagt husmannsplass). Resten av veien er et råk i bratt terreng ved Brynsåa i Øverlidalen. Den lille papp-kåken var den gang omgitt av tett granskog som ga utmerket skjul. I dag er det ingen ting igjen av kåken. Historielaget avduket i 1995 en minneplate på en stein på plas-

sen der kåken stod. Stedet er fortsatt godt skjult av skog og derfor vanskelig å finne.

I forbindelse med at krigen nærmet seg slutten, besluttet ledelsen i Milorg at plasseringen av en ny kåk skulle være i nærheten av Lillehammer. Øverli-kåken var D-stabens siste oppholdssted før kapitulasjonen i 1945 og områdesjef Torstein Lie, «Tore» som bodde i føderådsbygningen på Øverli (område 2322) fant plassen og kåken ble bygget som en solid papp-kåk med std. mål 2 x 2,5 meter. Byggmesteren var trolig Kristian Lisløkken.

Øverli-kåken begynte å sende den 22. mars 1945. Senderforhold og radioforbindelse med ulike avsnitt rundt om, Lillehammer og England var særdeles gode. Kåken var i drift til 10. mai 1945 da Øyer ble overtatt av Milorgs distriktsledelse og det siste tilholdsstedet på skauen ble forlatt og mannskapene kunne igjen komme frem i «sivilisasjonen».

Det er mange navn som burde nevnes i forbindelse med driften av Øverli-kåken. Det er en meget lang historie som kan leses i allerede utgitte bøker (se kilder).

Selve hensikten med slike kåker er hemmelig trådløs kortbølge radioforbindelse med egne i Norge og allierte styrker i Sverige og England. Her er telegrafisten en av de viktige brikkene i «spillet», da all kommunikasjon foregikk i kodede morse-telegrammer. Jeg har derfor valgt å

Finn Bjørn Johnsen, "Snekkern", telegrafist i D 23.

skrive litt om telegrafisten i Øverli-kåken, Finn Bjørn Johnsen, kodenavn «Snekkern».

Hvem var «Snekkern»?

Finn Bjørn Johnsen var født 25.februar 1917 i Sulitjelma. Han tok realartium i Bodø og dro til sjøs etter nøytralitetsvakt i Svanvik. I England gikk han på befalskurs, kurs i sabotasje, fallskjermkurs og radiotelegrafistkurs. Fra første mars 1942 til 20 mai 1945 var han radiooperatør i Milorg/Hjemmestyrkene i distrikt 23. Fra våren 1944 til våren 1945 arbeidet han i stabcellen i D23 – på skauen og i fjellet.

Nummer to i tjenestetid.

De britiske myndigheter (SOE) var særlig interessert i traktene rundt Lillehammer og ville bygge opp en geriljastyrke med egen radiostasjon i området. Han arbeidet i D23 praktisk

talt til krigens slutt og hadde nest etter Sverre K. Andersen «Arquebus», den lengste sammenhengende tjenestetid av alle i Kompani Linge i Norge.

Skulte sine spor.

Han hadde fast kontakt med Home Station annenhver dag, med muligheter for oftere forbindelse etter avtale. Han tikket sine grupper på fem og fem bokstaver jevnt og trutt etter kodesystemet THE ONETIME PAD. Tyskerne visste når han var ventet og peilet med forskjellige peileutstyr, fly inkludert. Men de klarte aldri å ta han, selv om det enkelte ganger var nære på. Han hadde en egen evne til å kamuflere sitt sendersted, skaffe strøm til radiosettet, skjule sine spor og finne gode antenneforhold. Ved siden av sin oppgave som telegrafist hadde «snekkern» elever i morse. Han utdannet fem mann som kunne betjene sender/mottageren. I tillegg til sitt teknisk sett nesten fullkomne arbeid med radiosettet viste «Snekkern» eminente evner under oppbyggingen av det indre samband, DIS i distriktet. Han var et funn for stabscellen, hvor han arbeidet sammen med distriktssjefen ett år på skauen og hvor han utarbeidet en fullstendig sambandsplan for distriktet.

Agentsettet 4MKI komplett i sink transportkasse. (Foto: LA3BI).

Minneplate på merkesteinen.

Den beste inspirasjonskilde.

«Snekkern» var en hyggelig, godlynt og blid kar. Han var intelligent, ide- og initiativrik, oppfinnsom, rolig og kald og flink med hendene. Fremfor alt var han fortrolig med sikkerhetstiltak av alle slag. Han var den beste inspirasjonskilde i D 23 og den mann som hadde størst betydning for distriktets utbygging, våpentilførsel fra England, organisering og kammoral. For uinnvidde er det umulig å fatte den enorme betydning han hadde for den militære motstandskamp i vårt distrikt. Hans klare evne til å formulere kort og konsist var velkjent, og i meldingene skjulnet han klart mellom fakta og antagelser.

For sin innsats ble han dekorert med St.Olavsmedaljen med ekløv, H.K. Kongens minnemedalje, The King's Medal of Courage og flere.

Etter krigen deltok han i oppbyggingen av Finnmark og kjøpte seg et bruk i Pasvikdalen (Svanvik). Han ble en fremdragende gårdbruker. Sin kone Kjellfrid (født Bjørnstad Lien) fant han på Tretten, og de fikk to døtre. Finn Bjørn Johnsen døde i 1986.

Den fintfølede kunstner.

I barskheden var han også kunstneren, det fintfølede menneske. Ved siden av den strøm

Kjell Thorud i døra til Øverlikåken i Øyer straks før kapitulasjonen.

av telegrammer han sendte gjennom okkupasjonstiden, rakk Finn Bjørn Johnsen og vise sine evner som en glimrende tegner. Beklageligvis brente han de fleste av tegningene av sikkerhetsgrunner. Men en del ble gravet ned og senere tatt vare på. Blant annet av «Reiret» og et godt motiv fra droppjetenesten brukt på minnediplomet som alle jegerne i D 23 fikk tildelt.

Kilder:

I Milorgs tjeneste, av Wilhelm Molberg Nilssen, (ISBN 82-90439-91-1).

D 23 Hjemmestyrkene

Distriktsledelsen 1943/45

Gudbrandsdalen gjennom krigsåra 1940 – 1945, av Einar Hovdhaugen.

Johan Kraabøl

Husstellkurs i rasjoneringsens tid

Nye papirfunn forteller om utfordringer der mangel av kaffe var bagateller, mens ny ovn til skolekjøkkenet ble ei omstendelig affære.

Som før omtalt i « I gamle fotefar», la Øyer skolestyre til rette for frivillig deltagelsen i arbeidsskole for ungdom rett før, delvis under og litt etter andre verdenskrigen. Husstellskolen for jenter var et slikt tilbud. Skolen var av 12 ukers varighet og ble avvikla i begge sogn. Formålet med kurset var å gi jenter over 15 år opplæring i godt stell i hus og heim. Det skulle særlig legges vekt på «utnyttelse av bygdas egne produkter tillavet som almindeleg god, kraftig, billig og riktig sammensatt hverdagskost. Likesom det søkes skapt interesse for et økonomisk og renslig matstell og husstell.» Planen omfattet også samfunnslære, kjemi og husholdningsregnskap. Men med ufreden fulgte store problemer med å skaffe tilveie råvarer. Selv gamle gode råd som «man tager hvad man haver», kunne ofte settes på harde prøver når det meste var underlagt rasjonering og stramme restriksjoner. I 1941 var vondt blitt til verre.

Kunne det være tilrådelig å sette i gang kurs i husstell også 1942/43 med slik knapphet på varer? De klødde seg nok med rette i hodet både Oluf Turtumøygard som skolesjef og Agnes Glømmen og Emilie Ihle som de to kvinneknoterte medlemmene i tilsynsnemda. De valgte å spørre seg for i Kirke- og undervisningsdepartementet. Svar fra skolekjøkkenskonsulentene der lot ikke vente på seg. En ble

bestemt tilrådd bevilgning til husstellskoler selv om det var vanskelig å si noe om neste års rasjoneringsvilkår. Disse var bl.a. avhengige av størrelsen på høstens avling. Det ville ha mye å si at skolen startet så tidlig at en kunne skaffe seg et vinterlager av bær og frukt, samt med støtte fra skolehagen, lager av grønnsaker og poteter.

Forsyningsnemda i Øyer fikk alt i februar 1942 et brev fra skulestyret om «Tilvisninger til Øyer husstellskule». Ønsket var 90 kg mjøl, gryn og erter, 57,6 kg kjøtt, 40 kg sukker og 4,5 kg margarin. I tillegg 54 l melk og 9 egg pr uke, samt 3 kg kaffetilsetning. Forsyningsnemda gjorde sikkert så godt den kunne.

Dette med skolehager var godt innarbeidd her i kommunen. Alt våren -41 var slike hager et faktum i både bygdom våre. Vandrelærer, herredsaagronom Tord Kvitrud var sjølskreven fagsjef, mens lærere i grenda kunne til tider anvendes som sommerinspektører. Alle ongene i storskolen hadde sitt eget vesle grønnsakfelt heime. De som ikke selv rådde over jord, fikk tildelt riktig oppmålt parsell et annet sted.

Til tross for at skulestyret fra sist vinter hadde erfaring for at det var svært vanskelig å få tak i de varene de trengte, la de likevel fram et spesialbudsjett for -43. Men under tvil! De anmoder herredstyret om å vedta budsjettet, men roer samtidig ned ordføreren med ord

om at skolestyret ikke setter i gang husstell-
kurset om vilkårene er for dårlige. Og siden
den årlige kostnaden for kommunen nå er

oppe i hele 2000 kroner, etter at stat og fylke
hadde ytet sitt, burde skolepenger komme på
tale. Passende beløp antydes til kr 20 pr. elev.

ØYER SKULESTYRE *Jnr. 249-42.*

KIRKE- OG UNDERVISNINGS-DEPARTEMENTET
SKOLEKJØKKENKONSULENTEN

Jnr. 104 S 1942.

Oslo, den 18. april 1942.

Øyer skulestyre,
herr Oluf Turtumøygard,
Øyer.

Om husstellskular 1942/43.

Ein rår bestemt til å setja opp löyving til husstellskular
på budsjettet 1942/43.

Det er på det noverande tidspunkt ikkje mogleg for nokon
å segja noko bestemt om neste års rasjonar. Ein må bl. a.
ha ein oversikt over avlinga til hausten.

Men ein vil gjere merksam på at Forsyningsdepartementet
alltid sökjer å skaffe opplæringa best mogleg rasjonerings-
vilkår.

Det vil ha mykje å segja at arbeidsskulen i husstell tar til
so tidleg at dei kan skaffe seg vinterlager av bær, frukt o.
s.b. Likeeins at skulen eventuelt med støtte av skulehage får
seg lager av poteter og grønsaker.

Buzjot Turtum.

Jeg fant, jeg fant-

Ikke bare etandes var mangelvare. Knapphet og streng styring var det en møtte ved anskaffelse av
svært mye anna. Et nylig funn av kommunal korrespondanse på Solvang skole, gir oss et gløtt inn
i hverdagen der så mangt gikk på tverke for folk flest.

Gode frender er malm verd-

DRAFN

A/s DRAMMENS JERNSTØBERI & MEK. VÆRKSTED

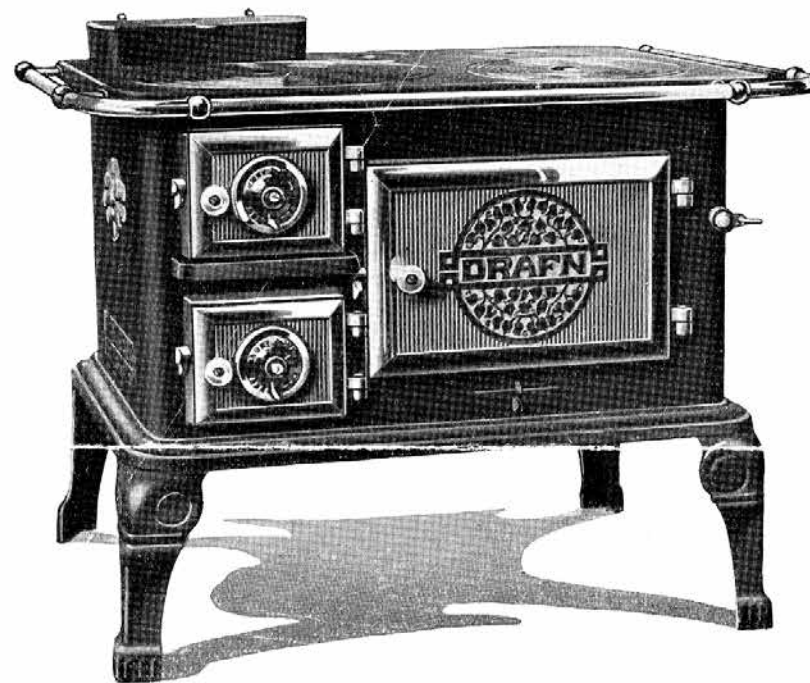
Nr. 33 og 34

Norsk patent
nr. 39940 og 42264

Venstre.

Med forniklet utstyr.
Se beskr. s. 84 og 88.

MØNSTERBESKYTTET

Venstre komfyr med forniklet utstyr.

Komfyren er vist med fender rundt.

Efter ønske røktuten op fra overplaten eller ut fra baksiden.

Behovet for en bedre vedfyrt komfyr var også
prekær for husstellskolen i Øyer nå. Utvegen
syntes ikke å være noen annen enn å kjøpe
en ny hos M.J.Nordli maskin-, støpegods &
agentur på Lillehammer. Som følge av krigen
var vilkårene at malm, tilsvarende ovens

vekt, måtte innleveres i bytte ved kjøp av en
ny. Basta! For å få dette til, fikk Oluf Turtum-
øygard hjelp fra bror sin Jo i Lom skulestyre.
Ifølge brevene skulle malm sendes derfra til
Drammens Jernstøperi og frakt betales.

Skulestyret i Øyer
Øyer

1476-43.

Firma M. J. Norlie,
Lillehammer.

Tinga komfyr til Øyer husstellskule.

Telefonordre av 20-7, jfr. brev frå Dykk av 26-10.

Malmen blir eller er sendt i desse dagar til Drammen av
Lom skulestyre, Lom, (Jo Turtumøygard) for rekning Lom skulestyre.

Eg hugsar ikkje korleis vasskummen på denne omnen er plassert. Men dersom han heng på sida, vil det ikkje høve ned V-komfyr.

Skulestyret i Øyer, den 14. desember 1943.

Olof Turtumøygard.

Lom Skulestyre

Lom

jnr. 402/44.

Til Drammens Jernstøperi, Drammen.

I dag er sendt herfrå ein skrapomn som fraktgods til Drammen jernstøperi.

Denne omnen skal gå som innlevert malm frå Øyer skulestyre, Øyer, for ein innkjøpt ny omn.

Lom skulestyre 16.mars. 1944.

Gjennomslag til Øyer skulestyre.

M. J. NORLIE

MASKIN-, STØPEGODS & AGENTURFORRETNING

- ETABLERET 1932 -

TELEFONER:
Forretningen 100
Privat 287

E/S.23221.

LILLEHAMMER 26/10, 1943.

Herr. Lærer Turtumøygard,

Øyer.

I anledning Deres telefonordre 20/7.d.å. på
1 Dravn-komfyr nr.33 V. til Øyer Husstellskule ønsker jeg
omg. meddelt om malmen 165 kg. er sendt til Drammen og i.t.
når og hvem som står som avsender.

Hvis den ikke er sendt, må den omg. sendes, da
som nevnt leveringstiden regnes fra malmen sendes.

Arbeidsst
M. J. Norlie

Av korrespondansen mellom Øyer og Lom skulestyre, Drammen Jernstøberi og M.J.Nordli kan det synes som om det har oppstått en del problemer med leveransen. Det viser seg at Lom har sendt 65 kg malm og at det manglet 100 kg for å få kjøpt ovnen. Om dette ordnet seg til slutt vites ikke.

Med freden åpna det seg litt om senn andre muligheter, der blant anna husmorskoler

med større bredde i undervisningen nok ble foretrukket. I fylkesarkivet står følgende å lese i skoleprotokoll fra Øyer datert 16.oktober 1948: «Då det ikkje har meldt seg nok elevar blei det ikkje noko kurs».

Et velmeint læretilbud i heimbygda, som mange tenåringsjenter gjorde seg god nytte av i ei vanskelig tid, var til ende-

Sigurd Ile

Mosdalen

Innledning

Mosdalen er en ca. 5 km lang tverrdal i Øyer. Den deler bygdelaga Sørbygda og Lisgrenda. Mosåa som renner i botnen av Mosdalen, starter ved Ner-Moksjøen, 867 m.o.h. i Øyer Statsalmenning, og munner ut i Lågen, ca. 170 m.o.h.

Historikk

Mosåa kaltes fra gammelt Måka. (Den renner ut fra Måksjøen). Måka rant ned gjennom dalen og rant ut i Lågen nedenfor garden Måkrud. Når Måka fikk navnet Mosåa, vites ikke.

Den eldste gjennomgangstrafikken gjennom Øyer gikk midt oppe i lia. Langs den veien ligger de eldste gardene. Disse har navn som er usammensatte naturnavn: På sørsida ligger Mo og på nordsida finner vi Li. Disse to gardene var opphavsgardene på begge sider av Mosdalen. Senere er begge disse gardene oppdelt. Utmarka lå fra gardene og opp gjennom lia, helt opp til fjellet. Naturlig nok ble disse områdene, kalt Mosmarka og Lismarka. Her lå også heimsetrene deres, Mosetra og Lisetra. De ble brukt vår og høst, og fjellsetrene, Hita og Hornsjøen, ble brukt midtsommers.

Bruken av utmarka

Utmarka var fra gammelt utnyttet på mange slags måter. Skogen vokste tett, utmarksbeitene ble utnyttet, og områdene ble brukt til jakt, fangst og fiske. På myrene ble det tatt

Blæsterstein.

ut torv, både til fyring og til strø til bås og binger i fjøset. Disse mulighetene ble utnyttet til det ytterste, og var et viktig bidrag til livsoppholdet.

Raumyra

På nordsida av Mosdalen nedover fra Ner-Moksjøen, ligger ei stor, flat myr kalt Raumyra. Den ligger innover fra Lisetra, mot Ner-moksjøen. Navnet har den fått på grunn av fargen på vatnet som kommer opp fra myra. Den raudbrune fargen på vatnet i myra kommer fra oksidert myrmalm som ligger i botnen av myrene, både på nord- og sørsida av Mosåa. Fra gammelt av ble det utvunnet jern av myrmalmen. Dette ble kalt jernblestring. På begge sider av Mosåa finner vi rester etter blestringer. Utvinningen av jern foregikk ved at man smeltet myrmalmen i store blesterhauger slik at det flytende jernet rant ut og slagget ble liggende igjen. Slike blestringer finner en rester av på begge sider av dalen.

Blestret på Lisetra er lett å påvise: Like ved

Slagghaug.

Midtstulen, er en rund, tørr haug. Nedover haugen ligger en ring av slag. Like sør for utløpet av Mosåa, rett ned for garden Måkrud, lå også en stor blesterhaug, som ved utbyggingen av ny E6 ble liggende midt i nyvegen.

Det gikk med mye ved når en skulle smelte ut jern. Derfor var det godt å ha mye skog å ta av. Av navn som kan knyttes til dette, er en ås like ved Ner-Moksjøen som heter Brennåsen. Her ble det i sin tid brent trekull til blestringen. I Mosdalen kaster åa seg på ett sted loddrett utover i en høy foss. Dette kalles Storfallet. Litt lenger oppe i åa finnes et mindre fall: Blesterfallet. Dette navnet skriver seg fra jernblestringa. Det ligger nær å tro at det i denne fossen var det belger som blåste luft inn i blestergropene. Av andre stedsnavn i området vi her snakker om, kan nevnes Rautjønnet, Rautjønnsmyra og Rautjønnsbekken.

Jernbarrer.

Jernbarrer

Jernet som ble utvunnet av myrene, ble omsatt på forskjellig vis. En vanlig måte å smi jernet på var å lage jernbarrer. Dette var et halvfabrikat av myrjern. De er omlag 20-30 cm lange, ofte med et hull til å bære dem i. Disse barreene ble kalt varepenger, og ble brukt som betalingsmiddel. De ble også brukt som lodd i oppstadveven. I enden av trådene i veven knyttet de jernbarrer, som hang rett ned og holdt renningstrådene rette opp-ned.

I Trodalen, et lite bruk nederst i Lisgrenda, er gjort et interessant funn av jernbarrer. Dette besto av 141 jernbarrer, et depotfunn fra vikingtida. Det fins i dag på Universitetets Oldsaksamling i Oslo. Her har vi beviset på jernutvinninga langs Mosdalen fra gammelt av.

Jakt, fangst og fiske

Jakt og fangst er en utgammel næringsveg. Utbyttet fra jakt og fangst ble brukt i husholdningen hele året. Det ble jaktet på både storvilt, elg og rein, og småvilt og fugl, som hare og rype, tiur og orrfugl. I tillegg til disse som skaffet tilveie mat, ble det også jaktet på rovdyr som bjørn, ulv og rev, og på smådyr som ekorn, mår, røyskatt. Disse smådyra ble fanget for skinnen, som ble brukt.

Mens jakten stort sett foregikk vinterstid, så foregikk fisket om sommeren. Både Ner-Moksjøen og Mosåa var svært fiskerike, og er det også i dag. Mens fisket før i tida var en næringsveg, så er det i dag sportsfisket som er mest utbredt.

Ikke bare fisk og vilt ble høstet i utmarka. Skogsbær, og da ikke bare tyttebær og blåbær, men også villbringebær, villjordbær og kreking ble tatt vare på, syltet og brukt hele vinteren. På myrene vokste kanskje den mest eksklusive bæra, molta. Var det "molteår", så ble store mengder høstet fra myrene både i skogen og på fjellet.

Fangstgrop.

Storvilt og store rovdyr ble i gamle dager fanget i dyregraver. Både i Mosmarka og Lismarka fins mange rester etter dyregraver. Fangst i dyregraver ble forbudt i 1848, og det kom da påbud om at alle dyregraver skulle fylles igjen så mye at de ikke lenger kunne brukes. Slike groper etter gamle fangstgraver fins mange steder på begge sider av Mosdalen.

Av andre fangstmåter som ble brukt før i tida, kan nevnes sakser, snarer og gift. Da kruttet kom, ble det også tatt i brukt skytevåpen.

Mosterfunnet.

Moseterfunnet

Høsten 1958 ble det under nydyrking gjort et interessant funn på Mosestra. På seterløkka til Svegarden, like ned for seterhusa, lå det ei rund grop, som en mener må ha vært ei dyregrav. Denne skulle fylles igjen med bulldozer, og den forbindelse kom det for dagen en rar ting, som ble tatt vare på. Det var en svær spydspiss, ca. 50 cm lang med store mot-haker i toppen. I bakenden var det hull med en jernkrok gjennom. Ekspertene som undersøkte spydet, kom til at dette muligens var en "bjørnespyd". Dette var opprinnelig festet til en trestaur og redskapen ble brukt til å avlive bjørn som var gått i dyregrava. En brutal og smertefull avlivningsmåte! Bjørnespydet er i dag på Skogmuseet på Elverum.

Skogen

I Mosdalen var det barskogen som vokste, og da særlig grana. I liene på begge sider av åa vokste grana godt, men det var vanskelig å få tømmer og ved fram i de styggbratte liene.

Fangstgrop.

Trærne som ble felt, måtte ofte "løypes" i hele lengder ned gjennom lia og ned til botnen, og derfra bli kjørt fram med hest.

Innover myrene var det bjørkeskogen som vokste. Bjørkeveden ble også nyttet på forskjellige måter. Bjørkeveden har stor brennverdi, men bjørka ble brukt til mye mer. Om våren ble det tappet bjørkesevje som ble brukt til både medisin og tørstedrikk.

Barken på bjørka kalles never, og den råtner ikke. Det ble derfor lagt never på takene under torva. Never ble også brukt til å flette korg, ransler, til og med sko. Røttene på bjørk som vokste i myr var lange og tynne. Det var forholdsvis lett å grave fram disse røttene, som ble kalt tæger (flertall av tåg). Disse ble brukt til fletting av korg, fat og ting som skulle surses. Korgfletting var mest "kvinnfolkarbeid". Asken av bjørkeved var den beste lutten når det skulle lages lutefisk.

Bekkekverner

De fleste gardene i Øyer hadde fra gammelt bekkkverner, der kornet ble malt til mel. Det var derfor naturlig at det også var mange kverner i Mosåa. Den mest kjente var kverna til Nermo. De eldste nedtegningene om kvernhus på Nermo er fra først på 1800-tallet. Siden da har det fram til nå vært mølledrift på Nermo. Det siste hundreåret var det også eget elektrisitetsverk ved mølla. I dag er det slutt på både kverna og elektrisitetsproduksjonen.

Utsiktspunkter langs Mosåa

Det er særlig på et par steder en finner utsiktspunkter langs Mosdalen. Rett ut for Seterberget på Lisetra, er det en liten bergnabb som stikker ut i den stupbratte dalen. Den kalles Lyusveknappen. Der kan en legge seg ned, krype utpå knappen, og nyte den fantastiske utsikten nedover dalen.

Kvern.

Lenger nede, også på nordsida, finner vi et annet sted med flott utsikt. Setervegen gjør en sving helt ute på dalbakken på et sted som heter "Vegaskjølet" (vegskillet). Det ligger et par hundre meter opp for den øverste bebyggelsen i Lisgrenda. Et annet sted i Lismarka, rett nedenunder Seterberget, er restene etter et lite bruk som lå helt ute på dalbakken. Det ble kalt Slåa. Der bodde Beret, kalt Slåberet, med sønnen Lars som var psykisk handikappet. Her vises murene etter både bolighus med kjeller, og restene av uthus.

Fra Slåa går det ei stupbratt steinrøys helt ned i dalbotnen. Den kalles Slåløypa, og navnet har den fått av at her var det fint å renne tømmeret ned i dalbotnen. Rett under Slåløypa ligger noen pene, flate grassletter, som kalles Botterudlyua. Her ble det fra gammelt slått høy, som ble lagret i ei lita høyløe. På vinterføre ble høyet fraktet langs dalen ned til bygda, enten med skikjelke eller med hest og slede. Botterudlyua ligger retter under Lyusveknappen.

Djup dal.

Rett nord for Slåa, langs den gamle kjerrevegen, ligger to store steiner i vegkanten. Inntil disse finner vi steinrøyser. Disse steinene ble kalt Presten og Klokkeren, og det var en uskreven regel at alle som gikk forbi der, skulle finne to små steiner og ofre, en til presten og en til klokkeren. Dette hadde også en praktisk side, som vi finner mange andre steder: Dette ble kalt påkast (også varp). Det var en måte å merke vegen på, i stedet for å mure varder.

På sørsida av dalen er det også mange flotte utsiktspunkter langs vegen fra bygda og oppover mot Mosetra.

Avslutning

Som vi forstår, så er Mosdalen og området på begge sider både interessant og spennende. Det har en historie som det er verdt å ta vare på. Fra gammelt forbandt man Mosdalen med arbeid og slit, i dag har vi oppdaget dalen med andre øyne: rekreasjon og opplevelse.

Nord-Trettenfest

– ukjent forfatter

1) Nord-Trettenfesten vi feirer idag,
i Bjørkholdt vi kommer i hop.
Baklia er også med i vårt lag:
"En underlig" samling med kop.
Vi slår oss i sammen
Til glede og gammen, vi slipper oss aldeles løs.
Ikveld er det N.T. fest
- " -
Da møtes vi alle som kan i vår grend:
naboer, kjenning og venn.

2) Nord-Tretten vet vi, er basen til bygd,
det veks så du hører det vel.
Og Staten den yter oss rikelig trygd
på alt som vi kjøper og sæl.
Annet enn velstand, det finnes ikke der,
derfor møtes vi her,
for ikveld er det N.T.fest.
- " -
Der møtes det arbeider, bonde og venn,
vi kjenner hverandre igjen.

3) Ingen forskjell skal det være på folk,
dette har Nord-Tretten lært:
Alle så avler vi silo og mjølk
Om bruket er lite ell' stort.
Vi leverer mjølk og vi kasserer inn,
og sitt der med lommboka stinn.
Derfor har vi N.T.fest
- " -
Vi må av og til lufte ut vårt humør,
jage all hugsott på dør.

4) Selv om en nabo har bringen i brand,
når grannen hans sliter og drar
rampa si full av blinkende spann,
som "Jørgen" så gladelig tar
så samles vi her til en fest nu ikveld

da blir det da morosamt lell.
For ikveld er det N.T.fest
- " -
Da fester vi alle og kommer i hu
"jeg er ikke bedre enn du".

5) Omgang med granner det legger vi vekk,
det koster jo penger det der.
Bedre å samle i pose og sekk,
og leve hoss seg hver i sær.
Det er jo så billig å legge seg ner,
men likevel samles vi her
for ikveld er det N.T.fest
- " -
Der kjenner du naboen kanskje igjen
og finner i ham en god venn.

6) An'en stand'i bygda, døm si vi er "blå"
men hossen kan folk sie sånn?
Alt det vi makter så koster vi på,
og kjører med klampen i bønn.
Tenk skatten den knuker oss dugelig ner,
men likevel møtes vi her.
For ikveld er det N.T.fest
- " -
Da samles vi alle som kan komme frå,
sjøl om an'stand døm si vi er "blå".

7) Skulde vi nevne ett flott monument,
som menn i frå grenda har gjort
tar vi med skolen som er så bekjendt,
for elev og lærertall stort.
Maken til skole i bygda ei er,
derfor så samles vi her.
For ikveld er det N.T.fest
- " -
Da samles vi alle som lærdom har fått
i Engelunds prektige slått.

8) Retter vi blikket mot Vestsiden li
Vi merker at der og bor folk.
Utkomma finn døm langs skogsveg og sti
ved siden av silo og mjølk.
Alle så vil de en vell over der
derfor så møtes vi her
for ikveld er det N.T.fest
- ” -

Bakli og Nord-Tretten fester i lag
til natten den lysner av dag.

9) Skogen den kaster nok av seg litt lell.
Ingen av den er blitt fant.
Baklia ruver selv uten ett fjell
med nye bygninger iblandt,
det vokser opp huser som sopp når det sner.
Derfor så møtes vi her.
Ikveld er det N.T.fest
- ” -

Nystugugubben frå Baklia må
en fest ut på nyåret få.

10) Krafttak det tar de i Baklia og,
det så vi forleden ett år.
Buldozeren planerte lekeplass fin
for voksne og ungdommen sin.
Nå stuper de kråke og hopper litt bokk
men enda så kommer de nok
til N.T.festen i år
- ” -

Vi mener nå alle at det vil gå best
når Baklia er i vår fest.

11) Selv om en Nordtrettling aldri er fri
for lukta tå silo og mjølk
så er vi da mennesker likvel for di,
om inte rett almindelig folk.
Vi regnes da vel blendt det beste som er,
derfor så møtes vi her.
Ikveld er det N.T.fest
- ” -

Det kom til å minke i kommunens sekk
om Nord-Tretten ble skåret vekk.

12) Sammen med Baklia må vi nå gå,
og få vekk alt sludder og fjas,
så sauene i Baklia også må få
av Østfjelllets saftige gras.
Fjellet er stort nok det har vi da sett
- alle kan spise seg mett.
Og i kveld har vi N.T.fest
- ” -

Det høver seg dårlig i grendelag slik
på andre å gjøre seg rik.

13) N.trettling tenk deg en kubøling fin
i beite på lushatt og bar.
Sauer og ungdyr det slipper vi inn
i Østfjelllets ”Hellige sal”.
Det savnes så lite i pungen vår lell
om Baklia er i vårt fjell.
Ikveld er det N.T.fest
- ” -

Vi enes om dette på festen ikveld:
Slipp Baklia inn i vårt fjell.

14) Alvor og skjemt er litt blanda her nå,
men hvorfor skal Alvoret rå.
Vi lever kun en gang, og vet ikke mer,
snart puttes i jorda vi ner.
Vi husker ei dette så ofte vi må,
derfor så vil vi og gå
på N.T.festen ikveld
- ” -

Da husker vi på at det finns ikke no’
så godt som en ærlig nabo.

15) Godt nyttår ønsker vi alle som en
og håper at året vil gi:
utkomme nok til et selskap igjen
når året er omme på ny.
Vi kommer oss sammen til glede og gammen,
vi slepper oss aldeles løs.
For da blir det N.T.fest
- ” -

Da samles vi alle som kan i vår grend,
naboer, kjenning og venn.

Oddbjørn Evenshaug

"Akt for Gud"

Den unge haugianeren John Eriksen Bjørge

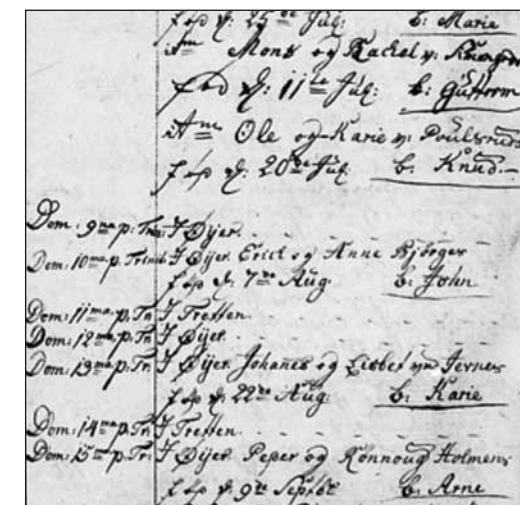
I rekken av store personligheter og predikanter fra Øyer og Tretten som gjorde seg gjeldende i den haugianske folkebevegelsen i første halvdel av 1800-tallet, var John Eriksen Bjørge kanskje den mest begavede og særpregede. Han døde bare 27 år gammel, men rakk likevel å sette djupe og merkbare spor etter seg som en sjelden ildfull forkynner. Hans Nielsen Hauge selv hadde store forhåpninger til talentfulle øyværingen. Det er antydning at Hauge endog så John som sin ettermann som bevegelsens åndelige leder. Hauge sørget derfor tungt da John gikk bort i så alt for ung alder.

Kilder

John Eriksen Bjørge har etterlatt seg en viktig kilde til kunnskap om sitt liv. I 1820 ga han ut et lite skrift, "Sandheds Stadfæstelse, hvorved Syndens Menneske bliver aabenbaret og Guds Kjærlighed bekræftet". Her forteller han om oppveksten og sine sterke religiøse følelser og tanker som preget ham gjennom alle år. Hans beskrivelse av de åndelige kampene han gjennomlevde i barndommen og ungdommen, gjør et sterkt inntrykk. Skriftet vitner om et menneske som tidlig nådde langt i religiøs tenkning og åndelig modenhet. Den ble utgitt i nytt opplag i 1844.

For øvrig gir H.G. Heggteit en ganske omfattende omtale av John i sitt store kirke-

historiske verk Den norske Kirke i det nitende Aarhundrede, som ble utgitt på begynnelsen av 1900-tallet. Ved siden av Johns egen beretning bygger Heggteit i stor grad på "meddelelser" fra gamle haugianere. Særlig har kirkesanger Arne Arnesen i Øyer vært en viktig kilde, fordi Arnesen hadde sine opplysninger fra en rekke samtidige av Bjørge. Heggteit bygger også på brev fra Bjørge og fra Hans Nielsen Hauge. To brev fra Hauge til John Eriksen Bjørge er publisert i Ingolf Kvamens utgivelse av Hagues brev. John Eriksen Bjørge er noe omtalt også i andre kirkehistoriske verker og i biskop A. Chr. Bangs Haugebiografi, som ble utgitt første gang i 1874.

John Bjørge fødsel. (Ministerialbok Øyer 1784-1824, s. 128)

Gammelt bilde av Søndre Bjørge

Tor Ile vier John Eriksen Bjørge ganske stor plass i bind 3 av sin bygdehistorie for Øyer. Det samme gjør Sigrid Svendsen i sin bok Billeder fra Hauges tid. Begge disse bygger i det alt vesentlige på Heggteveits kirkehistorie. Ile supplerer Heggtevit med en kritisk vurdering av John Eriksen Bjørge og haugianernes forhold til Vis-Knut, åpenbart basert på folke-minnesamleren Johannes Skars fortellinger om Vis-Knut i ei bok som ble utgitt første gang i 1876.

Foreldrene

John Eriksen Bjørge ble født 7. august 1795 på Søndre Bjørge i Sørbygda i Øyer, en gård som ligger høyt og fritt og med en imponerende utsikt over dalen. John ble døpt i Øyer kirke allerede to dager etter han ble født. Foreldrene var Erik Mikkelsen fra Tretten og Anne Johnsdatter. Anne var født på Johnsgård

på Tretten, men vokste opp på Kråbøl i Øyer kirkebygd og var søster til Johannes (Jehans) Kråbøl, som ble en kjent haugianer og salmedikter. John hadde tre søsken, en to år eldre bror, Ole, og Ranne og Johannes, som var henholdsvis to og seks år yngre.

Johns mor, Anne Johnsdatter, var en meget from kvinne som oppdro gutten til å bli et gudfryktig barn. John stod sin mor nær. Han var en tenksom gutt med et særdeles følsomt sinn. Under Johns oppvekst var Sørbygda ifølge Heggtevit åndelig sett et mørkt sted. Det var mye fyll og slåssing, og enkelte tok endog sitt eget liv. Dette gikk hardt inn på den fromme moren og virket også sterkt på den følsomme gutten.

Store sjele kvaler

John forteller at han fra tidlig barnsben av var opptatt av religiøse tanker. "Fra den første tid da jeg kom til så stor forstand at jeg

kunne tenke noe, hadde jeg tanker om Gud, evigheten og vår udødelighet", skriver han. Gjennom hele oppveksten hadde han store åndelige kamper og kjempet mye med tvil og anfektelser, dvs tanker som voldt ham indre uro. Med stor følelsesmessig intensitet pløyde han allerede som liten gutt dypt om Gud, evigheten og udødeligheten på en måte som religionspsykologisk sett må karakteriseres som ganske uvanlig for et barn. Hans mor lærte ham at vi ikke bare skal la være å gjøre ondt, men også lære å gjøre Guds vilje. Men hva ondt og godt var, hadde jeg ikke forstand på, forteller John, "derfor ba jeg Gud åpenbare for meg sin vilje, så ville jeg gjøre den." Han skriver at når han tenkte på døden, ble han engstelig og syntes ikke han var ferdig til å dø. Han ba derfor inderlig til Gud: "Herre, ta meg ikke bort i mine dage!" Han var da fortsatt ikke mer enn ni år.

Men etter hvert tapte han mye av denne "akt for Gud", som han kalte det. Han kjente at lystene begynte å herske i ham. Han hadde "angst i sin ånd", og lovet Gud å forbedre seg. Men når anledningen ga seg og han kom i selskap med andre, "var jeg overvunnet igjen". Hans åndelige kvaler var så store at han faktisk var inne på tanken på å ta sitt eget liv. Han erkjente at slike tanker egentlig var ham sterkt imot og betrodde seg til moren, og "straks tapte denne fiende sin makt".

Da han var 12 år, ble han alvorlig syk og trodde han skulle dø. Det førte ham inn i nye, sterke anfektelser og kamper. Han ba om nåde og tid til å omvende seg, og da han ble frisk, strevde han "natt og dag i bønn til Gud om at han ville bevare meg i sin sannhet". Til tider kunne han nå føle en glede som "ei kan utsiges", og han kjente nå ingen lyst til de verdslige fornøyer som han tidligere kjente fristelse til å være med på. Men fortsatt kjente han

seg skamfull fordi han i så liten grad våget å bekjenne i ord hva han trodde.

I 1808 døde moren. John var da 13 år. Det var et hardt slag for ham å miste moren som stod ham så nær. To år senere giftet faren, Erik Mikkelsen Bjørge, seg igjen med Kari Eriksdatter Kråbøl. Erik var da 57 år gammel, mens Kari var 38 år. Kari ble en omsorgsfull og god støtte for John gjennom ungdomsårene.

En annen som kom til å stå John nær i ungdomstiden var Arne Arnesen, som var jevnaldrende med ham. Arne var født i fattige kår på en liten plass ved Holmen på Tretten. Så snart han var gammel nok til å tjene sitt eget brød, kom han til Søndre Bjørge, der han til-

Det eneste kjente originalportrettet av Hans Nielsen Hauge. (Trolig malt i København i året 1800. Ukjent kunstner).

brakte ungdomsårene sammen med John. De arbeidet sammen, delte rom og ble gode venner. Arne ble vitne til hvordan John kjempet sine kamper. Dette ble en sterk åndelig skole for Arne. Arne dro etter hvert ut fra bygda og reiste i flere år i hele Sør-Norge som legpredikant inntil han omkring 1830 bosatte seg i Stavangerområdet. Der fikk han stor familie, drev gård og ble en del av det virksomme haugianermiljøet i kretsen rundt grunderen og "haugianerbispen" John Haugvaldstad. (Se artikkel om Arne Arnesen Bjørge i 2012-utgaven av "I gamle fotefar".)

Etter morens død gikk det tilbake igjen med Johns åndelige liv. Han forteller om nye fristelser, et syndig liv og nye kamper. En hendelse som satte en alvorlig støkk i ham, var da en gammel mann på en av Bjørgegårdene tok livet av seg. Mannen lå under for alkoholmisbruk og var aggressiv i sin motstand mot kristentroen. En søndag da folk kom hjem fra kirken, fant de ham hengende i et tau. Hendelsen førte John inn i mange slags forferdende tanker. Han fornyet sitt løfte om å tjene Gud og begynte ivrig å be og lese i Guds ord. Men han fikk ikke sjelefred. Han søkte veiledning og trøst hos haugianere i bygda, og han leste også Hans Nielsen Hauges bok "Om Religiøse Følelser og deres Værd", en dyptpløyende religionspsykologisk framstilling der Hauge bl a gir en omfattende skildring av sin store åndsopplevelse i 1797 ved siden av at han også forteller om en del andre menneskers troskamper. Men heller ikke det ble John til noen hjelp.

Gjennombruddet

Sommeren 1817 ble han innkalt til militærtjeneste. Her skilte han seg ut på grunn av sine religiøse grublerier og soldatkameratene gjorde narr av ham fordi han var en slik iv-

rig bibelleser. Etter at han kom hjem, strevde han fortsatt med sin vantro og ble så grepet av angst at han knapt klarte å arbeide eller å spise. Slik gikk han hele høsten og vinteren i gjennom, inntil det store og endelige gjennombruddet til en personlig og frigjort tro kom sommeren 1818.

Det skjedde plutselig en søndag at han ble fylt av en sterk glede over Guds nåde. Han skriver: "Denne glede tiltok mer og mer, til sist ble jeg jeg bestrålet av et lys fra Guds herlighets trone, jeg så i troen det treenige vesen og fikk en levende forsikring om Guds nåde. Den store vantro ble borte i samme øyeblikk." – For ikke å bli hovmodig unngikk han å snakke noe særlig om denne opplevelsen, som han omtalte som "den store nådes besøkelse". Senere en gang ble han på nytt grepet av vantro og sterk angst, angivelig fordi han "ikke var øvet i å vandre i troen." – "Da ble jeg atter besøkt av det samme lys igjen", forteller han. Han var da på reise, og denne sterke åndelige opplevelsen varte mens han gikk en mils vei.

Den store forandringen som hadde skjedd med John, vakte naturligvis oppsikt i bygda, og den gjennomgripende krisen og fornyelsen han hadde opplevd i sitt trosliv, lutret ham til å bli et "kraftig middel til å virke på sine omgivelser", skriver Heggteveit. I personlige samtaler formante han folk til å omvende seg, slik at de også skulle få erfare den samme Guds nåde som han selv hadde opplevd. "I førstningen var jeg meget plaget av menneskefrykt og syntes det var best for meg å tale med noen få", forteller han. "Men da jeg ble mer bekreftet i sannheten, falt talen meg lettest når mange kom sammen. Ja, jeg hadde sådan følelse når jeg talte Guds ord, at jeg ofte ikke sanset hva jeg sa, men var liksom utenfor meg selv. Var det noen som motstod, da fikk jeg ofte overflødig å overbevise dem med."

Forkynnervirksomheten

John begynte å holde små oppbyggelsesmøter på plassene rundt Bjørge, og ganske snart ble det en underlig veknelsens tid i Sørbygda, ikke minst blant ungdom. Hans store begavelse, faste overbevisning og dype åndelige erfaringer og innsikt gjorde ham vel skikket til å være en veileder for andre. "Dertil kom hans brennende kjærlighet til sine medmennesker og inderlige omsorg og virksomme, offervillige arbeid for deres timelige og evige vel", skriver Heggteveit. Hans samtidige har fortalt at han i sin personlige framreden var beskjeden og ydmyk og forsiktig i sin framferd, "et lys og et eksempel for andre".

Etter hvert utvidet John virksomheten til å omfatte også bygdene utenfor hjembygda. I 1819 virket han først en tid i Fåberg, Gausdal og Ringebu, og senere i Ringsaker og Nes, Biri, Vardal og Toten. Overalt samlet han mye folk.

Sent på høsten i 1819 reiste John på besøk til Hans Nielsen Hauge på Bredtvedt i daværende Aker. John hadde skrevet til Hauge og fortalt at han hadde ferdig manuskriptet til "Sandheds Stadfæstelse", og nå ville han gjerne at Hauge skulle lese skriftet før det ble trykt. I et hjertelig brev ønsker Hauge ham velkommen, samtidig som han finner grunn til å formane John om å "vokte seg for den farlige hovmod, den elendige lunkenhet og den skadelige frykt, da vi er overbevist om at vår Herre er streng over dem han har betrodd pundet".

I god tid før jul i 1819 er John på plass hos Hauge på Bredtvedt, der de sammen går igjennom manuskriptet John hadde forfattet. De kom ganske sikkert godt overens og Hauge hadde neppe mye å innvende på manuskriptet ettersom det ble trykt kort tid etter. Hauge hadde for øvrig selv bare to år tidligere

gitt ut det selvbiografiske verket "Om Religiøse Følelser og deres Værd", som vi har sett at John hadde lest. Vi skal vel ikke se bort i fra at selv om lesningen av denne boka ikke beroliget John så mye i hans eget åndelige strev, kan den nok ha vært en inspirasjon for ham når han selv skulle skrive om sin kamp. Men selv om John ganske sikkert var påvirket av Hauge, var han i likhet med mange andre av Huges venner preget av en selvstendighet som hadde sin "dypeste grunn i den åndelige edruelighet som aldri tillot dem å tilegne seg åndelige standpunkter før de virkelig hadde levd seg fram til dem", skriver biskop A. Chr. Bang i sin Haugebiografi.

Etter besøket hos Hauge dro John til Drammen og bygdene der omkring og holdt møter. I dette området hadde Hauge mange tilhengere og Hauge fikk satt i gang industribedrifter som fikk stor betydning i årtier framover. I Drammen finner vi bl a Tollef Olsen Bache, som var en begavet lensmann fra Numedal, men som på Hauges råd hadde slått seg ned i Drammen, der han hadde stor framgang som forretningsmann. Vi kan nok regne med som ganske sikkert at John hadde møter hos Bache.

På hjemveien var han sannsynligvis innom Bredtvedt igjen og feiret jul hos Hauge. Vinteren 1820 var han tilbake igjen og holdt møter i området rundt Bredtvedt, i Drammen, Eikerbygdene og i Kongsbergområdet. I påsken året etter vet vi at han virket bl a i Ringebu sammen med Jens Johnsgård og senere samme år i Aurdal i Valdres. I likhet med Hauge skrev han ofte brev til sine venner på steder han hadde besøkt, der han gav oppmuntring og veiledning.

Hauges formanende ord til John om ikke å bli hovmodig baserte seg nok på den erfaring som er velkjent også i dag at alle som stil-

ler seg foran en forsamling og lykkes godt i formidlingen av sitt budskap, står i fare for å utvikle for høye tanker om seg selv. Det gjelder selvsagt også predikanter. Når det gjelder John, ser det ut til at han var oppmerksom på faren. I sluttordet i sitt selvbiografiske skrift, som han skrev allerede i 1819, reflekterer han både over dette spørsmålet og andre krevende sider ved å være forkynner generelt og ved sin egen personlighet spesielt:

"Mine følelser har for det meste vært så oppflammende at jeg undertiden har måttet erkjenne i mitt hjerte for Gud at jeg ikke har krefter til å bære sådanne (åndelige) forlovelses dager. Og når han har unndratt seg, da har jeg også villet gå frem etter min overbevisning og være fornøyd med Guds vilje, for jeg har erfart at jeg ikke har hatt krefter til å bære de gode dager for min naturs fordervelse. Slik har Gud handlet med mitt hjerte til denne tid. Om han heretter behager å dra utenlands, så vil jeg ved hans nåde være fornøyd med å tjene ham i oppriktighet hvorledes han enn vil føre meg gjennom tiden. De ord ligger meg på hjertet: Den som meget forlates, skal meget elske. Dette må jeg anvende på meg og ber hjertelig at Herren vil bevare meg i sannhet, så jeg kan komme fra en klarhet i en annen, inn-til mitt siste åndedrett. Det skje!"

Kritikk av Vis-Knut

Sitt våre og følsomme sinn til tross, i skriftet som han ga ut i 1920 viste han også fram noen skarpe klør. I den siste delen av sitt skrift "Sandheds Stadfæstelse" polemiserer han mot Knut Rasmusson Nordgarden, eller Vis-Knut, som han gjerne ble kalt. Knut led av epilepsi (fallesyken) og under sine epileptiske henrykelsesanfall hørte han himmelske stemmer og musikk som fortalte ham hvordan han burde leve. Stemmene fortalte ham at han

skulle reise rundt å formane folk til å vende seg bort fra sin synd, og at han hadde evnen til å lindre folks fysiske og psykiske smerter og lidelser. Knut reiste rundt og gjorde mye godt, bl a helbredet han folk ved håndspåleggelse. Bjørnstjerne Bjørnson, som i 1878 utga et lite skrift om Vis-Knut, karakteriserte ham i et brev til Georg Brandes som "et magnetisk fenomen i stor stil". Blant prestene ble han oppfattet som en svermer. I 1827 ble han dømt for kvakksalveri, selv om det i dommen het at han ikke hadde bedragerske hensikter eller at han hadde voldt noen skade.

Haugianernes kritikk av Vis-Knut skjedde ikke minst på læremessig grunnlag. Hans Nielsen Hauge skrev flere brev til Knut. Han hadde til å begynne med en positiv oppfatning av Knut som en "god mann", men forandret oppfatning. Kritikken mot Knut gikk på at hans forkynnelse var ensidig konsentrert om å holde seg borte fra synd og laster. Ifølge haugianerne var det ikke nok, folk måtte omvende seg og bli født på ny. Videre anklaget de ham bl a for å benekte menneskets frie vilje når han hevdet at han i likhet med profetene i Det gamle testamente ble drevet mot sin egen vilje. De kritiserte ham også for at han ikke ville arbeide og for usedelig atferd overfor kvinner.

Folkeminnesamleren Johannes Skar, som gjorde en omfattende studie av Vis-Knuts virke, kan forstås slik at han mener John Eriksen Bjørge bidro til Hauges negative holdning til Vis-Knut. Skar viser til at Hauge skrev sitt første kritiske brev til Vis-Knut kort tid etter at John hadde besøkt Hauge på Bredtvedt og gjennomgått manuskriptet til hans skrift. Hauge hadde aldri møtt Vis-Knut. John derimot, hadde samtalt med ham, og i sitt skrift tar han et skarpt oppgjør med ekstatikeren fra Svatsum. Johns hensikt er å beskrive Knuts liv

og lære "samt det Væsen hans ivrigste Forvarere udviser". Han mener dette er nødvendig fordi Knut og hans forsvarere gjør seg skyld i feiloppfatninger om det John selv og hans trosfeller står for. Han gjør ikke dette for å forfølge Knut, skriver han, men mener det er alle kristnes plikt å opplyse og lede sine medmennesker til det gode og motstå det onde.

Avskjeden med Hauge

John hadde ingen sterk helse. De store påkjenningene i ungdomsårene og den rastløse, intense forkynnervirksomheten hadde tatt på. Han gikk ofte våt på beina og frøs mye. Utover i 1821 begynte han å kjenne seg trøtt og hostet mye. Vinteren 1822 oppsøkte han lege, som konstaterte at han hadde fått tæring (tuberkolose). I et brev til Hauge 7. mars 1822 forteller han at det bar mot slutten og at han nå har fått tid til å tenke igjennom ulike ting som han tidligere ikke har vært oppmerksom på hos seg selv. "Jeg har ikke våget som jeg skulle", skriver han, "egen ære og hovmod har ofte satt skygge for lyset". Han skriver at nå orker han ikke mer, og så tar han farvel og takker Hauge, hans kone og øvrige husfolk for den godhet de har vist ham og for at Hauge har vært et middel til hans "sjels foredling".

John hadde allerede før dette avskjedsbrevet skrevet om sin sykdom i et brev til Hauge, og to dager før Johns avskjedsbrev tok Hauge farvel med John i et brev datert 5. mars 1822. Hauge skriver at det var tungt å måtte erkjenne at John skulle gå bort i sine beste år og ikke lenger skulle kunne virke med sine særdeles gode gaver til menneskers salighet og at han selv, som var et svakt menneske, skulle overleve ham. Så oppmuntrer Hauge ham om ikke å fortvile "når angst og tvil møter din sjel" og at han ikke måtte være redd når han tenker på sine feiltrinn og sin synd, men at han måt-

te sette sin lit til Guds barmhjertighet. Hans Nielsen

Hauge avslutter sitt siste brev til sin unge venn slik:

"Skulle disse ord være de siste jeg skriver til deg, da sier jeg deg herved hjertelig takk for hvert ord og hvert trinn du har trådt, for å delta i vårt felles arbeide for menneskenes salighet. Lev vel, broder! Lev evig vel, det ønsker din medtjener i vår Herres Jesu nåde. Amen."

Den siste tiden

Så lenge John var sterk nok til det, gikk han rundt i bygda og for å besøke venner og si farvel. Heggteveit forteller, med kirkesanger Arne Arnesen som kilde, at han gikk fra Sørbygda og helt til Mælum, for å ta farvel med sine gode venner, haugianerne Anne og Marit Mælum. Marit ble så betatt av hans "lærerike og fengslende, åndelige tale" at hun fulgte ham flere kilometer på tilbakeveien, inntil John måtte minne henne om at hun gikk fra "den vesle i vuggen".

Han gikk også til Marit og Kristen på Sygard Bryn, som også var et samlingssted for haugianere. Der ble han liggende i to uker. Tilbake til Bjørge igjen ble han sengeliggende for godt. Stemoren pleide ham på best mulig måte. Mange besøkte ham på hans dødsleie, og mange møtte opp for å våke. Det siste som ble hørt fra hans munn, var da han med hviskende stemme siterte tredje vers av Bartholomæus Ringwalds salme "Gud Hellig Ånd, i tro oss lær":

"Når liv og ånde vil forgå i dødens bitre stunde. O at vi da din virkning så i hjertet føle kunne. At vi vår sjel med god forstand befale må i Jesu hånd til evig ro å gjemmes!"

Så sovnet han stille inn 5. juni 1822, ennå ikke fylt 27 år. En av dem som vare til stede da han døde, var Kirsti Gillebo. På hjemveien

gikk hun innom Bryn og fortalte om Johns bortgang. Beveget la hun til: "Jeg har benyttet meg for lite av Johns arbeide blant oss."

En stor folkemengde fulgte John til graven. Sokneprest Peder Dybdahl, som noen år tidligere hadde vært aktiv i forfølgelsen av haugianerne, talte ved graven og sa bl a at han alltid hadde aktet og elsket John Eriksen Bjørge, som han karakteriserte som en "trofast kirkegjenger som satte det kirkelige embete høyt", og som var "en kjærlighetsfull og fredsstiftende ung mann".

Kilder

Bang, A. Chr. Hans Nielsen Hauge og hans samtid. 3. oppl. Kristiania 1874/1910.

Bjørge, John Erichsen: Sandheds Stadfæstelse, hvorved Syndens Menneske bliver aabenbaret og Guds Kjærlighed bekræftet. Christiania 1820.

Brev frå Hans Nielsen Hauge, ved Ingolf Kvamen. Bind II. Lutherstiftelsen. Oslo 1972.

Heggtveit, H. G. Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede. Første Bind. Christiania 1905-1911.

Heggtveit, H. G. Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede. Andet Bind, Første Afdeling. Christiania 1912-20.

Ile, Tor. Bygdabok for Øyer. Bind 3. 1968.

Ile, Tor. Jon Eriksen Bjørge. Hans Nielsen Hauges venn.

Årbok for Gudbrandsdalen, 1940.

Kirkebøker for Øyer og Tretten. (ØKB)

Skar, Johannes. Knut Rasmusson Nordgarden eller Visknut. 2. utg. Samlaget 1898.

Svendsen, Sigrid. Billeder fra Hauges tid. Oslo 1934.

Wefring, Mads I. Minder fra mit reiseliv. Med nogle biografiske optegnelser fra hans senere liv. Ved Th. Ording. Kristiania 1867.

Tittelsiden på John Bjørges bok "Sandheds Stadfæstelse".

Den som gjør narr av andre er største narren.
Gammelt visdomsord.

"Magnus Post"

Det var en gang - ja det var en gang service var et begrep. Bank i egne lokaler og lensmann var det i de fleste kommuner, og posten kom frem til hver kasse, i noen byer til og med to ganger om dagen. Det var den gang det. Derfor kan det være godt å bli minnet om det som var, når vi leser om Magnus Mortenstuen. I sin gjerning trasket han en distanse nesten lik jorden rundt syv ganger for å bringe frem kjærlighetsbrev, regninger, reklame og alskens annen trykt materiale til sine "kunder". Vi har hentet et par omtaler med bilder fra Dagningen (31. mars 1973) og Aftenpostens aftenutgave (10. mai 1973) i forbindelse med Magnus Mortenstuens avgang fra statens tjeneste etter 53 år. Stoffet er noe omarbeidet. Hvor mange av hans stopning finnes i dag?

Red.

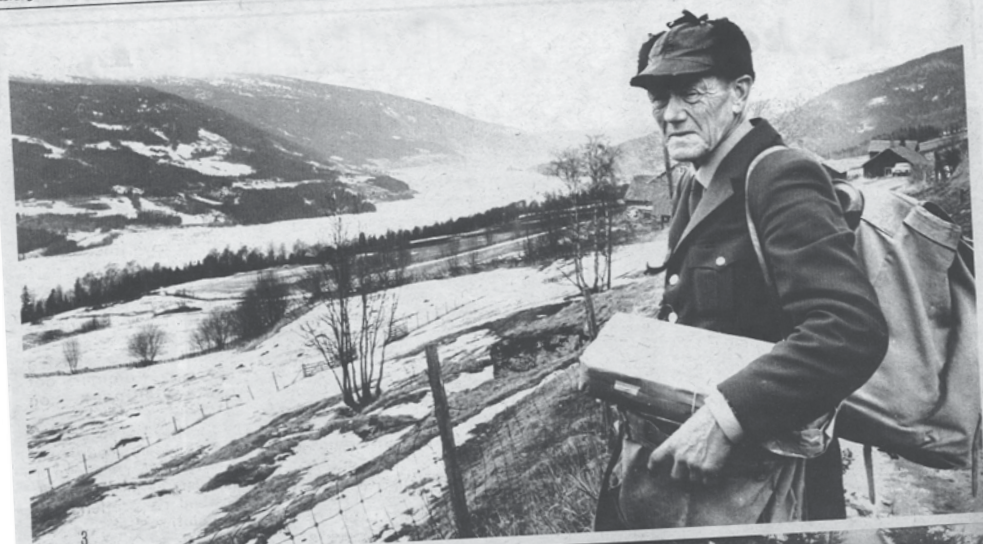
- Er du her i dag? kommer det litt vantro fra gårdskona idet Magnus Mortenstuen rusler forbi grinda på den vesle gården høyt oppe i lia over Lågen og riksveien i Nord-Tretten. Og så må han Magnus forklare, da. Det er nå en journalist som så gjerne skulle se postruta hans og snakke litt med ham. Og det kunne kona skjønn, for Magnus er et begrep i bygda. "Han Jørgen og han Magnus" – melkekjøreren og landpostbudet, faste holdepunkter i tilværelsen. Men nå er det ene holdepunktet borte, for så vidt som det ikke lenger er Magnus som går med skreppa. Så konas spørsmål var velbegrunnet nok. Man skal jo ikke vente at det første et pensjonert landpostbud gjør, er å gå opp igjen postruten og streve seg et par hundre meter høyere opp i geografien en solvarm maidag. Når han ikke må.

Det er ikke noe mer underlig med Magnus Mortenstuen enn at han hele sitt liv har passet jobben sin. Til gjengjeld har det vært en og

samme jobb, og det over et lengre tidsrom enn kanskje de fleste passer jobben sin.

Magnus var ikke mer enn så vidt konfirmert da han femten år gammel tok vikariat som landpostbud på ruten i Tretten i juni 1920. Og så ble det med det. Så ble Sør-Tretten skilt ut som egen rute, og Magnus var eneste søker. Så fikk han det. I 1924 kom han tilbake på ruten i Nord-Tretten – av den jordnære grunn at den var den lengste og dermed den best betalte. 600 kroner i året. Pensjonsgivende inntekt til folketrygden da han sluttet var for Magnus Mortenstuen 35.000 kroner.

På disse nesten 53 år har han slitt ut et anselig antall sko og fem postmestre og vel ervervet seg en norgesrekord i landpostrute. I alle år har han gått ruten til fots. Bil ville vært aldeles ubrukelig, og sykkel har han prøvet, men ikke funnet særlig praktisk. For ruten slutter ikke der veien slutter. Den slynger seg videre oppo-

ver dalsiden, opp til den øverste gård som står i silhuett mot himmelbrynet langt der oppe.

Tretti kilo veide veska da postmannen gikk ut fra posthuset på Tretten. En postsekk ble sendt med mjølkebil til Gløkken. Det er halvveis i ruta, og der lesset Magnus på seg ytterligere tretti kilo. Seks timer tok turen normalt. I tillegg kom tiden med sortering på forhånd. I julestria tar sortering på forhånd lengre tid og veska blir tilsvarende tyngre. Men postmannen klager ikke, tvert imot har han en hyggelig bemerkning til alle.

- I dag er det kleint med kjærlighetsbrev, sier Magnus, men derimot har jeg ei stygg telefonregning. Du har nok prata alt for mye i det siste.

Alle er kjente, og postmannen vae ikke snauere enn at han tok med seg pakker også. De som har vondt for å komme til posthuset fikk ekstra service. Kom det postanvisninger og utbetalingskort, tok Magnus likegodt pengene med og utbetalte underveis.

Høydeforskjellen på ruta er vel 200 meter, og lengden er 17,4 kilometer. Jeg antydde at det måtte i alle fall bli fem ganger rundt ekvator siden 1920. Dagningen på Lillehammer sa syv, fastslo Magnus. Fratrekk for fraværsdager kommer ikke på tale. Bare én eneste gang har han holdt seg hjemme, og det var da legen la foten hans i gips for en tid. Magnus falt på sin post, bokstavelig talt. Foten vrasket seg og en sene ble slitt av. Og hjemturen den dag ble den verste tur han noen gang har hatt.

Om det ikke var vanskelig vinterstid, da? Jo da, det var ikke alltid så lett, men posten kom da frem, og han har aldri ligget værfast. Postbudallergiske bikkjer har heller ikke vært noe problem. Han kjenner bikkjene like godt som kundene. I disse år har han bare truffet én sint bikkje.

220 husstander er det på landpostruta i Nord-Tretten og litt stusselig har det nok vært rundt på gårdene de dagene Magnus ikke har vært innom. Postbudet er jo liksom noe av forbindelsen med utenverdenen, og Magnus er med årene blitt kjent med hele bygda, i alle fall dem som bor på østsiden av Lågen. Og han innrømmer at det blir litt rart når han ikke skal gå lenger. Bare postlura lå igjen i gangen på Mortenstuen som et minne. Den har han ikke fått levert fra seg ennå. Og så diplom og tinnvase fra Postverket. Med takk og hilsen for god tjeneste.

Men Magnus mener selv han har nok å ta seg til selv uten de fem-seks timene som gikk med på landpostruta. Bruket Mortenstuen, som bestefar ryddet nede ved elven, skal jo drives. Og Magnus har krefter å ta av. God rygg og sterke ben er resultatet av postbæringen.

Hadde Magnus vært ung i dag ville vel en eller annen rikstrener fått tak i ham for å bygge opp et olympisk håp. Han gikk på ski i yngre dager, men det ble jo ikke tid til trening og konkurranser og slikt. Han måtte jo passe jobben! For den liket han godt. Bare koselige folk over alt, ingen hug efter noe annet.

Det som måtte ha vært av strev og slit husker han liksom ikke. Det kunne jo bli sent på julekvelden med mye ekstra post, mørke vinterkvelder når toget og posten først ankom utpå eftermiddagen. Men hva gjør det? Han tok jo på seg jobben efter egen vilje.

Nå er det en ny mann som har overtatt. En ung kar som jeg møtte nede på riksveien. Så uendelig ensom kom han traskende med postvesken langs asfalten. Men i likhet med Magnus vil han vel ta seg en pust i skyggen under et tre oppe i bratteste kneika når solen blir varm.

Per Rusten

Energimangel før og nå

Per Rusten, almenningsbestyrer i Øyer 1952-1980, skrev dette i 1979.

Manuskriptet er utlånt av Kjell Rusten.

Lauving og risbryting

Vi som så dagens lys omkring den første verdenskrigen husker godt alt arbeidet som var med å skaffe nok brensel. Alle hus var satt opp av tømmer. De fleste av dem var meget gamle. Det måtte fyres hardt om vintrene. Likevel var det ofte bare rundt ovnen det var råd å sitte. Rundt veggene frøs alt. På sengerommene, der det var det, var det likedan. Her frøs vatnet i vassmugga ofte. I pisspotta likedan. En form for energilagring kan jeg likevel huske. Vi lå to og to sammen under skinnfellen.

I fjellet var det også et stort behov for brensel. Alle sætrer var fabrikk der all mjølk vart foredla til ost og smør. Til ystinga trengtes mye brensel. Her i Øyer husker vi bjørkehogsten i Åstdalen og lunnmorkkjøringa om vintrene. Mye ved gikk med til å fyre opp sæterhusa med vinterkjøringa foregikk. Sæterhus var kanskje særlig trekkfulle.

Det var mye folk på bygdene her i gamle dager. Her i Øyer var folketallet i 1865 like stort som det er i dag. Når ungdommen da var såpass voksne at det var aktuelt å sette bo, var det på gardene ingen annen utveg for alle som var yngre enn odelsgutten å få seg en tomt på fedregården med plass til en liten stue og et lite fjøs til en ku og noen geiter. Husmannsplassene gikk også ofte i arv fra far til sønn. Her var det enda mindre å dele på for dem som voks opp da. For jentene var det li-

kevel et visst håp. De hadde ofte drømmen om å bli gift til et litt større sted.

Skogen reddet mange. Trær og busker av både gran, furu og bjørk ble om vintrene dradd fram og nytta som før. Mye av den gamle skogen vi nå har i bygda hadde sin barndom og ungdom etter at emigrasjonen til Nord-Norge og Amerika lettet på befolkningspresset. Trær som dengang var gamle, billeangrepne og tørre ble sett på som en stor velsignelse. Tørrgran kan brennes med det samme den kommer fra skogen. Mange måtte om vintrene til fjells for å bryte ris for at dyra kunne føs vinteren over. Om somrene ble det lauvet rundt alle åkerkanter, i alle heimraster, og også i fjellet. Lauvet var et godt og verdifullt før, omtrent som høy i næringsverdi, sier Tord Kvitrud (tidl. herredsaagronom). Lauvet som ble tatt i fjellet ble lagret der og kjørt heim under lunnmorken om vinteren. For mange var skikjelken det eneste transportmiddelet. Store lauvskogareal ble holdt nede på denne måten. På de fleste hus i fjellet, og også på mange i bygda var det torvtak. Her vart never nytta som isolasjonsmateriale under torva.

Med lov skal landet bygges

I 1863 vedtok stortinget LOV OM SKOGVÆSENET. Denne har bestemmelser om private skoger, om bygdealmenninger, om private almenninger og om statsalmenninger. Almenningsstyrets forhandlingsprotokoll i

Øyer begynner også i 1863. Etter langvarige og harde forhandlinger mellom forstmester Barth og almenningsstyret ble det i møte på Tolstad den 19. juni 1880, med hjemmel i skogloven, vedtatt REGLER FOR ØIERS ALMENNING.

Nå ble mye anderledes enn før. Nå var det mye som ble forbudt. Det ble forbudt å nytte noe slags trevirke fra almenningen til annet enn sæterbruk. Det ble forbudt med never og barkflækking. Det ble forbudt med kulltilvirkning, syring og stetting av trær. Til brensel måtte det «saalænge saadant findes kun benyttes Tørrgran, Top og andet Affald, Rødder og Nedfaldstrær, samt saadanne affældige Bartrær, som, hvad enten ere tørre eller færske, dertil mærkes af Forstbestyrelsen, og endelig Løvtrær efter de om Hugsten af disse forøvrigt gjældende Regler». Av bartrær ble det i almenningen år om annet forbudt å hogge mere enn 20 tylfter av bygnings og sagtømmer. Til gjerdet måtte det årlig ikke hogges mere enn 5 favner 5 alen lang ved. Lauv og rishogst ble bare tillatt i misvekstår, etter spesiell søknad, etter tillatelse av almenningsstyret og under ekstraordinært oppsyn, slik at det kunne foregå på den for skogen og dens fortsatte tilvekst minst skadelige måte. For å se etter at reglene ble holdt skulle det ansettes et nødvendig antall skogvoktere.

Dette var harde bud i en overbefolket bygd. Vi kan tenke oss småbrukeren og husmannen som kanskje årlig måtte til fjells på lauving og risbryting for å holde liv i kua og geitene, og dermed kanskje også i kjerring og unger vinteren over. Nå ble det kanskje nødvendig å gjøre alvor av det som tidligere hadde spøkt i tankene, å selge bruket, kua og geitene for å få tak i de siste kroner til Amerikabilletten.

Det tjener almenningsstyrene til ære at de gjorde så godt de kunne. Lauving og risbryting foregikk de fleste år tross forbudet. I 1902 er det oppgitt i almenningsstyrets forhandlingsprotokoll at det ble lauvet 10220

kjerver med lauv i almenningen. Det siste året det ble søkt om tillatelse til å hogge lauv i almenningen var under siste krig. Ole Kruke, Ole Midtli, Sigurd Aaseth, Frithjof Skredderhaugen, Gunnar Syversen og Johs Solbakken fikk da tillatelse til å hogge 100 kjerver med lauv til hver mjølkeku. Det heter da i vedtaket i almenningsstyret at om andre også ville hogge lauv kunne dette gjøres med tillatelse av skogvokteren. Han skulle også kreve inn avgiften som ble fastsatt til kr 1,- pr 100 kjerver.

Nye restriksjoner på vedhogsten

Så sent som i 1922 vedtok almenningsstyret etter flere instendige henstillinger fra skogforvaltningen at det skulle innføres vedrasjoneringsring til sætrene. Rasjonen ble bestemt til en favn 80 cm ved til 5 kyr. 5 geiter ble regnet for ei ku. Hensikten med rasjoneringsringen var å prøve å få redusert vedforbruket til det halve av det det hadde vært.

Skogforvaltningen ba i 1924 almenningsstyret om at sætervedhogsten skulle utføres i september måned, mot før i juni. Skogforvalteren mente at bjørka ville fornye seg lettere om den ble hogget om høsten. Forandringen av hogsttiden gikk almenningsstyret sterkt i mot. Det anførte at september måned var den travleste innhøstningsmåneden, og at kjøringen av veden ville bli langt besværligere da all veden da ville være rå. Almenningsstyret sendte protesten på forandring av hogsttiden til skogdirektøren. Skogforvalteren var enig i at september var en ubeleilig måned for vedhogsten, rent arbeidsmessig. Han foreslo, nå gjennom skogdirektøren, at hogsttiden skulle være mellom 15. oktober og 15. desember. Almenningsstyret sendte ny protest til skogdirektøren. Hogsttida ble som før. Almenningsstyret drar i brevvekslingen med skogdirektøren sterkt i tvil om vedrasjoneringsringen også var nødvendig. Det anfører at det nå på det nærmeste var slutt med lauving og risbryting, at det var blitt forbudt å kjøre heim ved fra almen-

ningen til bruk heime, og at det nå på de fleste sætrer var anskaffet brenselbesparende ko-keinnretninger. Almenningsstyret pekte på at når almenningen gjennom alle tider før hadde produsert nok ved til brensel, så var forbruket nå på en naturlig måte så sterkt redusert at de trodde at krisen for vedmangel for så vidt var over. Skogforvaltningen med skogdirektørens bistand opprettholdt vedrasjoneringen. Rasjoneringen av veden var et alvorlig slag mot sæterdriften i gamle tradisjonelle former. Det måtte prøves andre utveger. Riving av einkråkå var mye gjort for å supplere veden. Det gikk bra enkelte plasser ei stund, men einkråkåivingen var et hardt arbeide som ga forholdsvis lite brensel. Einkråkå var og for vanskelig å frakte til at den kunne kjøres lange veger.

Torvdrift i almenningen

Som suppelering til vedforbruket ble det først og fremst tatt brenntorv. Allerede i 1923 an-

satte almenningsstyret 2 mann til å lede og ha oppsyn med torvdriften i almenningen. På Tretten var Andreas Solberg villig til å ha oppsyn med torvtakene til Djupslien, Svartsætra, Kjeiken, Nysætra og Grunna. For de øvrige sætrer i Øyerfjellet ble Aksel Hagen ansatt til å planlegge og å føre tilsyn med torvtak. Sætereierne som kontaktet oppsynsmennene skulle holde dem med kost og losji under arbeidet. Lønningen de skulle ha var kr 5 hver dag de var i arbeide. Lønningen skulle betales av almenningsstyret. Formannen i almenningsstyret fikk av styret fullmakt til å kjøpe inn torvbor til oppsynsmennene. Det var mange sætereiere som tok brenntorv. Denne kunne ofte tas i nærheten av sætrene slik at frakten ble rimelig. Jeg husker sjøl at jeg som guttunge en gang så at Per Sundby tok torv ved Lienden. På «min sæter» Augsætra, kan jeg ikke huske at det ble tatt torv. Den lå nok for nære Åstdalen og bjørkeveden.

Fra Øyer torvfabrikk i 1920-årene. Øyer kommune starta opp drifta av torvfabrikken i 1918, men et andelslag av jordbrukere tok over i 1925. I 1927 ble fabrikk nedlagt. Den lå nord og innafor Steinsetra og produserte brenselstorv som ble brukt bl.a. på ysteriene, kaseinfabrikk og til ysting på setrene. Anlegget ble drevet med dampmaskin som ble fyra med torv. Bildet og tekst publisert i Lions kalender 1987.

Kommunal brenntorvfabrikk

Under og etter den første verdenskrigen var det stor mangel på brensel. Søkelyset ble da ofte rettet mot torvmyrene. Over hele østlandsområdet voks det da opp en rekke torvfabrikker. Her i Øyer satte kommunestyret ned en torvkomite. Hvem som først ble valgt inn i denne komiteen har jeg ikke funnet noe om. Den 2.mars 1917 vedtok kommunestyret at torvkomiteen skulle forsterkes med disponent Dehs og med formennene i Øyer og Tretten ysterier som var Iver Jevne og J. Johnsgård. På samme møte i kommunestyret ble det etter forslag fra lensmann A. Huuse med 18 mot 4 stemmer fattet slik vedtak: «Torvkomiteen gives bemyndigelse til at ordne det fornødne til anlegg av brenntorvfabrikk så snart som mulig,» Mindretallet på 4 hadde byråkratiske tendenser. Mindretallet var ikke i mot at det ble startet torvfabrikk, men de mente at saken var for dårlig utredet. Mindretallet samlet seg om et forslag som ble satt fram av bestefar Per Rusten om at torvkomiteen så snart som mulig skulle utrede saken, og at planer og omkostningsoverslag ble lagt fram for kommunestyret til avgjørelse i et senere møte. Kommunestyret vedtok deretter enstemmig at komiteen for ØIERS KOMMUNALE BRENNTORVLAV på kommunens vegne skulle få fullmakt til å ta opp et kassakredittlån i Øier Sparebank til å dekke de nødvendige utgifter til brenntorvfabrikken anlegg og drift. Det ble lagt opp til stordrift av brenntorv nord for Steinsætra. Det som vi nå kaller for Lunkehytta ble først bygget i forbindelse med torvfabrikken.

Det lever enda folk som arbeidet på torvfabrikken. Bl.a. Martin Kråbøl og Kaspar Dahl var begge med på arbeidet der. De forteller at Kristian Mæhlum var ansatt som arbeidsleder. Maskineriet som var brukt var en stor lokomobil. Det var en stor elevator som tok torva opp fra myra. Torva ble fra elevatoren lagt i store vogner som gikk på jernbaneskinne ut

fra myra. Torva ble kjørt til fast bakke og lagt opp til tørk. Maskinisten på Øyer Ysteri, Grøtan, var om somrene maskinist på torvfabrikken. Det fortelles at den store lokomobil ble kjørt opp fra bygda med 5 hester. Martin Kråbøl forteller at lensmann Huuse, som var den drivende kraft bak det hele, sjøl var med på transporten opp bygda.

Elektrisiteten kommer

Det var i 1882 at Edison satte i drift det første elektrisitetsverket i New York. Lillehamringene var 12 år senere ute med starten av Lillehammer elektrisitetsverk. Hammerfest var først ute her i landet. De fikk gatebelysning allerede i 1890. Landets hovedstad fikk sin første elektrisitetsforsyning i 1890. Det første kommunale elektrisitetsverket på landsbygda her i landet fikk Ørsta kommune i 1915. Mange mindre private elektrisitetsverk var mange plasser i bruk før den tid. I Østre Gausdal var det sjøveste Bjørnstjerne Bjørnson som var først ute med privat elektrisitetsverk på Aulestad. Karoline sørget for at elektrisiteten der først kom til fjøset. Dikteren og diktningen fikk vente ei stund.

Det første forsøk på å skaffe elektrisk strøm her i Øyer tror jeg skriver seg fra 1901. Almenningsstyret behandlet i møte den 19. april i 1902 et skriv fra skogdirektøren der denne ba om almenningsstyrets uttalelse ang brukseierne Klæva og Thorud hadde foretatt en oppdemning av fiskevatna Djupen og Gopollen. Almenningsstyret gikk i sin uttalelse kraftig i mot den foretatte oppdemning. Almenningsstyrets skriv til skogdirektøren ender slik:

«Naar Brugseierne Thorud og Klæva ved udløbene af Gopollen, Djupen og Vaasjøens fiskevande har ladet oppføre demninger for derved at maganisere en vandbeholdning, vil et saadant anlæg, - selv om det er af primitiv beskaffenhed, - foruden at medføre adskillige ulemper for fjeldkjøringen om vinteren over

de samme vand, utvilsomt ha tilfølge, at fiskens formering hæmmes og den bestaaende fiskebestand ødelegges. Disse opdæmninger er nemlig et udmerket middel i deres haand, der i fredningstiden spekulerer i at fiske ulovlig. Kan de paa dette omraade sakkyndige finde et middel, hvorved fiskeriets og brugseiernes interesser kan forenes, har almenningsbestyrelsen intet at indvende.»

Fra 1909 fikk noen tretlinger strøm fra kjøpmann Erik Solheim elektrisitetsverk like overfor Frydenlund i Moksen. Endelig i 1921 fikk bygda strøm fra Moksa Kraftanlegg. Moksa regulerte først Gopollen. Den ble regulert med 2,5 meter. Omtrent samtidig ble Grunna regulert. I 1946 ble dammen ved Djupen bygget. I 1947 og i 1948 ble Vaasjøen demmet opp. Nå hadde vi for alvor et alternativ til veden og torva.

Dagens energikrise

Nå snakkes det igjen om en truende energikrise. For mitt indre blikk ser jeg kraftverk på kraftverk over hele Norges land. Jeg ser for meg oljeplattformene i Nordsjøen hvor det er satset milliarder av kroner. Jeg tar meg turer rundt i landet. Jeg ser nye bolighus overalt, både i byer og bygder. Bolighus som er toppisolerte og gode. Jeg ser industri som produserer både nyttige og unyttige varer som brukes og kastes. Jeg ser et velstands-Norge som vi før ikke kunne drømme om i vår villeste fantasi. Jeg ser for meg hele utkant-Norge. Jeg ser for meg Sørlandets lauvskoger med sin mangfoldighet av treslag. Jeg ser Vestlandets fjorder og Østlandets daler og bygder der lauvskogen vokser til igjen overalt. Jeg ser fjellvidder og sætertrakter der nedlagt eller redusert sæterbruk og redusert beite har gjort at millioner av dekar igjen har vokset til med bjørkeskog som står tett som en åker. Jeg ser Nord-Norges enorme bjørkeområder passere revy. Jeg ser en uendelig rekke med torvmyrer ligge i stillhet.

Det sies at oljeeventyret snart vil ta slutt. Det snakkes om 20 år. Det snakkes om 30, 40 og 50 år. Det er alt en uhyggelig kort tid. Kanskje vi igjen har et betydelig og billig energialternativ like utenfor stuedøra vår. Det er ikke lenge siden skogen og torva var det eneste vi hadde til boligoppvarming. Under krigen kjørte bilene på generatorknott av or.

Forholdene må legges til rette slik at statlige, fylkeskommunale og kommunale bygg som egner seg for det i størst mulig utstrekning blir varmet opp med flis, torv og søppel. Noen statlige kroner til forsøk vil kunne gjøre flisfyring til større bygg både lettvtint og godt. Noen kroner til forsøk vil også kunne gi oss rasjonelle metoder i avvirkingen av lauvkrattet og opphoggingen av dette til flis. Transporten av flis fra bilveg til de større forbrukere kan nå foregå på en langt mere rasjonell måte enn da hesten og/eller skikjelken var de eneste transportmetoder. I «kamerat» Bresjnevs store land har jeg hørt at lauvet blir skilt fra under flisopphoggingen. Det blir brukt som verdifullt helsefor til husdyra. Det er her alt i alt muligheter for å få til en rekke meningsfylte arbeidsplasser i et hardt trengt utkant-Norge.

For vanlige villaeiere bør sjølhogst av ved med skogeiers tillatelse bli et aktuelt alternativ for oppvarmingen. Veden har den fordel framfor annet brensel at den varmer flere ganger. Først under hogsten, så når den skal fram til bilveg og til slutt når den skal hogges opp slik at den kan has i ovnen. Det blir i alt 3 ganger før den blir puttet i ovnen for å varme opp boligen. Når den brennes er røyken som blir uskadelig som nedfall. Den eneste investering som egentlig behøves for sjøl å hogge sin ved er ei øks og ei båndsg. Arbeidet vil for mange gi sunn og god mosjon. Det vil for mange være et trivelig fritidsarbeide. vil fornuftig stelt vare evig. Det er bare forverra klimaforhold og muligens også for mye sur nedbør som kan hindre det.

Alfred Kråbøl

På påsketur med Blakken

Jeg leste om Amund Tande som kjørte med hest og karjol på skaren over til Østerdalen. Når det var vet jeg ikke, men slik skareføre har det også vært siden.

En dag ut på vinteren fikk far beskjed ifra Prytz at dei skulle inn til Jogrimslia i påska, og at han måtte sørge for å frakte all proviant, mat og drikke inn til hytta. Dette var vinteren 1949 med kanskje en meter snø som vanlig.

Men ved påskeleite bruker det på å bli såpass fast snø så vi drar denne bagasjen på 2-3 skikjelker innover mente han. Han måtte da få med noen spreke karer. Det var visst 5-6 personer som skulle innover, så det ble nok et bra lass med varer. Påska var kanskje i månedskifte mars – april. Far hadde ordnet med mannskap til å dra innover.

Men så kom det plutselig en værforandring av dei skjeldne. 3 uker kanskje før palmesøndag ble det kraftig regn med + 6-8 grader om natta. To døgn varte dette regnværet kanskje. Vannet randt i strie små bekker langs vegen. Så ble det opphold men enda varmere med + 10 grader om natta og nesten tropevarme om dagen. Det førte til snøsmelting. Det varme været varte mange døgn, og snødybden på kanskje 1 m. minket til 40 – 50 cm.

Så en uke før palmesøndag ble det kaldt ned til – 20 grader her hjemme. Far var av gårde og undersøkte skaren og fant ut at han kunne bruke Blakken til Jogrimslia på påsketur. Det ble til slutt et bra lass med proviant og mange høysekker til Blakken som reiste

innover myrene. Skaren var så hard innover fjellet så vi så ingen spor etter sleden, bare noen hull i skaren etter hesteskoen. Jeg husker det var ikke godt å gå på ski. Det var lett å få krampe i beina fordi det glei like mye til side som framover.

Jeg husker disse byfruene måtte sitte på der det var flatt. Mange gikk på beina. Det var nesten bedre enn å gå på ski. Det var en person som satt på lasset helt inn til hytta. Det var professor Arne Korsmo som hadde tatt den ene lunga som ung. Så han var ingen skiløper. Jogrimslia var vel ikke rette plass for han på vinterstid.

Hadde vi visst at skaren var så hard som den var kunne Prytzfolka tatt drosje inn til Jogrimslia. Da vi kom fram og skulle finne vannhullet måtte vi bruke hakke for å komme gjennom dei 40 – 50 cm skare over vannhullet. Snøen hadde frosset hard som is helt ned til bakken. Det ble en påske en heller skulle brukt sykkel enn ski. Vi gikk mest på beina, det var best.

En morgen vi satt på utsiden med frokosten i det friske været hørte vi plutselig motordur i retning Skytilhaugen. Der kom en farkost fort innover myra. Med kikkerten ser vi at det er en motorsykkel med sidevogn. Vi fikk senere vite at det var Ivar Rindal og kjæringa som kjørte en tur på Lyngkampen.

Far og Blakken var reist hjem på nesten like hard skare som innover. Og vi guttene

på setra fekk da i oppdrag og dra den helse-løse professoren på en skikjelke fram til Sydda der han fikk hesteskys. Også denne gangen kunne det være litt spesielt vær, men det ble ikke dommedag for det. Det var før den så-

kalte globale oppvarming var oppfunnet. Så dei gamle kalte dette for linnvær når det ble så mildt som det var, dagene i første halvdel av mars måned 1949.

Odd Løvseth

St. Hans-natt i fjellet

*På ei St. Hans-natt i fjellet
kan det skje så mye og mangt.*

*Du treng itte leite lenge,
du treng itte gå så langt.*

*To elgokser beiter ved myra,
ei trane ligger på egg.
Det kviler ei ro over dyra,
bortved vatnet kakler en stegg.*

*Varsomt går rupa av reiret,
det gjeld å itte bli sett.*

*Ei revmor er ute i natta,
ho treng også å eta seg mett.*

*Nedved bekken sløkkes et kveldsbål,
stilna har sang og skratt.
Et ungt par går stille mot setra,
de to har funnet en skatt.*

Geir Korslund

Kraftanlegg - Elverk - Energi AS

Øyer kommunes innsats for energi til bygda vår

Moksa Kraftanlegg

Den 17. september 1921 ble strøm fra Moksa kraftstasjon koblet til ledningsnettet i Øyer og Tretten. Det var en stor dag for Øyer kommune som hadde arbeidet med planer for et kraftanlegg i flere år. En elektrisitetskomite med noen av bygdas fremste menn hadde anbefalt kommunen å sikre seg rettigheter i Moksa. Og i 1918 vedtok herredsstyret enstemmig å erverve rettigheter i Moksa for kr 30.700. Senere samme år ble det også ved-

tatt at Moksa skulle utbygges så snart komiteen fant dette forsvarlig for bygdas økonomi. Dermed var grunnlaget lagt for utbygging av Moksa Kraftanlegg som kom til å være et kommunalt selskap helt til 1978.

Utover i 1920 var det finansieringen av kraftanlegget som er den store saken i formannskapetets og herredsstyrets møter. Øyer Sparebank bidro med et lån på kr 500.000 og Riksforsikringsanstalten med et på kr 300.000. Imidlertid var det nødvendig med

Den ferdige kraftstasjon fotografert fra vestsiden 20. september, altså tre dager etter at strømmen ble satt på til de første abonnenter.

flere midler, og i 1921 ble 1 million kroner lånt i Bøndernes Bank. At kraftanlegget ikke ville bli noen melkeku for kommunen var en fullstendig klar over. Men fremsynte folkevalgte hadde tro på at eget elektrisitetsverk ville bety et viktig fremskritt for utviklingen i bygda, og det skulle vise seg at de fikk rett.

Arbeidet med planering av rørgata startet to år før kraftstasjonen ble kjørt i gang. Så fulgte graving, planering og støping av inn-taksdam og fundament for kraftstasjon. Selve kraftstasjonen ble bygd opp med murstein. Montering av rørgata og installering av turbin og elektrisk utstyr begynte våren 1921. I august var det klart for prøvekjøring av anlegget, og den var vellykket. Men kraftstasjonen kunne ikke settes i drift før ledningsnettet var klart. Den 17. september 1921 ble strømmen koblet til ledningsnettet på Tretten som hadde 17 transformatorer. Og i desember fikk store deler av kommunen strøm, for da var alle 43 transformatorer og hele ledningsnettet koblet inn. Da hadde Moksa Kraftanlegg så mange abonnenter at det ble levert om lag 460 kW. Det viste seg at kraftstasjonen kunne klare å produsere enda mere elektrisk kraft når den gikk for fullt. Men Moksautbyggingen var ikke billig, for anlegget hadde kostet 1.610.495 kroner. Selskapets status 1.januar 1923 lød på kr 1.787.000, og det var mye penger den gang. Det skulle bli en tung men lykkelig bær for kommunen og dens innbyggere i årene fremover.

Kraftstasjonen hadde god kapasitet og kunne levere mye strøm når det var nok vatn i Moksa. Tørkeår var kraftverkets mareritt, for med lite vatn ble det lite strøm og svikten-de inntekter. Verket var særlig sårbart før det ble bygget ut magasiner i fjellet. Fra 1940-tallet ble det bygget nye demninger ved Gopollen, Grunna, Djupen og Våsjøen som gjorde

at vannføringen i Moksa kunne reguleres og kraftproduksjonen styres bedre gjennom hele året. På 1950-tallet ble linjenettet utbygget også i fjellet. Da ble det bygget høyspentlinje fra Lisetra til både Hornjø Høyfjellshotell og Pellestova. Med lite nedbør enkelte år hadde Moksa Kraftanlegg vansker å levere nok strøm til sine kunder. Dette kunne til en viss grad avhjelpest ved å kjøpe elektrisk kraft fra andre verk. Men økonomisk var dette lite gunstig, for det er salg av egenprodusert kraft som er mest lønnsomt. Da Hunderfossen var utbygget fikk Øyer kommune konsesjonskraft slik at Moksa Kraftanlegg hadde nok rimelig kraft i et normalår.

På 1970-tallet ble det et økende behov for strøm både til husholdninger og bedrifter i vår kommune. Moksa hadde nå god tilgang på elektrisk kraft, men linjenett var gammelt og hadde ikke tilstrekkelig kapasitet. Det førte til mange driftsproblemer og store energitap i nettet. Det kommunale selskapet slet med dårlig økonomi og hadde ikke lagt seg opp kapital til opprustning av linjene. Selskapets styre og kommunestyret innså at det ikke var mulig å greie en utbygging av linjenettet for egen regning og søkte derfor om statstilskudd. Men betingelsen for å få statsstøtte var at kommunen var villig til å la Moksa gå sammen med andre selskap til en større enhet. Selv om kraftselskapet fra tid til annen hadde vært en økonomisk belastning for kommunen, var det ikke lett å gi slipp på sitt eget kraftselskap. Men hensynet til sikker energiforsyning for innbyggere og bedrifter i kommunen var så tungtveiende at betingelsene for statstilskudd måtte aksepteres.

Etter et par år med utredninger, forhandlinger og vurderinger vedtok styret og kommunestyret at Moksa skulle gå sammen med Fron-Ringebu elverk til et interkommunalt

selskap fra 1.januar 1978. I april det året ble det arrangert en avskjedsfest for Moksa Kraftanlegg på Glomstad. Til festen hadde Solveig

Pålsrud skrevet en fin sang. Her følger noen vers fra sangen som er en lyrisk fortelling om historien til kommunens kraftanlegg.

Avskjedssang til Moksa

Mel: Blant de svarta fjellen

*I vårt Østfjell kan du høre Moksas sang,
den har gledet mang en fjellmann på hans gang.
Der den klukket over steiner eller smyger stilt forbi
stemmes sinnene til fred og harmoni.*

*Hennes toner lyder stundom litt forsagt,
men mot bygda får den myndighet og makt.
Mange har sett Moksas ynne, mange så den yr og vill,
noen få så kraften bakom vannets spill.*

*Komiteens menn fant vei og de fant råd.
Året nitten atten manet dem til død,
Moksa-retten ble ervervet, og arbeidet kom på gli.
Over larmen bruste Moksas melodi.*

*Vi kom fram til året nittentjueett,
Øyer-bygda var blitt omspent av et nett.
Moksas krefter var blitt temmet gjennom damanlegg og rør.
Optimismen stod så høyt som aldri før.*

*Tapper innsats og halvannen million
hadde gitt kommunen egen kraftstasjon.
Starten skjedde i september og det første lys ble tent,
kraft og varme strømmet ut til abonnent.*

*Nå kom frukten av de mange tunge tak
til stor ære for den staben som stod bak.
Moksa Kraftanlegg brøt veien gjennom seksogfemti år
til velsignelse for bygda vår.*

*I vår tid er det så mye som skal skje,
små kommuner greier knapt å følge med.
Men at fellesskap gir styrke er en gammel god moral.
Moksa-kraften den ble interkommunal.*

Midt-Gudbrandsdal Elverk

Den 1.januar 1978 ble Moksa Kraftanlegg sammensluttet med Fron-Ringebu Elverk til Midt-Gudbrandsdal Elverk. Øyer kommune hadde sett på to muligheter for fusjon; sørover mot Lillehammer og Gausdal eller nordover mot Ringebu og Fron. Moksa hadde hatt driftsamarbeid med Gausdal i mange år så sør-alternativet ble undersøkt først. En samarbeidskomite fra Øyer, Gausdal og Lillehammer med rådgiver fra Vassdragsvesenet laget en utførlig rapport. Et års tid etter bestemte styret for Moksa seg for at det også burde undersøke mulighetene for fusjon nordover. Derfor ble det laget en utredning sammen med Fron-Ringebu etter samme mønster som sør-alternativet. Den felleskommunale "nord-komiteen" la fram sitt materiale våren 1977.

Kommunestyret i Øyer fikk saken til behandling i mai 1977. Mot en stemme valgte det fusjon nordover og gikk inn for at Moksa Kraftanlegg skulle søke sammenslutning med Fron-Ringebu Elverk. Øyer kommunestyre begrunnet sitt standpunkt slik: geografisk er samarbeid sørover best. Men det viktigste i denne saken er hvordan selskapet skal styres. I en sammenslutning sørover vil Lillehammer bli fullstendig dominerende. Byen vil få 65 % rettighetene i selskapet, Øyer bare 15 %. Ved en fusjon med Fron-Ringebu Elverk vil Øyer bli en mer likeverdig partner. Der skal Øyer ha 23 % av interessene, Ringebu 27 %, Sør-Fron 18 % og Nord-Fron 32 %. Og Øyer skal også ha sitt eget distriktskontor slik Ringebu har det.

I juli sluttet kommunestyrene i Ringebu, Sør-Fron og Nord-Fron seg til forslaget, Fronskommunene dog under noen tvil. Etter mange om og men ble så Øyer kommune fra 1.januar 1978 medeier i det utvidede interkommunale selskapet som fikk navnet Midt-

Gudbrandsdal Elverk. Hovedkontoret skulle fortsatt være på Vinstra, med driftskontor i Ringebu og Øyer. Og Øyer fikk sin statsstøtte med et tilsagn om 21 millioner til utbedring av linjenettet i kommunen fordelt over en utbyggingsperiode på 5 år. Den endelige sluttsummen for statsstøtten til Øyer ble atskillig større. Statsstøtten kom vel med når hele høyspentnettet i Øyer skulle utbygges fra 11.000 volt til dobbelt så stor spenning på alle overføringslinjer. I 1989 var driftspenningen kommet opp i 22.000 volt over hele kommunen. Da hadde også MGE fått en sammenhengende en overføringslinje fra Nedre Vinstra til Hunderfossen på 66.000 volt. Endelig hadde Øyer kommune fått sikret en stabil strømforsyning.

Kraftproduksjonen og fallrettighetene i Moksavassdraget var det viktigste Øyer hadde å bidra med i det interkommunale selskapet MGE. Men både rørgata og de gamle kraftstasjonene var i dårlig forfatning. MGE begynte derfor å planlegge en utbygging som kunne øke kraftproduksjonen i Moksa. Store kraftutbygginger kan være omstridt, så MGE satset i stedet på en forsiktig regulering av de naturlige magasinene i vassdraget. Det ble også planlagt en ny og større inntaksdam nedenfor Åkvisla. Derfra skulle det være en 3300 meters rørledning ned til kraftstasjon i Stav. Fallhøyden til denne kraftstasjonen ville bli over 500 m, og sammen med moderne utstyr i selve stasjonen ville det gi betydelig større produksjon enn før. Disse utbyggingsplanene måtte godkjennes av staten, og det tok sin tid. Men endelig ble konsesjon gitt av Kongen i statsråd i slutten av mai 1988. Først da kunne anleggsarbeidene settes i gang, og de gikk raskt og greit. Det nye Moksa kraftverk ble satt i drift 22. desember 1989, og offisielt åpnet 9.mars 1990. Nye Moksa har to turbiner

på 7,5 MW som kan produsere ca 50 GWh, over fem ganger så mye som i det gamle Moksa Kraftanlegg. Det nye kraftverket mer enn fordoblet egenproduksjonen til MGE.

Gudbrandsdal Energi AS

På slutten av 1980-tallet ble interkommunale MGE omdannet til et aksjeselskap. Det skjedde etter en langvarig prosess med uenighet og strid mellom bedriften og kommunene. Striden gikk både på prinsipielle spørsmål om styring og på lokale særinteresser. Det var forslaget til endring i vedtekter og styringsform som skapte problemer i kommunestyrene. Etter forslaget ville selskapet få en friere stilling overfor kommune med større bedriftsøkonomisk armslag, og det var mange som ikke ville gå med på det. Men våren 1986 la elverksjefen fram en ideskisse i sju punkter. De tre første punkt var slik: 1. MGE omdannes til et aksjeselskap. 2. MGE oppretter en database for kart og ledningsnett som skal være et eget aksjeselskap og plasseres i Sør-Fron. 3. Installasjons og handelsavdelingen blir eget aksjeselskap med hovedkontor i Ringebu.

Dette sjupunktsforslaget stakk hull på byllen. Alle fire kommunene gikk nå inn for planene og undertegnet avtalen om å stifte Midt-Gudbrandsdal Energiverk AS. Nord-Fron skulle ha 401 aksjer (28,6 %) og de andre kommunene 333 aksjer (23,8 %) hver. Tidligere hadde eierandelene vært fordelt etter folketallet. Hver av de fire aksjepostene, som til sammen utgjorde generalforsamlingen, skulle velge et styremedlem. To styremedlemmer skulle velges av og blant de ansatte. Hovedkontoret skulle fortsatt være på Vinstra og elverksjefen ble administrerende direktør med møterett i styret. Og den 1.januar 1987 var omorganiseringen av selskapet gjennomført. Midt-Gudbrandsdal Energiverk AS var stiftet

og organisert som et konsern sammen med Gudbrandsdal El-installasjon AS i Ringebu og Gudbrandsdal Dataservice AS på Sør-Fron.

De lokale elverkene hadde opprinnelig hatt som oppgave å sørge for tilstrekkelig med strøm i sitt forsyningsområde. Da bestemmelsene for levering av elektrisk kraft ble endret, åpnet det for konkurranse i energimarkedet. Nå kunne kraftselskaper selge energi overalt i landet, og da ble pris et viktig moment for å få flere kunder. I MGE AS så de denne muligheten til å utvikle selskapet, for de hadde god tilgang på kraft, og kunne selge den med bra fortjeneste. Gode økonomiske resultater kom også eierkommunene til gode i form av årlig aksjeutbytte.

I 1997 skiftet MGE AS navn til Gudbrandsdal Energi AS, og ble etter hvert et velkjent energiselskap som kunne levere elektrisk energi til en konkurransedyktig pris. Det fikk stadig flere kunder og gode økonomiske resultater. Men dette skapte også nye utfordringer for selskapets ledelse i forhold til eierne. En problemstilling var hvor mye av fortjenesten som skulle settes av til vedlikehold og videre utvikling, og hvor mye som skulle være utbytte til eierne? Et annet problem, var forståelsen av aksjonæravtalen fra 1986. Kommunene Nord-Fron og Sør-Fron mente at konsesjonskraften fra Nedre Vinstra var kommunens egen og ikke tilhørte selskapet. Det hadde bare fått disponere denne ressursen hevdet de. Øyer kommune har alltid hatt den oppfatning at de fire eierkommunene gikk inn i selskapet med alle sine eiendommer og rettigheter da MGE ble opprettet i 1978, og at dette ble videreført i aksjonæravtalen da MGE ble aksjeselskap i 1987.

Gudbrandsdal Energi AS ble forsøkt reorganisert i 2003 gjennom et kompromiss med økonomiske kompensasjonsordninger som

skulle ivareta så vel kommunenes som selskapets interesser. Men det gamle problemet med konsesjonskraften lot seg ikke løse. Og da nye politikere kom på banen etter kommunevalget i 2011, ble striden mellom eierne trappet opp. Nå antydte de to Fron-kommunene rettssak for å få full råderett over konsesjonskraften. Uenigheten mellom eierne kunne komme til å svekke det ellers vellykkede energiselskapet, som hadde utviklet seg til en viktig bedrift i regionen. Etter intens møtevirksomhet og vanskelige forhandlinger kom partene heldigvis fram til en omforent løsning på nyåret 2013. Den gikk ut på at Nord-Fron og Sør-Fron skulle få overta konsesjonskraften fra Nedre Vinstra mot at de overførte en del av sine aksjer til Ringebru og Øyer. For kraftverkene i disse kommunene står jo for selskapets egenproduksjon av elektrisk kraft. Den nye aksjonærværetalen ble godkjent av alle kommunestyrene, så nå er eierinteressene i

Gudbrandsdal Energi AS fordelt slik: Ringebru kommune 30 %, Øyer kommune 30 %, Nord-Fron kommune 20 % og Sør-Fron kommune 20 %.

Avslutning

For mer enn 40 år siden måtte Øyer kommune gå med på at deres eget kraftanlegg ble fusjonert med et annet selskap. Det var nødvendig for å få en sikker strømforsyning til innbyggere og bedrifter i kommunen vår. I dag er Øyer kommune blitt en av de største eierne i Gudbrandsdal Energi AS. Dette selskapet kan levere rimelig strøm, har en sunn økonomi og er i stand til å gi utbytte til sine eiere.

Kilder:
Moksa Kraftanlegg 1921 - 1971. Jubileumsberetning
MGE 75 år. Jubileumshistorie.
Gudbrandsdal Energi. INFO - brosjyre.
Egne notater.

Dagens anlegg. Foto: K.S.

Synnøve Løken Fonstad / Stine Johansen-Solbraa

Mathea Baadstø

Det er i år 100 år siden kvinner fikk stemmerett i Norge.

En av kvinnene som gjorde seg bemerket i bygda vår for rundt 100 år siden, var Mathea Baadstø. Mange modige og utradisjonelle valg tok hun gjennom livet, og hun kan på mange måter stå som forbilde for kvinner også i dag.

Mathea Baadstø var født 23. oktober 1868. Foreldrene var Ragnhild, gardjente i Bådstø, og Erik fra Viker.

Mathea var bare 1 1/2 år gammel da hun fikk ei søster som fikk navnet Elise. Da det ble for mye arbeid for Ragnhild å stelle med to småbarn, fikk Mathea komme til Eriks søster, Ingeborg Viker, som var husholder på Tretten Handelsforening. Her ble Mathea i hele oppveksten.

Da Mathea var 19 år, ble Tretten Folkeboksamling flyttet til Handelsforeningen, og hun ble en flittig låntaker. Mange år senere ble hun også boksamlingens bibliotekar i omtrent 20 år.

Da Mathea Baadstø var i 20 årsalderen, gikk hun på Amtsskolen som da var i Øyer. Hennes 12 år eldre søster Ida var da utlært meierske, og det ble til at både Mathea og Elise ble med henne i meierilære. Mens Elise benyttet sin lærdom på dette området ved å være to somre som setermeierske på Hornsjøen, ble det bare med dette læreåret for Mathea. Hun gikk i stedet et husholdningskurs på Hamar og deretter ble hun fotograflærling hos Charlotte Barth. Senere bar det til Oslo, der hun lærte sykepleie, spesielt massasje, på det katolske sykehuset der. Det var her hun kom i

kontakt med katolisismen og senere gikk over til den katolske religion.

Hun arbeidet en tid hos hoff-fotograf Andersen. Her gikk alle kjente skuespillere for å bli fotografert, og så fikk fotografene fribillett til teatret. Mathea benyttet seg ofte av det. Hun hadde mange interesser og stor kunnskapstørst og ville lære alt mulig. Hun tok

også timer i engelsk der i Oslo, for hun hadde planlagt å reise til Amerika, og da kunne det være godt å kunne engelsk.

I 1905 sluttet Mathea hos fotograf Andersen og reiste til New York. Der drev hun som privat sykepleierske og massøse. Hennes Amerika-opphold kom imidlertid ikke til å vare lenge. Skjebnen hadde bestemt noe annet.

Til jul 1908 reiste hun hjem for å se til sine gamle foreldre som nå var blitt igjen alene i Bådstø. De hadde gledet seg så til at datteren skulle komme, men hennes vel 80 år gamle far hadde fått lungebetennelse og døde natta før Mathea kom hjem. Mathea slo seg nå til ro hjemme hos sin mor.

Ragnhild Baadstø døde i 1922 etter å ha ligget til sengs i 8 år. I alle disse årene pleiet Mathea sin mor og stelte godt med henne.

Mathea tok nå opp igjen fotograferingen og for rundt i bygda og tok familiebilder ved bryllup, begravelser og ofte av de døde mens de lå på «likstrå.» Ellers tok hun i mot fotografering hjemme i Bådstø, og det var mange som i disse årene ble fotografert med hunden «Hei» ved føttene. Denne hunden var Matheas kjæledegge og den fulgte henne trofast over alt der hun ferdes. Det ble stor sorg da «Hei» en dag ble overkjørt og drept av en bil.

Illustrasjonsfoto.

Mathea gikk over til katolisismen i 1904. I 1925 var hun med på en fellesreise til Roma, og det var en stor opplevelse for henne. Her hjemme hadde hun mange gode katolske venner. Hun ble kjent med Sigrid Undset, som også hadde gått over til katolisismen. Mathea var ofte gjest hos Sigrid Undset, og hun besøkte henne på Krekke-setra på Gopollen da hun bodde der og skrev «Kristin Lavransdatter.» Sigrid Undset var også ofte på besøk i Bådstø.

Det var sikkert et hardt slag for henne da hun ble blind, men hun tok skjebnen sin med stor tålmodighet, og en hørte aldri at hun klaget. Hun var ved godt mot og hadde sitt gode lyse humør i behold. Hun satte stor pris på å få besøk av gamle venner, som leste høyt for henne, særlig etter at hun kom på Pleiehjemmet. Ellers fulgte hun svært godt med på alt hun hørte i radioen, og hun ville gjerne høre bygdenytt av folk som kom på besøk.

Sin 90 årsdag feiret Mathea i Bådstø. Den katolske presten både i Hamar og i Lillehammer var med, og Mathea var i godt humør hele kvelden. Det ble hennes siste fødselsdag, - hun sovnet stille inn den 2. oktober 1939, nesten 91 år gammel.

Kilde. Kristian Pålssrud, Et bygdesentrum blir til, Eget forlag 1966

Odd Bjerke

Glomstad Gjestehus 70 år

Fra å være en helt alminnelig gard med tømmerkog, gras- og kornproduksjon; og husdyr på bås og i binge, ble Øvre Glomstad forvandlet til også å bli Glomstad Gård og Pensjonat. Etter hvert til å bli bare det, slik det framstår i dag som Glomstad Gjestehus.

Men det var en kontinuerlig prosess med mange utbyggingstrinn og ombygginger. Og med mye hardt arbeid og store investeringer. Skiftende tider i reiselivsbransjen skapte behov for å tilpasse seg endrede behov i markedet. Suksessfaktoren synes å være deres evne og vilje til å holde seg så sterkt til tradisjonene som det har vært mulig.

Historien om Glomstad som gjestehus er i bunn og grunn livshistorien til Jøda Glomstad og dattera Janna. Den strekker seg over 70 år; fra 1943 da Jøda åpnet for den første gjesten, til 2013 da Janna markerer jubileet med flere arrangement gjennom året.

Jøda var født i 1921 på Krekke i søre Fåvang, og giftet seg med Ingolf Glomstad i 1942. Sammen bygde de opp pensjonatvirksomheten. De fleste gjestene var da fra Oslo. Gjennom krigsårene var det ikke flust med mat, og det hendte de satte vassgraut på menyen. Ingolf drev garden på tradisjonelt vis helt til han døde så altfor tidlig; i 1955. Dog

Bak fra venstre: Ingolf, Jøda og Ingeborg. Foran fra høyre: Inger, Janna og Ole.

ikke helt tradisjonelt; han var en av de første som gikk til innkjøp av traktor (det var i 1946 og bygdas første med gummihjul), og tok på seg mye leiekjøring. Fra Glomstad hadde Jøda direkte overblikk til garden hun var oppvokst på. Hun var aktiv helt til det siste, og døde i 2001.

Janna ble født i 1952 som den tredje av tre barn. Søsknene Inger og Ole, og bestemor Ingeborg var også aktive i drifta av pensjonatet. Janna utdannet seg til kokk og oldfrue og jobbet noen år på Wadahl Høyfjellshotell. Hun flyttet hjem i 1978 og gikk i kompaniskap med sin mor; for senere å overta helt. Fra tidlig på 1990-tallet sammen med sin mann, Odd Pedersen.

Ved å bla i gjestebøkene er det ikke til å unngå å legge merke til alle godord fra gjes-

tene knyttet til kostholdet på Glomstad. Det går igjen i hele perioden, at det er både godt og rikelig. Og fra barn så vel som fra voksne. Eva Marthinsen på 10 år skriver i 1955: "Glomstad Gård og Pensjonat, store fat og mye mat." Janna selv har uttalt at det verste hun vet er "store tallerkener med lite og

Baktunet.

pyntet mat". Det skal være god mat og rikelig med mat.

Glomstad Gjestehus har i alle år vært særlig godt egnet som arena for møter, kurs og seminar. Det være seg lag og foreninger, skoleklasser eller bedrifter. Og stedet har vært mye benyttet som selskapslokale for fester, ved familiære anledninger som konfirmasjon, bryllup, begravelser og bursdager. De har lagd sine egne arrangement, som kunstutstilling og opera-aften. Gjestehuset er ett av bygdas mest benyttede forsamlingshus; og i vår tid det eneste som fortsatt var helt operativt. Nordtretlingsfesten var en årlig tradisjon lenge, og mange er de som har markert sin 50-, 60-, 70- eller 80-årsdag her. Jøda og Janna har begge vært meget aktive i sanitetsforeninga. Møtene gikk på omgang hjemme hos medlemmene med servering av kaffe og kaker. Når turen kom til Glomstad ble det derimot dekket for full middag. Det samme gjaldt søndagsskolen.

"Vi vil våge den påstanden at det blir lengre mellom hver gang hotell- eller pensjonatverten står på trammen og ønsker gjestene velkommen med et fast, vennlig håndtrykk. Derfor er det så velgjørende å oppleve det, eksempelvis på Glomstad Gård og Pensjonat" står det å lese i ei avis. Jøda ønsket å gjøre det, så sant det var mulig. Hun følte at hun ble kjent med gjestene på den måten, og det var den første opplevelsen gjestene fikk av stedet, ved siden av den vakre utsikten høyt over Losnavatnet. "Og der ligger grunnlaget for å oppnå god kontakt", la hun til. "Det med å kunne omgås gjester må ligge for en", hevdet hun. Dette kan ikke øves inn om det skal virke oppriktig. Det bemerkes også at like viktig som det første håndtrykket, var vinkinga "på gjensyn" da de dro derfra. Mange har et bilde på minnet av både Jøda og Janna stående slik

foran hovedinngangen; i denne sammenheng hovedutgangen, da de dro sin veg.

I 1962 annonseres det med at hotellets bil henter fra Tretten stasjon. Ikke lenger traktorhenger med presenning. Stedet byr på fine spaserveger. Turer arrangeres med hotellets bil sommer som vinter. Utflukter bl.a. til De Sandvigske Samlinger, Maihaugen, Aulestad, Peer Gynt-vegen og Birkebeinervegen. Kort veg til fjellet med godt skiterreng, kan anbefales for så vel øvede som uøvede, - ellers rikelig med skibakker rundt garden.

Ett av de tiltakene som slo best an var kanefart med hest og sluffe, og etter hvert som det ble mørkt undervegs, - i blafrende lys fra alle faklene. Hester var innleid fra hesteholdere rundt i bygda og turen gikk en runde på fra 6 til 10 km. Det kunne være bitende kaldt, men turistene var behørig pakket i pels og pledd. En opplevelse for livet, vil vi tro, for de som fikk oppleve det.

Gjestene tilbrakte feriene sine på Glomstad. De kunne bo der både to og tre uker. Og mange kom år etter år. De kunne ikke få fullrost vertskapet slik de sto på for dem til alle døgnets tider, og likevel oppviste slik gjestfrihet og velvilje. En gjenganger i gjestebøkene er at de skapte "hjemlig hygge". Hvor kunne man ellers sperre den travle kjøkkeninngangen for å slikke litt påske-sol?

Kanefart på Glomstad.

Da Jøda og Ingolf åpnet dørene for sin første gjest i 1943, var det Carl Mathiesen fra Oslo. Siden ble det noen avbrekk, men 45 år senere, under ett av hans mange opphold husker han godt første turen. Også at han da ble invitert til å delta i barnedåpen til deres første-fødte datter, Inger. De første årene ble gjestene innlosjert i føderådsbygningen. Der var det da 11 senger. Det som i dag er peisestue var storkjøkkenet i føderådsbygningen.

De første tiårene er det gjester fra det sentrale Østlandet og Oslo-området som dominerer i gjestelista sammen med først og fremst dansker. Men også en rekke svenske og tyske turister. På 60-tallet kom mange fra England, og fra 1970 ble hollenderne dominerende.

Gjestene ble transportert til vintereventyret til fjells i traktorhengere og etter hvert biler. Hovedarenaen på ski var likevel jordene på garden. Inntil 1970-tallet var de dekket av

skispor og groper etter fall. Skiferdighetene til "byfolk", som vi innfødte kalte dem, var mer underholdende enn de var gode. Skigleden var desto større. For øvrig var snøen i seg selv nok til å more seg; på en kjelke eller en spark.

Bussturisme ble mer og mer omfattende, enten det var pensjonister eller andre grupper. En buss med norsk-amerikanere som var på søk etter sin hjemstavn i regionen valgte selvfølgelig Glomstad som utgangspunkt. Jøda, Janna og resten av familien var nær knyttet opp mot det norsk-amerikanske miljøet. Det skyldtes først og fremst at nesten alle i Jøda's familie på Lesja utvandret, og de holdt tett kontakt. Senere ble det gjenopprettet kontakt med Haugen-familien som hadde utvandret fra husmannsbruket Nedre Glomstadhaugen under Glomstad. Gjennom mange reiser til Amerika og mange besøk derfra opparbeidet de seg på Glomstad en særskilt posisjon i

dette utvandrer miljøet; nesten som en sentral og episenter. Og Jøda og Janna holdt kontakt, huset dem og formidlet kontakt, som da 83 år gamle Egil Haugen var i gamlelandet for siste gang i 1990. Jøda fikk ei Amerika-reise av Haugen-folket på 50-årsdagen sin. Ikke for at de trodde hun trengte pengene, men for å legge press på henne for å komme over og være deres gjest, for en gangs skyld. Flere av dem hadde avlagt Glomstad besøk en rekke ganger, og blitt spesialoppvartet.

De to sentrale bygningene på Glomstad; hovedbygningen og føderådsbygningen framstår den dag i dag nesten i sin opprinnelige stand, hhv fra 1767 og 1793 som del av spise-stua og som peisestua. Måten husene er bygd sammen på, med "hallen" er utført på best tenkelig pietistisk og harmonisk vis, og kan nesten oppleves som like gammel. Dette arbeidet ble utført etter krigen og sto nesten helt ferdig da Ingolf døde i 1955. Det omfattet også ny anretning, resepsjon og nytt kjøkken. I byggeperioden var aldri pensjonatet stengt, noe som må ha satt krav til tilpasning og velvilje fra alle parter.

Tilbygget nordover med salong og mange gjesterom i etasjene over sto ferdig i 1959. Behovet for dansesalong var da dekket, og de trengte ikke lenger å stable vekk alle bordene i spisesalen før dansen. Som følge av dette tilbygget måtte den lille og idylliske "bak-stugua" fra før 1821 rives. Kapasiteten ble økt til 50 sengeplasser.

I 1967 var et stort tilbygg østover ferdig. Der sto ei drengestue som var oppført i 1932 for å huse arbeidsfolket på garden. Nybygget inneholdt bl.a. lager, kjølerom, fryseri og vaske-rom. I etasjene over ble det fire nye gjesterom, men også ei særskilt leilighet, delvis benyttet som brudesuite. Nå ble det 60 sengeplasser på Glomstad.

Spisesalen ble utvidet vestover med et tilbygg i 1968. Med det måtte vestveggen i det gamle storkjøkkenet, som til da hadde vært spisesal, rives. Jøda likte ikke det, men det var tvingende nødvendig. På 1970-tallet ble tredje etasje over kjøkkendelen ombygd til gjesterom ved at de hevet taket.

De største løft i nyere tid var moderniseringen med separate bad på rommene og opp-

På tur med Ingolf.

føring av privatboligen oppe i tomta til hønsehuset. Den sto innflytningsklar i 1991.

Glomstad har vært en stabil og relativt stor arbeidsplass i bygda. Ved siden av den faste staben med kokke, serveringshjelp, vaskehjelp og alt-mulig-mann for utearbeid har det vært sysselsatt en rekke personer i sesonger, med sommerjobber og som tilkallingshjelp. Jøda og Ingolf, og senere Janna og Odd har stått for flere årsverk hver for seg. I 1971 hadde de en stab på bare 8 selv i travleste sesongen.

På Glomstad drev de gardsturisme lenge før det ble et nasjonalt satsingsområde med tilskuddsordninger. Mange av barna blant gjestene fra den tida bemerker at det var så trivelig med dyrene på garden. I 1949 var husdyrbesetningen på Glomstad 2 hester, 20 storfé, 30 sauer og 7 griser. Melkeproduksjonen tok

slutt ca 1960. Høns og noen gjø-griser hadde de fortsatt i mange år. De var som et gjenvinningsanlegg for alt matavfallet fra kjøkkenet. I en rekke år var det ingen husdyr på Glomstad, bortsett fra noen høns en periode i senere år.

Det var ikke problemfritt å drive turisme midt i et aktivt landbruksmiljø med husdyr. Men både Jøda og Janna visste hvor de kom fra, og viste stor evne og vilje til å se det fra bondens synsvinkel. For bøndene i nabolaget var det knapt et problem med turister sirkulerende i gardstunet. Bare i den grad det var forbundet med uforstand og fare måtte det gripes inn. Men de problemene var mye mindre enn gleden ved å ha litt aktivitet i den vesle grenda, som ble mer og mer avfolket. Og slettes ikke større enn det ubehaget nabolaget påførte turistene med støy og i møkk-kjøringa.

Når brunnen er tom, veit ein kva vatnet er verd.
Gammelt visdomsord.

Knut Steigård

Den første rutebilen i landet

I forbindelse med byggingen av undergang ved Tretten stasjon kan det være aktuelt å kaste et blikk på minnesteinen som står, rettere sagt sto, ved stasjonen. Den er fjernet i forbindelse med arbeidet som skjer, og skal vel oppsettes på nytt sted etter byggingen.

Foto: K.S.

Teksten på plaketten lyder slik:

”1896-1996

I august 1896 kjørte en Benz Victoria Phaeton i rute fra Tretten stasjon til Ringebu. Dette var en av verdens første motorvogner som gikk i rute. Sjåfør var Halvdan Nilsen og eier var A/S Norsk Motorvogn Compagni.

Bilen veide 850 kg, hadde plass til sekspassasjerer, mens motoren var på fire hestekrefter. Toppfarten var 20 km/t. Bilen hadde produktionsnummer 254 fra Benz & Co Rheinische Gasmotorenfabrik, Mannheim i Tyskland”.

En tid etter at jernbanen ble åpnet til Tretten høsten 1894, kjøpte Gjøvik Støberi og Mekaniske Værksted en besindrevet motor-

vogn fra Mannheim i Tyskland for kr. 5.000.

Bilen var bygget i 1895 og importert til Norge. Planen var å få denne automobilen i rutetrafikk mellom Gudbrandsdalen og Åndalsnes. Det var brukseier Østbye ved Gjøvik Støberi og mekaniske Værksted, handelsreisende H. Mølmen, fabrikkeier H.C. Hansen og ingeniør S.R. Svendsen som stod bak anskaffelsen av det som blir regnet for Norges første importerte bil. Den 4. januar 1896 var bilen ankommet Gjøvik og avisen "Samhold" meldte at vognen fortsatt stod i en kasse, men at nysgjerrige hadde slått hull i kassen for å ta en kikk på "raringen". Våren 1896 gikk med til å forbedre bilen og foreta en rekke prøveturer i området rundt Gjøvik. Vognen ble grundig prøvekjørt og for det meste gikk det riktig bra. Motoren putret og gikk, og farten var riktig bra etter den tids målestokk.

I løpet av sommeren 1896 skal bilen ha kommet i fast rutetrafikk mellom Tretten og Ringeby. Bilføreren var mekaniker Halvdan Nilsen fra Gjøvik Støberi. Men da det led på viste det seg at motoren var alt for svak, og det ble vanskelig å holde ruten. Veggen var også temmelig dårlig og ikke skikket for en slik vogn. I tillegg ble hestene skremt av denne rare fremtoningen, så en måtte rett som det var stanse for dem, med forsinkelser som resultat. Fra begynnelsen var folk nysgjerrige, men etter hvert ble denne farkosten mislikt. Den hadde ingen fordeler mente mange, for en kom like fort med hesteskys. Men det var flere som så med velvilje på tiltaket. Dersom motorvogn med tid og stunder kunne greie å ta over mer og mer skys og fraktgods ville det være en stor lettelse både for folk og hester.

Bilruten ruslet og gikk utover sommeren, men på høsten ble den nedlagt. Bilen kom til verksted i Gjøvik og kom ikke tilbake til Gudbrandsdalen på lenge.

Bilen ble satt på lager frem til Clarin Mustad kjøpte den og satte den i stand under første verdenskrig. I 1926 ble bilen forært til

Kongelig Norsk Automobilklubb. Benz'en er fortsatt i kjørbær stand og har av og til vært ute ved spesielle anledninger, men har sin faste plass på Teknisk museum i Oslo.

Clarin Mustad var en av bilpionerene i Norge og fikk sin første biltur i Frankrike allerede i 1892. Mustad kjøpte sin første bil allerede i 1902, også dette i Frankrike hvor Mustad bodde deler av sitt liv. Han hadde flere biler før han kjøpte Benz'en fra 1895. Den bilen han er mest kjent for må likevel være en seks-hjuling som han selv stod bak, hvor chassiset ble produsert i verkstedet til Mustad & Søn i Oslo og karosseriet ved O. Sørensen Værksteder, også i Oslo. Den seks sylindrede motoren som ble satt i bilen var også bygd av Mustad. Denne bilen var i bruk frem til andre verdenskrig, og ble blant annet brukt under evakueringen av Oslo. Sekshjulingen står også i Teknisk museum i Oslo.

I 1971, da det ble feiret 75-års jubileum for denne første bilruten, ble Benz'en fraktet til Tretten for å kjøre den samme ruten som den gjorde sommeren 1896. Det var bare så vidt den 77 år gamle bilen med fire hestekrefter greide å hompe seg over Trettenbroen og norover riksvegen med direktøren for Norsk Teknisk museum som sjåfør og med fem passasjerer med bagasje.

Kilde: Samferdsel i Oppland, et prosjekt i regi av Arkivnett i Oppland

Foto: Teknisk museum, Oslo

Albert Wedum

Hornsjø høyfjellshotell

Gerd Agnethe Wedum har sendt oss dette fra "Lillehammer-Ringsaker Bilruter og busstrafikken" utgitt av Rutebilhistorisk Forening, Lillehammer 2008.

Albert Wedum drev Hornsjø høyfjellspensjonat, et sted hvor det fra gammelt av var seterdrift. Det var vegforbindelse til Lillehammer, men strekningen mellom Snultra og hotellet var det Wedum selv som hadde vedlikeholdet av. Martin Nilsen, som drev Nordseter-ruten fikk i 1939 tillatelse til å kjøre bestillingsruter til Hornsjø. Dette var ingen tilfredsstillende løsning for Wedum. Han søkte selv konsesjon og fikk denne innvilget 19. mars 1940 (rute 3013), først for regelmessig kjøring og fra 1942 til rutekjøring. Ruten hadde forbud mot lokaltrafikk mellom Lillehammer og Snultra. Ruten ble kjørt med E-7947, en seks-seters Buick fra 1930 og E-7609, en sju-seters Chevrolet fra 1938.

To av Hornsjøs beltebiler.

Sommerstid var det også ruteforbindelse mellom Hornsjø og Øyer ysteri, hvor Harald Lie kjørte en kombinert rute.

Etter krigen kjøpte Wedum flere beltebiler for bruk mellom Nordseter og Hornsjø vinterstid. Denne beltebilruten fikk også tillatelse til lokaltrafikk, noe som var naturlig da den var eneste motoriserte framkomstmiddel på strekningen. I 1949 fikk han også tillatelse til beltebilkjøring fra Nordseter til toppen av Neverfjell, men det ser ikke ut til at denne kjøringen kom i gang.

Den første bussen ble anskaffet i 1948, en 19-seters Diamond T, E-6318.

Da Lillehammer-Ringsaker Bilruter ble etablert i 1951 var det meningen at Wedum skulle være med i selskapet, men beholde beltebilruten og dessuten fortsatt ha adgang til å kjøre gjester med buss fra og til Lillehammer. Det ble imidlertid ikke oppnådd enighet, og Wedum fortsatte kjøringen som før.

Wedum hadde også regelmessig kjøring til og fra Oslo for gjester til Hornsjø, som snart endret navn til Hornsjø Høyfjellshotell.

I 1956 ble det anskaffet nok en buss, en brukt Studebaker fra 1947 som fikk nr. E-6319. Begge bussene ble skiftet ut i 1959 og erstattet med en Mercedes Benz småbuss som overtok E-6319-skiltet. I 1964 kom en

Her fra Hornsjøs busspark.

I forgrunnen E-6319 fra 1959, bakerst E-6320, og til høyre E-6321 fra 1966.

E-6320 på Lillehammer busstasjon i 1972.

Foto: Thor Bjerke.

Faste sjåfører på Hornsjø-bussene i en årrekke var Kristian Storhagen og Bernt Sagsveen.

Etter at hotellet på siste halvdel av 1960-tallet fikk helårsveg gjennom Åstdalen, ble beltebusruten innstilt. Hotellet fikk konsesjon på bussrute Hamar-Hornsjø, og det ble da slik at bussruten hadde Hamar stasjon som utgangspunkt vinterstid, mens den om sommeren gikk fra Lillehammer. Hotellet ble solgt først på 1980-tallet og rutebiltrafikken ble da snart nedlagt.

større buss, E-6320, som var en Mercedes Benz med karosseri fra Wattenberg i Skien.

På 1960-tallet drev hotellet godt, og ytterligere en buss kom i 1966, en 20-seters Mercedes Benz med nr. E-6321, trolig med Ilseng-karosseri. Så ble det i 1972 kjøpt en brukt buss fra Vestfold til erstatning for den fra 1966. Endelig fulgte en ny Mercedes Benz O302 i 1974. På 1970-tallet hadde hotellet også flere småbussar.

Den vise forteller det han ser, den dumme det han har hørt.

Gammelt visdomsord.

Knut Steigård

Fra årets aktiviteter

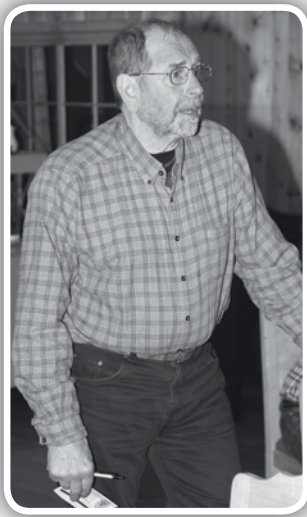
"I gamle fotefar" utgis årlig, og lanseringspunktet er når Stavsmartn avholdes. Derfor har vi sett tilbake i tid til nettopp Stavsmartn 2012 og frem til idag. Hva har Øyer og Tretten Historielag foretatt seg i denne perioden?

Stavsmartn er det tidspunkt Øyer og Tretten Historielag virkelig har mulighet til å treffe medlemmer og andre interesserte 'in persona'. Under fjorårets Stavsmartn hadde vi en fin plassering i Hippodromen. Kontakten med de besøkende var god og salget av årets "I gamle fotefar" (nr. 25 i rekken) og tidligere utgaver gikk utmerket.

Jubileumsfering. 2012 traff det seg slik at styret i historielaget valgte å slå to jubileumer sammen til en felles feiring. Laget fylte 50 år og "I gamle fotefar" kom ut med sin 25. utgave. "75" år var selvfølgelig noe å feire. Denne seansen skjedde på Pellestova lørdag 1. desember med mange feststemte deltagere, og representanter fra omliggende lag. Ekstra hyggelig var det at vi fikk et nytt æresmedlem, Oddvar Stensrud, en hedersmann som har gjort mye for historielaget.

Årsmøtet for inneværende år ble avholdt 3. april på Skarsmoen hvor det er kommet nye drivere. Foruten de vanlige årsmøtesakene ble vi besøkt av tidligere statsarkivar Per-Øyvind Sandberg som fengslet forsamlingen med sitt foredrag om historiske forhold vedrørende fylkene Hedmark og Oppland.

Medlemsmøte ble avholdt 29. mai i Aktivitetshuset på Tretten. Ole Johs Gillebo fortalte spirituelt om hvordan det var å vokse opp på et småbruk i Øyer da han var barn/ungdom. Deltagerne fikk kaffe og biteti.

På flyttefot. Historielaget har i mange år husert i toppen av "ysteriet" på Tretten med sitt kontor og lager. På grunn av eierskifte og dårlig fremkommelighet ble det besluttet å flytte til et langt mindre, men mer fremkommelig lokale på Tingberg. Under Tordis Trønnes' kommando gikk dette meget godt. Vi skal ikke unnlate å nevne at internasjonal hjelp støttet opp. Alexej Shakov fra Russland og Larissa Nowak fra Østerrike bidro sterkt.

Årets første rusletur gikk til Killia skiferbrudd. Men ikke før turdeltagerne fikk en utførlig innføring fra Knut Aamot i Gudbrandsdal Steinindustri. Han fortalte om bakgrunnen og driften av bruddet. Selve rusleturen ble ganske kort, fra parkering til brudd. Og hvilken fantastisk utsikt der oppe!

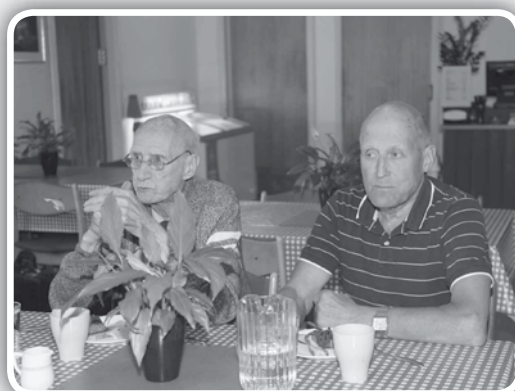
Rusletur til Skjongsbergaksla. Karen Helene Nylund ledet oss opp til kanten av selve aksla etter først å ha gitt deltagerne en god innføring om Sølvskottberget som dessverre nå ligger der ubrukt.

Utsikten fra toppen kunne ta pusten fra hvem som helst, her skal man være varsom med hvor man trækker!

Ekstraordinært årsmøte på Tretten kro og motell (Bådstø) 22. august 2013. Dette gjaldt å finne en endelig løsning for kvernhussaken. Styrets forslag møtte ingen innvendinger og ble derfor enstemmig vedtatt. Flott at denne saken nå – etter 20 år – er kommet dit hen at det bare er det praktiske arbeidet med flytting til Mølleparken som gjenstår!

Rusletur til Glømedalen. Årets siste rusletur ble ledet av Edgar Enge som hadde mye å fortelle underveis.

Syng med oss. Kulturprismottager Hjørdis Grimsrud og Jens Petersen får humøret opp med sang og spill i Bakketun hver andre torsdag i måneden.

Opprusting av bautaer Ved Øyer og Tretten kirker står det bautaer som henspiller på begivenhetene i 1814. Neste år er det 200 år siden det skjedde så historielaget har arbeidet for at bautaene skulle få en "vask" i anledning jubileet, en vask som også omfatter bautaene til minne om siste krig. I dette arbeidet har Fred Erling Moe gjort et utmerket arbeid.

Bautaen på Tretten må tas i forbindelse med gjenoppsettingen etter veiarbeidet der.

Alle inskripsjoner er tenkt malt opp igjen for lesbarhetens skyld.

Foto: Tordis Trønnes, Gudmund Sveen, Stine Johansen-Solbraa og Knut Steigård.

Tillitsvalgte i Øyer og Tretten historielag:

Styret:

Gudmund Sveen, leder
Jon Magne Aspelund, nestleder
Nanna Egidius, kasserer
Harald Brubakken, sekretær
Synnøve Løken Fonstad, medlem

Varamedlemmer til styret:

Heidi Pålstrup
Lisa Kramprud
Harald Eikerol

Revisorer:

Erik Braastad
Ola Hjelmstadstuen

Tilsyn med krigsminnesmerker:

Kristian Midtmageli
Laurits Høvren
Bjørn Dahl

Redaksjonskomite "I gamle fotefar":

Synnøve Løken Fonstad, styrets representant
Finn Hansen
Stine Johansen-Solbraa
Amund Sandvik
Knut Steigård

Valgkomite:

Kristian Midtmageli
Bjørn Dahl
Mary Karin Dalbu

www.oyerogtretten.historielag.org
info@oyerogtretten.historielag.org

Øyer og Tretten Historielag,
postboks 50, 2635 Tretten

Historielaget har følgende bøker og hefter til salgs:

"I gamle fotefar:"

Alle årganger fra 1988 – 2012, med unntak av 1994, 1996, 1998 og 2000 (bare få eksemplarer av 1999), selges for kr 50,- pr. hefte, eller kr. 500,- for hele serien. Oversikt over innholdet i heftene finner du på historielagets nettsider.

Kyrkjebøker fra Øyer og Tretten:

Bøkene 1 - 4 er utseld.

Bok nr. 5 (1842-1857) kr. 150,-

Bok nr. 6 (1858-1874) kr. 120,-

Bok nr. 7 (1875-1877) kr. 35,-

Bok nr. 8 (1878-1893 Øyer) kr. 60,-

Bok nr. 9 (1878-1893 Tretten) er utseld.

Bøkene nr. 1 - 4 og nr. 9 kan trykkes opp i A4-format på bestilling. Pris pr. opptrykk kr. 300,-.

Andre bøker:

Ola T. Rybakken: "Ord fra bygdemålet i Øyer og på Tretten"

og "Tillegg til ord fra bygdemålet", kr. 150,- samlet

"Postadresse Hunder stasjon" kr. 75,-

Annet:

Tor Ile: "Bygdasong for Øyer", illustrert av Ola T. Rybakken, kr. 50,-.

Siste utgave av "I gamle fotefar" fås kjøpt på Coop og Kiwi i Øyer og på Tretten, Putten i Øyer og enkelte bokhandlere i Lillehammer. Informasjon om de andre bøkene kan fås ved henvendelse til info@oyerogtretten.historielag.org.

Vi minner også om lagets nettside på www.oyerogtretten.historielag.org

BLI MEDLEM I HISTORIELAGET OG TA DEL I VÅRE MANGE AKRIVITETER!

Kontingent for livsvarig medlemskap er kr. 750,-
mens årskontingenten er på kr. 150,-.

Betales til kontonummer 2002.20.00595,
husk å oppgi navn, adresse og gjerne epostadresse.

GRASROTANDEL:

En fin måte å støtte historielaget på er å gi grasrotandelen fra Norsk Tipping,
ved oppgi organisasjonsnummeret til laget som er 971 535 393.

Vi støtter Øyer og Tretten Historielag i deres arbeide med å samle
saker av lokalhistorisk interesse!

Alarm & Sikkerhet AS

- Brannalarm
- Slokkeutstyr
- Automatiske slokkeanlegg
- Kurs & øvelser
- Kameraovervåking
- Innbruddsalarm
- Kontroll, service og vedlikehold
- Brannvernleder
- Adgangskontroll
- Svakstrømsinstallasjoner

Øyer: Hundervegen 20, 2636 Øyer - Tlf. 61 27 71 30

Bodø: Hålogalandsgata 24B, 8003 Bodø - Tlf. 48 08 13 99

www.alarm-sikkerhet.no

Godkjent som kompetent virksomhet av
Rådet for vedlikehold
av brannsløkkemateriell

*Vi støtter Øyer og Tretten Historielag i deres arbeide med å samle
saker av lokalhistorisk interesse!*

Egne notater:

GLOMSTAD
GÅRD OG PENSJONAT

- Selskap
- Catering
- Bryllup
- Møter
- Kurs

Glomstad Gjestehus, Nord-Trettenvegen 471, 2635 Tretten. Tlf. 61 27 62 57.
E-mail: glogap@online.no - www.glomstadgjestehus.no

Bjørn Dahl Eiendom

Midtbygdsvegen 474, 2636 Øyer
Tlf. 97 66 53 43

Egne notater: